
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

- ▶ **ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΜΕ ΑΥΤΟΔΥΝΑΜΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ..... σελ. 3**

- ▶ **ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ:
ΤΟ ΚΑΛΟ ΣΚΑΡΙ
ΦΟΥΡΤΟΥΝΑ ΔΕΝ ΦΟΒΑΤΑΙ! ..... σελ. 19**

- ▶ **ΤΡΑΠΕΖΕΣ: Η ΑΝΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ
ΕΓΓΥΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΜΨΗ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ..... σελ. 36**

- ▶ **ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ..... σελ. 52**

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2009 • ΤΕΥΧΟΣ 110

Το "Οικονομικό Δελτίο", πέραν του πληροφοριακού χαρακτήρος του, αποβλέπει στη συμβολή της Alpha Bank σε επίκαιρους οικονομικούς προβληματισμούς. Τα κείμενα του συντάσσονται κατά κανόνα από τα στελέχη της Διευθύνσεως Οικονομικών Μελετών της Τραπέζης.

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση με την παράκληση να αναφέρεται η πηγή και να στέλνονται στον εκδότη τα σχετικά δημοσιεύματα.

Τριμηνιαία Έκδοση της Alpha Bank A.E.
Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:
Μ. Ε. Μασουράκης
Σταδίου 40, 102 52 ΑΘΗΝΑΙ
Επιμέλεια / Παραγωγή: **blast!**communications

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΜΕ ΑΥΤΟΔΥΝΑΜΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Εισαγωγή

Στους τόπους όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός υπάρχει οικονομική άνθηση μεγάλου αριθμού παράπλευρων επιχειρήσεων και επαγγελματιών, μεγάλων τουριστικών συγκροτημάτων, ξενοδοχειακών και μη ξενοδοχειακών τουριστικών καταλυμάτων, εστιατορίων, τουριστικών λεωφορείων, τουριστικών γραφείων, θαλασσίων και αστικών εγκαταστάσεων, αξιοθέατων ιστορικών και άλλων μνημείων, εμπορικών επιχειρήσεων (χονδρικού και λιανικού εμπορίου), λαϊκής τέχνης, κ.ά.

Ο κλάδος του τουρισμού είναι ένας από τους σπουδαιότερους παραγωγικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, στον οποίο η χώρα μας διαθέτει αναμφισβήτητα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Μαζί με την ναυτιλία εντάσσονται στους τομείς παροχής διεθνώς εμπορεύσιμων υπηρεσιών, στους οποίους η Ελλάδα είναι καθαρά εξαγωγική χώρα, αφού οι εισπράξεις της από πωλήσεις τουριστικών υπηρεσιών και υπηρεσιών θαλάσσιων μεταφορών σε ξένους κατοίκους υπερβαίνουν κατά πολύ τις πληρωμές κατοίκων της χώρας για αγορά των ανωτέρω υπηρεσιών από κατοίκους του εξωτερικού. Η μεγάλη διαφορά μεταξύ του κλάδου του τουρισμού και της ποντοπόρου ναυτιλίας είναι ότι, η προσφορά τουριστικών υπηρεσιών πραγματοποιείται εντός της ελληνικής επικράτειας από ένα πλήθος τουριστικών επιχειρήσεων, ενώ η προσφορά θαλασσίων μεταφορών πραγματοποιείται από ποντοπόρα πλοία ελληνικής ιδιοκτησίας, κατά κύριο λόγο εκτός της ελληνικής επικράτειας στις θαλάσσιες οδούς σε όλο τον κόσμο.

Όσον αφορά τη συμβολή της ποντοπόρου ναυτιλίας στο ΑΕΠ από την πλευρά της προσφοράς, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, το σύνολο της προστιθέμενης αξίας του κλάδου των μεταφορών μέσω υδατινών οδών ανήλθε στα € 8,0 δισ. το 2008 και αποτελούσε το 4,4% του ΑΕΠ. Σε αυτόν συμπεριλαμβάνονται προφανώς και οι ακτοπλοϊκές μεταφορές επιβατών, ΙΧ αυτοκινήτων και εμπορευμάτων. Επίσης, το σύνολο των άμεσα απασχολούμενων σήμερα στην ποντοπόρο ναυτιλία και σε συναφείς δραστηριότητες ανέρχεται σε 30 χιλ. άτομα. Τέλος, οι καθαρές εισροές εισοδημάτων από την ναυτιλία το 2008 ανήλθαν στα € 9,87 δισ. και αποτελούσαν το 4,1% του ΑΕΠ. Οι εισπράξεις αυτές δεν αντισταθμίζονται από δαπάνες εισαγωγών για την πραγματοποίησή τους και συμβάλλουν στην αύξηση του ΑΕΠ μέσω της ενισχύσεως της εγχώριας ζήτησεως για κατανάλωση και επενδύσεις, ιδιαίτερως δε για επενδύσεις σε οικοδομές.

Η συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ από την πλευρά της προσφοράς είναι πιο εμφανής. Στους τόπους όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός υπάρχει οικονομική άνθηση μεγάλου αριθμού παράπλευρων επιχειρήσεων και επαγγελματιών, μεγάλων τουριστικών συγκροτημάτων, ξενοδοχειακών και μη ξενοδοχειακών τουριστικών καταλυμάτων, εστιατορίων, τουριστικών λεωφορείων, τουριστικών γραφείων, θαλασσίων και αστικών εγκαταστάσεων, αξιοθέατων ιστορικών και άλλων μνημείων, εμπορικών επιχειρήσεων (χονδρικού και λιανικού εμπορίου), λαϊκής τέχνης, κ.ά. Η ευημερία ολόκληρων κοινωνιών κάποιων πόλεων ή της περιφέρειας, ιδιαίτερως δε περιοχών που δεν έχουν στενούς δεσμούς με τα οικονομικά κέντρα, συνδέεται άμεσα με τον τουρισμό ή τον συνδυασμό αγροτικών και τουριστικών δραστηριοτήτων.

Η τουριστική οικονομία στην Ελλάδα συμβάλλει στη δημιουργία του 16,3% της συνολικής προστιθέμενης αξίας στην οικονομία και στη δημιουργία του 19,8% της συνολικής απασχόλησεως.

Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC) χρησιμοποιεί δύο έννοιες για να αναλύσει τη συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ. Στην πρώτη περιλαμβάνεται η «τουριστική βιομηχανία», που εμπεριέχει τις άμεσα συνδεόμενες τουριστικές δραστηριότητες όπως οι επιχειρήσεις ξενοδοχειακών και μη ξενοδοχειακών τουριστικών καταλυμάτων, οι επιχειρήσεις εστίασεως, οι αεροπορικές και ακτοπλοϊκές μεταφορές επιβατών και ΙΧ αυτοκινήτων, οι εταιρίες ενοικιάσεως αυτοκινήτων, τα τουριστικά πρακτορεία και γραφεία, κ.ά. Στην έννοια της «τουριστικής οικονομίας» περιλαμβάνεται η τουριστική βιομηχανία και επιπλέον α) οι κεφαλαιουχικές δαπάνες που πραγματοποιούνται είτε από εταιρίες που δραστηριοποιούνται άμεσα στον τουριστικό κλάδο είτε από την κυβέρνηση όταν αυτές επιδιώκουν κατά κύριο λόγο στην παροχή της αναγκαία τουριστικής υποδομής και β) κυβερνητικές δαπάνες για τη δημιουργία / βελτίωση πολιτιστικών κέντρων και κέντρων αναψυχής και άλλων υπηρεσιών που σχετίζονται άμεσα με τον ατομικό επισκέπτη καθώς και υπηρεσίες πιο γενικού τύπου όπως διαφημιστικές εκστρατείες για τον τουρισμό, κ.ά.

Πίνακας 1. Τουριστική οικονομία: Συμβολή στο ΑΕΠ και την απασχόληση στις χώρες της Ζώνης του Ευρώ

	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ως % της συνολικής				Απασχόληση ως % της συνολικής			
	2001	2007	2008	2009	2001	2007	2008	2009
Κύπρος	...	21,2	19,7	18,3	21,4	26,8	24,7	22,9
Μάλτα	...	23,3	23,0	22,6	25,4	28,2	27,6	27,1
Ισπανία	18,4	16,7	16,8	16,3	20,1	17,6	17,3	17,0
Ελλάδα	15,0	17,2	16,3	16,2	17,4	20,8	19,8	19,6
Πορτογαλία	15,4	15,2	15,5	15,6	17,0	19,0	18,8	18,9
Σλοβακία	10,8	13,9	13,5	14,1	10,5	12,1	11,8	12,3
Αυστρία	14,9	13,6	13,8	13,7	16,8	16,3	16,0	15,8
Σλοβενία	11,8	12,6	12,5	12,3	8,8	14,1	13,9	13,6
Γαλλία	12,3	10,6	10,5	10,2	13,9	12,6	12,6	12,4
Ιταλία	11,4	10,1	9,8	9,6	12,2	11,3	11,0	10,6
Λουξεμβούργο	12,4	7,8	8,5	8,8	14,5	12,0	12,7	12,7
Βέλγιο	10,3	8,6	8,9	8,7	11,0	9,0	9,2	8,9
Γερμανία	9,9	8,2	8,0	7,9	10,8	8,6	8,3	8,1
Σουηδία	7,5	7,4	7,5	7,4	7,2	7,3	7,3	7,3
Ολλανδία	9,8	7,9	7,5	7,1	9,7	7,5	7,1	6,8
Ιρλανδία	8,5	7,0	6,9	6,5	7,7	6,5	6,3	5,8

Σημ.: Τα στοιχεία για το 2008 και 2009 είναι εκτιμήσεις και προβλέψεις του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού.

Πηγή: Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού,
«Ταξίδια και Τουρισμός: Αντίκτυπος στην Οικονομία» (διάφορα έτη)

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται η προστιθέμενη αξία της «τουριστικής οικονομίας» ως ποσοστό του ΑΕΠ και η απασχόληση στην τουριστική οικονομία ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησεως, σύμφωνα με συγκρίσιμα στοιχεία του WTTC. Το 2008, η τουριστική οικονομία στην Ελλάδα συμβάλλει στη δημιουργία του 16,3% της συνολικής προστιθέμενης αξίας στην οικονομία και στη δημιουργία του 19,8% της συνολικής

Τα συνολικά έσοδα της χώρας από τον εξωτερικό τουρισμό ανήλθαν το 2008 στα € 11,64 δισ., δηλαδή στο 4,8% του ΑΕΠ. Οι εισπράξεις δε αυτές (δηλαδή η συνολική δαπάνη των ξένων τουριστών στην Ελλάδα) σημείωσαν μέση ετήσια αύξηση 4,2% στην περίοδο 2003-2008 και έχουν και εισαγωγικό κόστος, αφού ένα ποσοστό από τα προϊόντα που αγόρασαν οι ξένοι τουρίστες στην Ελλάδα ήταν εισαγόμενα.

απασχολήσεως. Με αυτές τις μετρήσεις, η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία είναι σχεδόν ισοδύναμη με εκείνη στην Ισπανία (με μεγαλύτερη συμβολή στην απασχόληση στην Ελλάδα), ενώ είναι μεγαλύτερη από όλες τις άλλες μεγάλες χώρες της Ζώνης του Ευρώ. Σημειώνεται η ταχεία μεγέθυνση της ελληνικής τουριστικής οικονομίας από το 2001, καθώς και η επιβράδυνσή της το 2008 σε σχέση με το 2007 λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως. Η κρίση εκτιμάται ότι θα έχει ακόμη μεγαλύτερη αρνητική επίπτωση στην ανάπτυξη του κλάδου το 2009, λόγω της βαθιάς υφέσεως που επιβαρύνει τις σημαντικότερες (ευρωπαϊκές και άλλες) χώρες προελεύσεως των ξένων τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα.

Όσον αφορά την μέση ετήσια αύξηση της προστιθέμενης αξίας στον κλάδο των Ξενοδοχείων-Εστιατορίων στην Ελλάδα, αυξήθηκε στην περίοδο 2000-2007 με μέσο ετήσιο ρυθμό 8,0%, ελαφρά υψηλότερο από τον ρυθμό αυξήσεως του ονομαστικού ΑΕΠ και επίσης υψηλότερο από τον ρυθμό αυξήσεως των εισπράξεων από τον εξωτερικό τουρισμό. Έτσι, ο κλάδος αυτός αποτελούσε το 2007 το 7,7% της συνολικής προστιθέμενης αξίας στη χώρα, έναντι 7,5% το 2000.

Τα συνολικά έσοδα της χώρας από τον **εξωτερικό τουρισμό** ανήλθαν το 2008 στα € 11,64 δισ., δηλαδή στο 4,8% του ΑΕΠ. Οι εισπράξεις δε αυτές (δηλαδή η συνολική δαπάνη των ξένων τουριστών στην Ελλάδα) σημείωσαν μέση ετήσια αύξηση 4,2% στην περίοδο 2003-2008 και έχουν και εισαγωγικό κόστος, αφού ένα ποσοστό από τα προϊόντα που αγόρασαν οι ξένοι τουρίστες στην Ελλάδα ήταν εισαγόμενα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, η συμβολή των εισπράξεων από τον εξωτερικό τουρισμό στο ΑΕΠ στην Ελλάδα είναι από τις υψηλότερες μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ και συγκρίνεται με εισπράξεις ίσες με το 15,8% του ΑΕΠ στην Κροατία, 11,0% του ΑΕΠ στην Κύπρο, 7,4% του ΑΕΠ στη Βουλγαρία, 5,6% του ΑΕΠ στη Σλοβενία, 5,3% του ΑΕΠ στην Αυστρία, 3,9% του ΑΕΠ στην Ουγγαρία και 3,8% του ΑΕΠ στην Ισπανία.

Από την άλλη πλευρά, οι Έλληνες στη μεγάλη πλειοψηφία τους προτιμούν ως τόπο διακοπών την Ελλάδα, αφού δαπανούν μικρό μόνο μέρος του για διακοπές στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα για τα έτη 2006, 2007 και 2008 στην Ελλάδα οι δαπάνες για διακοπές στο εξωτερικό ανέρχονταν στο 1,1% του ΑΕΠ για κάθε έτος, έναντι 1,26% έως 1,37% στην Ισπανία, 2,7% έως 3,0% στην Αυστρία, 1,7% έως 1,8% στην Πορτογαλία, 2,9% έως 3,2% στην Σουηδία, 2,6% στο Ην. Βασιλείο σε κάθε έτος και 2,5% στη Γερμανία σε κάθε έτος. Έτσι, το πλεόνασμα στο τουριστικό ισοζύγιο στην Ελλάδα είναι το τρίτο υψηλότερο από όλες τις χώρες που συμπεριλαμβάνονται στον Πίνακα 2. Σημειώνεται ότι, η Ιρλανδία, η Γερμανία, το Βέλγιο, το Ην. Βασίλειο, η Ολλανδία, και οι σκανδιναβικές χώρες έχουν σημαντικά ελλείμματα στο τουριστικό τους ισοζύγιο, παρότι τα έσοδά τους από τον εξωτερικό τουρισμό είναι επίσης αρκετά υψηλά. Για παράδειγμα, τα έσοδα της Γερμανίας από τον εξωτερικό τουρισμό είναι υπερδιπλάσια, και της Γαλλίας υπερτριπλάσια, εκείνων της Ελλάδος. Επίσης, τα έσοδα της Τουρκίας από τον εξωτερικό τουρισμό υπερβαίνουν πλέον σημαντικά εκείνα της Ελλάδος.

Πίνακας 2. Εισπράξεις και πληρωμές τουριστικού ισοζυγίου (εκατ. Ευρώ)

	Εισπράξεις			Πληρωμές			Τουριστικό ισοζύγιο		
	2006	2008	% ΑΕΠ 2008	2006	2008	% ΑΕΠ 2008	2006	2008	% ΑΕΠ 2008
Κροατία	6.293	7.460	15,8%	585	766	1,6%	5.708	6.694	14,1%
Κύπρος	1.881	1.864	11,0%	768	1.062	6,3%	1.113	802	4,7%
Ελλάδα	11.356	11.636	4,8%	2.382	2.680	1,1%	8.974	8.956	3,7%
Σλοβενία	1.556	2.080	5,6%	773	866	2,3%	783	1.214	3,3%
Πορτογαλία	6.672	7.440	4,5%	2.658	2.939	1,8%	4.014	4.501	2,7%
Βουλγαρία	2.064	2.532	7,4%	1.174	1.617	4,7%	890	915	2,7%
Ισπανία	40.715	41.901	3,8%	13.266	13.834	1,3%	27.449	28.067	2,6%
Αυστρία	13.255	14.816	5,3%	7.642	7.712	2,7%	5.613	7.104	2,5%
Τουρκία	13.329	14.905	3,0%	2.182	2.394	0,5%	11.147	12.511	2,5%
Εσθονία	812	822	5,2%	465	538	3,4%	347	284	1,8%
Τσεχία	4.404	5.245	3,5%	2.195	3.114	2,1%	2.209	2.131	1,4%
Ουγγαρία	3.373	4.097	3,9%	1.687	2.738	2,6%	1.686	1.359	1,3%
Ιταλία	30.335	31.062	2,0%	18.366	20.789	1,3%	11.969	10.273	0,7%
Σλοβακία	1.210	1.770	2,7%	842	1.474	2,3%	368	296	0,5%
Γαλλία	36.911	37.006	1,9%	24.842	28.461	1,5%	12.069	8.545	0,4%
Πολωνία	5.744	8.017	2,2%	5.733	6.475	1,8%	11	1.542	0,4%
ΗΠΑ	85.107	91.312	0,9%	61.198	57.700	0,6%	23.909	33.612	0,3%
Ρουμανία	1.033	1.357	1,0%	1.035	1.476	1,1%	-2	-119	-0,1%
Ιαπωνία	6.742	7.381	0,2%	21.401	19.087	0,6%	-14.659	-11.706	-0,4%
Σουηδία	7.257	8.575	2,6%	9.171	10.461	3,2%	-1.914	-1.886	-0,6%
Δανία	4.435	4.571	2,0%	5.957	6.619	2,8%	-1.522	-2.048	-0,9%
Ολλανδία	9.038	9.094	1,5%	13.558	14.777	2,5%	-4.520	-5.683	-1,0%
Λετονία	384	546	2,4%	563	775	3,4%	-179	-229	-1,0%
Ην. Βασίλειο	27.602	24.614	1,4%	50.305	46.923	2,6%	-22.703	-22.309	-1,2%
Βέλγιο	8.200	8.426	2,4%	12.372	12.893	3,7%	-4.172	-4.467	-1,3%
Γερμανία	26.124	27.209	1,1%	58.894	61.994	2,5%	-32.770	-34.785	-1,4%
Ιρλανδία	4.258	4.279	2,3%	5.446	7.055	3,8%	-1.188	-2.776	-1,5%

Πηγή: Eurostat

Γενικά, η ναυτιλία και ο τουρισμός στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από μία δυναμική αναπτυξιακή πορεία σε ολόκληρη την μεταπολεμική περίοδο. Ενισχύουν την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και επηρεάζουν την κλαδική διάρθρωση της οικονομίας και την αναπτυξιακή δυναμική των άλλων παραγωγικών κλάδων της.

Γενικά, η ναυτιλία και ο τουρισμός στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από μία δυναμική αναπτυξιακή πορεία σε ολόκληρη την μεταπολεμική περίοδο. Ενισχύουν την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και επηρεάζουν την κλαδική διάρθρωση της οικονομίας και την αναπτυξιακή δυναμική των άλλων παραγωγικών κλάδων της. Επίσης, η ανταγωνιστικότητα και η αναπτυξιακή δυναμική του τουρισμού και της ναυτιλίας επηρεάζουν τη διάρθρωση του ισοζυγίου των εξωτερικών συναλλαγών της χώρας, που διακρίνεται από μεγάλο πλεόνασμα στο ισοζύγιο των υπηρεσιών που, μαζί με το πλεόνασμα στο ισοζύγιο των εισοδηματικών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων και το μεγάλο πλεόνασμα του λογαριασμού κεφαλαίων, χρηματοδοτούν πολύ μεγαλύτερο ύψους εισαγωγών αγαθών από το ύψος των εξαγωγών αγαθών της χώρας μας. Συμβάλλουν δηλαδή στη δημιουργία του μεγάλου ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου.

Οι σχετικά υψηλές επιδόσεις του ελληνικού τουριστικού τομέα έως σήμε-

Ο τουρισμός αναπτύσσεται σταδιακά στην Ελλάδα, με συνεχή κρατική υποστήριξη, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αλλά με ρυθμό ανάπτυξης που υπολείπεται σημαντικά του δυνητικού ρυθμού ανάπτυξής του.

Παρ' όλα αυτά, η δυνατότητα ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα στα επόμενα έτη είναι πολύ μεγαλύτερη από ό,τι στις άλλες ανταγωνίστριες χώρες διότι, αφενός η αξία των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας μας είναι συγκριτικά υψηλότερη και αφετέρου, οι δυνατότητες που υπάρχουν για τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα έχουν τύχει εξαιρετικά χαμηλού βαθμού εκμεταλλεύσεώς τους σε σύγκριση με άλλες ανταγωνίστριες χώρες (π.χ. Ισπανία, Ιταλία, Κύπρο, κ.ά.).

ρα θα πρέπει να αποδοθούν κατά κύριο λόγο στα σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που κατέχει η χώρα μας σε αυτόν τον τομέα, που τοποθετούν τη δυνητική ανάπτυξή του σε επίπεδα πολύ υψηλότερα από τα σημερινά. **Ωστόσο, τα σπουδαία αυτά συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας αντισταθμίζονται σε μεγάλο βαθμό από τα επίσης σημαντικά μειονεκτήματά της** που μπορεί να συνοψισθούν στα ακόλουθα:

Πρώτον, στη μεγάλη απόστασή της από τις κύριες χώρες προελεύσεως των τουριστών στην ανεπτυγμένη Βόρεια Ευρώπη που δεν της επιτρέπουν να προσελκύσει ικανό αριθμό τουριστών εκτός της καλοκαιρινής περιόδου. Βέβαια, η ανάπτυξη των χωρών της ΝΑ Ευρώπης και της Ρωσίας τα τελευταία έτη, αμβλύνει σε σημαντικό βαθμό αυτό το μειονέκτημα, αφού η Ελλάδα προσελκύει πολλούς τουρίστες από αυτές τις χώρες. Επιπλέον, το μειονέκτημα αυτό μπορεί να αντιμετωπισθεί με την αναβάθμιση των περιφερειακών αεροδρομίων και την προσέλκυση περισσότερων αεροπορικών εταιριών χαμηλού κόστους.

Δεύτερον, στη σχετικά χαμηλή και επιδεινούμενη μακροοικονομική της ανταγωνιστικότητα, λόγω του ισχυρού Ευρώ και της ταχείας αύξησης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην εγχώρια οικονομία. Το πρόβλημα αυτό αφορά την ελληνική οικονομία ως σύνολο. Η ταχεία αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Ελλάδα σε μία εποχή ισχυρού Ευρώ επιβαρύνει δυσανάλογα τον τουρισμό, ιδιαιτέρως την τελευταία διετία που είναι περίοδος παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως και οι γειτονικές μας χώρες έχουν υποστεί σημαντικές υποτιμήσεις των νομισμάτων τους.

Τρίτον, στην κρατική πολιτική των υπέρμετρων παρεμβάσεων και στον τομέα του τουρισμού με την υιοθέτηση της πολιτικής ανάπτυξης του τομέα στη βάση της «οικογενειακής τουριστικής επιχειρήσεως» και του κατακερματισμού της εγχώριας προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών, την ίδια περίοδο που η ζήτηση τουριστικών υπηρεσιών στις χώρες προελεύσεως συγκεντρωνόταν σε εξαιρετικά υψηλό βαθμό σε λίγες επιχειρήσεις παγκοσμίου εμβέλειας με μεγάλη διαπραγματευτική δύναμη.

Έτσι, ο τουρισμός αναπτύσσεται σταδιακά στην Ελλάδα, με συνεχή κρατική υποστήριξη, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αλλά με ρυθμό ανάπτυξης που υπολείπεται σημαντικά του δυνητικού ρυθμού ανάπτυξής του. Τα διαρθρωτικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τον κατακερματισμό της εγχώριας προσφοράς βελτιώνονται σταδιακά από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, αλλά ακόμη εμποδίζουν την πλήρη αξιοποίηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του ελληνικού τουρισμού. Παρ' όλα αυτά, η δυνατότητα ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα στα επόμενα έτη είναι πολύ μεγαλύτερη από ό,τι στις άλλες ανταγωνίστριες χώρες διότι, αφενός η αξία των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας μας είναι συγκριτικά υψηλότερη και αφετέρου, οι δυνατότητες που υπάρχουν για τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα έχουν τύχει εξαιρετικά χαμηλού βαθμού εκμεταλλεύσεώς τους σε σύγκριση με άλλες ανταγωνίστριες χώρες (π.χ. Ισπανία, Ιταλία, Κύπρο, κ.ά.). Επιπλέον, μεγαλύτερη είναι και η δυνατότητα της χώρας μας για περαιτέρω σημαντική βελτίωση της διαρθρώσεως του τομέα και της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών υπηρεσιών που προσφέρει, καθώς και της επιχειρηματικό-

Επιπλέον, μεγαλύτερη είναι και η δυνατότητα της χώρας για περαιτέρω σημαντική βελτίωση της διαρθρώσεως του τομέα και της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών υπηρεσιών που προσφέρει, καθώς και της επιχειρηματικότητας στην προσφορά αυτών των υπηρεσιών.

Συγκριτικά πλεονεκτήματα και δυνατότητες αναπτύξεως του τουρισμού

τητας στην προσφορά αυτών των υπηρεσιών. Τέλος, ιδιαίτερος σημαντικό είναι ότι οι μεγάλες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία έτη σε τουριστικές υποδομές και για ενίσχυση της δυναμικότητας προσφοράς υπηρεσιών από τις τουριστικές επιχειρήσεις, έχουν δυνατότητες αποδόσεως στο μέλλον πολύ μεγαλύτερες από τη συμβολή τους έως σήμερα.

Στο παρόν άρθρο αναλύονται αρχικώς τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και οι μεγάλες δυνατότητες της Ελλάδος στον τομέα του τουρισμού, συμπεριλαμβανομένης και της δυνατότητας σημαντικής επεκτάσεως της τουριστικής περιόδου, που σε συνδυασμό με την ουσιαστική αναβάθμιση της οικονομικής και κοινωνικής υποδομής της χώρας συνεπάγονται έναν υψηλό ρυθμό δυναμικής αναπτύξεως του τουρισμού στην Ελλάδα στα επόμενα έτη. Στη συνέχεια αναλύονται τα εμπόδια και τα αντικίνητρα που ακόμη υπάρχουν στην ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα, με έμφαση στον τομέα της εξειδικευμένης μικροοικονομικής πολιτικής για την υποστήριξη και ανάπτυξη των τουριστικών επιχειρήσεων και για την οργάνωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών. Στο τελευταίο κεφάλαιο παρατίθενται τα βασικά συμπεράσματα και οι προτάσεις πολιτικής της μελέτης.

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχει η Ελλάδα στον τομέα του τουρισμού συγκεντρώνονται πρωτίστως στην υπεροχή του φυσικού της περιβάλλοντος και στην μοναδική πολιτιστική και ιστορική της κληρονομιά. Η αξία αυτών των πλεονεκτημάτων αυξάνει με την πάροδο του χρόνου.

Τα φυσικά πλεονεκτήματα της χώρας προσδιορίζονται από το εντυπωσιακό μεσογειακό της τοπίο και τις ήπιες κλιματολογικές συνθήκες που συνδυάζονται ιδανικά και ενισχύονται από την πλούσια πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά της, η οποία αποτελεί από μόνη της πόλο έλξεως μεγάλου αριθμού τουριστών από όλο τον κόσμο. Τα πλεονεκτήματα αυτά παρέχουν την δυνατότητα στις εγχώριες τουριστικές επιχειρήσεις να προσφέρουν ολοκληρωμένα, διαφοροποιημένα και ελκυστικά τουριστικά πακέτα σε ανταγωνιστικούς συνδυασμούς ποιότητας-τιμής έναντι άλλων χωρών.

Τα πολυάριθμα νησιωτικά συμπλέγματα και οι τεράστιες σε μήκος και ποικιλομορφία πεντακάθαρες νησιωτικές και ηπειρωτικές ακτές¹, καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό διακοπών, όχι μόνο κατά την θερινή περίοδο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου, αλλά και κατά την «ενδιάμεση περίοδο», δηλαδή κατά το τετράμηνο Απρίλιος-Ιούνιος και Οκτώβριος. Αυτός είναι ο λόγος που στις δύο αυτές σημαντικές περιόδους πραγματοποιείται, κατά μέσο όρο, το 80% των αφίξεων τουριστών σε ξενοδοχεία και τουριστικά καταλύματα στην Ελλάδα, το 38% στην ενδιάμεση περίοδο και το 42% στη θερινή περίοδο (Πίνακας 3). Μάλιστα, η αύξηση των τουριστών στη θερινή περίοδο εξακολουθεί να είναι μεγαλύτερη από την αύξηση των τουριστών στην ενδιάμεση και τη χειμερινή περίοδο, με αποτέλεσμα την περαιτέρω ενίσχυση της εποχικότητας του ελληνικού τουρισμού υπέρ της θερινής περιόδου.

Ωστόσο, εκτός από τα νησιωτικά συμπλέγματα και της θαλάσσιες ακτές, η Ελλάδα διαθέτει και αναρίθμητα ηπειρωτικά φυσικά συγκροτήματα, τουριστικά θέρετρα και καταφύγια εκπληκτικού κάλλους, τα οποία συνδυάζονται ιδανικά με τα πολυάριθμα ιστορικά της μνημεία και την πολιτιστική

1. Το 2009 η Ελλάδα προσέφερε 419 ακτές και 8 μαρίνες βραβευμένες με «Γαλάζια Σημεία», καταλαμβάνοντας τη 2^η θέση σε γαλάζιες σημείες ανάμεσα σε 40 τουριστικές χώρες (Blue Flag Programme).

της κληρονομιά και μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη και του χειμερινού τουρισμού, που έως σήμερα ευρίσκεται σε σχετική στασιμότητα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.

Πίνακας 3. Εποχική διάρθρωση του ελληνικού τουρισμού (ετήσια % αύξηση)

Έτος/περίοδος	Χειμερινή	Ενδιάμεση	Θερινή	Σύνολο
1990	20,1%	38,3%	41,6%	100,0%
1995	18,9%	39,9%	41,2%	100,0%
2000	19,9%	38,4%	41,7%	100,0%
2002	21,0%	37,5%	41,6%	100,0%
2004	20,2%	38,6%	41,2%	100,0%
2006	20,1%	37,4%	42,5%	100,0%
2008	19,6%	37,8%	42,7%	100,0%
% Αύξηση 1990-2008	34,3%	36,2%	41,4%	38,0%
% Αύξηση 2000-2008	8,1%	8,1%	12,3%	9,9%
% Αύξηση 2004-2008	21,9%	23,1%	30,3%	25,8%

Σημ.: Χειμερινή περίοδος: Ιανουάριος-Μάρτιος, Νοέμβριος-Δεκέμβριος. Ενδιάμεση Περίοδος: Απρίλιος-Ιούνιος, Οκτώβριος. Θερινή περίοδος: Ιούλιος-Σεπτέμβριος.

Πηγή: Eurostat

Παρά τις ελλείψεις και τις καθυστερήσεις που ακόμη σημειώνονται σε πολλούς τομείς (περιφερειακά αεροδρόμια, λιμάνια, οδικές αρτηρίες, κ.ά.), η πρόοδος που έχει ήδη επιτευχθεί δικαιολογεί σήμερα το συμπέρασμα ότι μεταξύ των σημαντικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελλάδος, τουλάχιστον έναντι άλλων αναπτυσσόμενων τουριστικών χωρών, εντάσσεται και η υψηλή στάθμη των υποδομών μεταφορών, επικοινωνιών, ενέργειας, υγείας, ασφάλειας, κ.ά.

Η οργάνωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών

Η σημασία των ανωτέρω ενισχύεται από τη σημαντική αναβάθμιση της οικονομικής-τουριστικής και κοινωνικής υποδομής της χώρας, σε μεγάλο βαθμό επ' ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων 2004. Οι Αγώνες συνέβαλαν στην ουσιαστική αναβάθμιση των εφαρμοζόμενων συστημάτων για την εξασφάλιση υψηλού βαθμού ασφαλείας των ξένων επισκεπτών στη χώρα μας, ενώ η ολοκλήρωση των μεγάλων οδικών αρτηριών (Εγνατία, ΠΑΘΕ, Ιωνία Οδός, κ.ά.), η σημαντική βελτίωση των ακτοπλοϊκών συγκοινωνιών και η ταχεία πρόοδος που σημειώνεται στις επικοινωνίες και την ανάπτυξη του γρήγορου Internet, αίρουν σταδιακά τα εμπόδια που αντιμετώπιζε η ανάπτυξη του τουρισμού στους ανωτέρω τομείς. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με την παραδοσιακή ελληνική φιλοξενία, την παιδεία και τον ελληνικό τρόπο ζωής, έχουν αναβαθμίσει την Ελλάδα ως τουριστικό προορισμό.

Έτσι, παρά τις ελλείψεις και τις καθυστερήσεις που ακόμη σημειώνονται σε πολλούς τομείς (περιφερειακά αεροδρόμια, λιμάνια, ορισμένες οδικές αρτηρίες, κ.ά.), η πρόοδος που έχει ήδη επιτευχθεί δικαιολογεί σήμερα το συμπέρασμα ότι μεταξύ των σημαντικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελλάδος, τουλάχιστον έναντι άλλων αναπτυσσόμενων τουριστικών χωρών, εντάσσεται και η υψηλή στάθμη των υποδομών μεταφορών, επικοινωνιών, ενέργειας, υγείας, ασφάλειας, κ.ά.

Η αναμφισβήτητη υπεροχή του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της χώρας μας, καθώς και οι μεγάλες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στη δεκαετία του 2000 σε υποδομές και ακόμη αυτή η ίδια η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004, αποτελούν την «προϊκα» της ελληνικής τουριστικής επιχειρήσεως, η οποία με αυτά έχει ένα σημαντικό ανταγωνιστικό προβάδισμα έναντι των ανταγωνιστικών της επιχειρήσεων σε άλλες χώρες.

Με αυτά τα δεδομένα υπάρχουν οι δυνατότητες ώστε οι εγχώριες τουρι-

Οι ξενοδοχειακές μονάδες ανεγείρονται συνήθως με σημαντική στήριξη από την κρατική επιδότηση μέσω των αναπτυξιακών νόμων. Στη συνέχεια, αντιμετωπίζουν συχνά προβλήματα προσελκύσεως πελατών και χαμηλού βαθμού πληρότητας, εξαιτίας αδυναμιών στην επιχειρηματική λειτουργία των επιχειρήσεων.

στικές επιχειρήσεις να αναπτυχθούν συγκροτημένα και αποδοτικά, να αποκτήσουν και να αναπτύξουν την αναγκαία επιχειρηματική δομή, τεχνολογία και διαπραγματευτική ικανότητα για την ανταγωνιστική τους λειτουργία με βάση και τις συνθήκες και τις τάσεις που επικρατούν στην παγκόσμια αγορά. Θα πρέπει δε να αναπτύσσονται, διαφυλάσσοντας το περιβάλλον, την πολιτιστική μας κληρονομιά και τις υποδομές που έχουμε αναπτύξει, την αναγνωρισιμότητα παγκοσμίως που αποκτήσαμε από τη μεγάλη επένδυση των Ολυμπιακών Αγώνων, καθώς και την αυξημένη αίσθηση ασφάλειας και φιλοξενίας, δηλαδή όλα τα στοιχεία που αποτελούν βάση αναπτύξεως του τουρισμού στις ανεπτυγμένες χώρες.

Επίσης, το κράτος έχει τη δυνατότητα να προσδιορίσει εγκαίρως με σαφήνεια τις περιοχές και τους όρους εγκαταστάσεως, αναπτύξεως και λειτουργίας διαφόρων κατηγοριών τουριστικών επιχειρήσεων στην ελληνική επικράτεια κατά τρόπο που να διευκολύνει την ανάπτυξη δυναμικών τουριστικών επιχειρήσεων ικανών να λειτουργήσουν αποδοτικά στην εγχώρια αλλά και στις ξένες αγορές. Η κρατική πολιτική πρέπει να συμβάλει στην ενίσχυση της αυτόνομης αναπτύξεως της επιχειρηματικότητας στον τουρισμό και στους άλλους τομείς της οικονομίας, ως την κινητήριο δύναμη για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας γενικότερα.

Ωστόσο, η προσφορά ξενοδοχειακών υπηρεσιών στην Ελλάδα εξακολουθεί να πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό από ένα πλήθος σχετικά μικρών επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν με την εκμετάλλευση των κρατικών επιχορηγήσεων και λειτουργούν σε έντονο ανταγωνισμό μεταξύ τους σε κάθε περιοχή, με σχετικά χαμηλή ή/και αρνητική απόδοση και με συνεχή επίκληση της κρατικής συνδρομής για κάλυψη ακόμη και των λειτουργικών τους ελλειμμάτων.

Το ελληνικό κράτος αντί να διαδραματίζει σωστά τον ρυθμιστικό του ρόλο, που είναι πολύ σημαντικός στην περίπτωση του τουρισμού, και να συμβάλει στη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού μακροοικονομικού περιβάλλοντος και στην παροχή της οικονομικής και κοινωνικής υποδομής για την ανάπτυξη του τουρισμού και της οικονομίας γενικότερα, επικεντρώνει την πολιτική του σε μικροοικονομικές παρεμβάσεις, όπως η υψηλή επιχορήγηση της ανεγέρσεως και του εκσυγχρονισμού ξενοδοχειακών και άλλων τουριστικών μονάδων, καθώς και η συμβολή στην εξασφάλιση της οικονομικής λειτουργίας και υγείας των τουριστικών επιχειρήσεων.

Χαρακτηριστικά, οι ξενοδοχειακές μονάδες ανεγείρονται συνήθως με σημαντική στήριξη από την κρατική επιδότηση μέσω των αναπτυξιακών νόμων. Στη συνέχεια, αντιμετωπίζουν συχνά προβλήματα προσελκύσεως πελατών και χαμηλού βαθμού πληρότητας, εξαιτίας αδυναμιών στην επιχειρηματική λειτουργία των επιχειρήσεων, καθώς και της χαμηλής διαπραγματευτικής τους ικανότητας έναντι των μεγάλων τουριστικών πρακτόρων (tour operators), με συνέπεια την μη αποδοτική και πολλές φορές ζημιογόνο λειτουργία τους. Αυτό οδηγεί συχνά στη διαπίστωση ότι «αρκετές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν την απειλή του κλεισίματος και αδυνατούν να καλύψουν τις υποχρεώσεις τους, ακόμη και την κάλυψη των εισφορών τους στα ασφαλιστικά ταμεία». Έτσι, πολλές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 παραδόθη-

Ο κατακερματισμός της προσφοράς ξενοδοχειακών υπηρεσιών, ιδιαιτέρως σε τοπικό επίπεδο σε πολλές περιοχές της χώρας συνυπάρχει, τα τελευταία έτη, με υπερβάλλουσα προσφορά ξενοδοχειακών υπηρεσιών και οδηγεί ούτως ή άλλως σε καταστροφικό ανταγωνισμό μεταξύ των τουριστικών μονάδων, περιορίζοντας τις δυνατότητές τους για βιώσιμη λειτουργία.

καν τελικά υπερχρεωμένες από τους πρώην «διοκτήτες τους» στον έλεγχο των τραπεζών ή του κράτους. Άλλες έχουν εγκατασταθεί αυθαίρετα σε περιοχές που δεν επιτρεπόταν η λειτουργία τέτοιων μονάδων, ή έχουν κτισθεί με υπερβάσεις των συντελεστών δομήσεως ή με συχνή αλλαγή χρήσεως των κτισμάτων, και λειτουργούν χωρίς να πληρούν τις αναγκαίες προδιαγραφές λειτουργίας τους (για παράδειγμα, χωρίς να έχουν λάβει από τον ΕΟΤ το Ειδικό Σήμα Λειτουργίας, ή ΕΣΛ)². Αυτή η ανεπαρκώς επιχειρηματική λειτουργία ορισμένων τουριστικών επιχειρήσεων συνεπάγεται πολλές φορές απώλεια πελατών ακόμη και για τις δυναμικές τουριστικές επιχειρήσεις³.

Ο κατακερματισμός της προσφοράς ξενοδοχειακών υπηρεσιών, ιδιαιτέρως σε τοπικό επίπεδο σε πολλές περιοχές της χώρας συνυπάρχει, τα τελευταία έτη, με υπερβάλλουσα προσφορά ξενοδοχειακών υπηρεσιών και οδηγεί ούτως ή άλλως σε καταστροφικό ανταγωνισμό μεταξύ των τουριστικών μονάδων, περιορίζοντας τις δυνατότητές τους για βιώσιμη λειτουργία. Σύμφωνα με μία πρόσφατη Έκθεση του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (Νοέμβριος 2008) προκύπτει ότι η δυναμικότητα σε ξενοδοχειακές κλίνες των ξενοδοχείων που λειτουργούν στην Ελλάδα ισοδυναμεί με δυνατότητα 182,1 εκατ. διανυκτερεύσεων. Έναντι αυτού, οι διανυκτερεύσεις που πραγματοποιήθηκαν το 2007 ανήλθαν μόνον στα 64,1 εκατ. Αυτό οδηγεί το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων στο συμπέρασμα ότι στην Ελλάδα υπάρχει ήδη πλεονάζουσα δυναμικότητα σε ξενοδοχειακό δυναμικό η οποία ανέρχεται στο 184% της υπάρχουσας δυναμικότητας. Μάλιστα, το ποσοστό αυτό ξεκινά από 109,1% στα Δωδεκάνησα, είναι 128,7% στην Κρήτη, 164,8% στην Αττική, 340,5% στη Δυτική Μακεδονία και φθάνει στο 536,8% στις Κυκλάδες⁴.

Παρ' όλα αυτά, όπως αναλύεται στη συνέχεια, στον αναπτυξιακό νόμο 3299/2004 έχουν ενταχθεί επενδύσεις για ίδρυση 535 νέων ξενοδοχειακών μονάδων με 49.000 κλίνες, προϋπολογισμού € 2,6 δισ., με € 1,16 δισ. κρατική επιχορήγηση. Επίσης, στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013 προκηρύσσονται νέα επενδυτικά προγράμματα για ίδρυση νέων ξενοδοχειακών μονάδων με κρατική επιχορήγηση από 55% στην Αττική και την Θεσσαλονίκη έως 65% στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Βέβαια, εκτός από τα νέα ξενοδοχεία ένα μεγάλο μέρος των επενδύσεων που εντάσσονται στους αναπτυξιακούς νόμους αφορά τον εκσυγχρονισμό, την αναβάθμιση και την επέκταση των υπαρχόντων ξενοδοχειακών μονάδων, καθώς και την ανάπτυξη ειδικών τουριστικών υποδομών που είναι αναγκαίες για την επέκταση της τουριστικής περιόδου. Ωστόσο, ένα επίσης σημαντικό μέρος των νέων επιχορηγούμενων επενδύσεων συνεπά-

2. Από ερώτηση στη Βουλή βουλευτή Δωδεκανήσου το 2004 προκύπτουν τα ακόλουθα: Στα νησιά της Ρόδου και της Κω, λειτουργούσαν το 2004 ξενοδοχειακές μονάδες με 240-250 χιλ. κλίνες κάθε κατηγορίας. Τα δύο τρίτα αυτών των μονάδων, λειτουργούσαν παράνομα και κατά παράβαση των κείμενων διατάξεων, σύμφωνα με την ισχύουσα πολεοδομική και τουριστική νομοθεσία. Με πλήθος νόμων και αποφάσεων προσπάθησε ανεπιτυχώς η πολιτεία κατά περιόδους να δώσει λύσεις στις πολεοδομικές παραβάσεις και υπερβάσεις και να αποκαταστήσει τη λειτουργική νομιμότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Η πιο πρόσφατη «λειτουργική τακτοποίηση», προκειμένου να λάβουν όλες οι ξενοδοχειακές και μη ξενοδοχειακές μονάδες τουριστικών καταλυμάτων της χώρας το ΕΣΛ, έγινε με τον ν. 3766/2009.

3. Σε ελέγχους που πραγματοποίησε ο ΕΟΤ στην περίοδο από 15 Ιουλίου έως 15 Αυγούστου 2009 σε 744 τουριστικές επιχειρήσεις, διαπιστώθηκαν παραβάσεις της τουριστικής νομοθεσίας στο 43,3% από αυτές.

4. Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (Νοέμβριος 2008), «Η Εικόνα του Ξενοδοχειακού Δυναμικού της Ελλάδος: Ανάγκη αλλαγής της πολιτικής επενδυτικών κινήτρων».

Οι αναπτυξιακοί νόμοι εξακολουθούν να παρέχουν κίνητρα για τη δημιουργία νέων ξενοδοχειακών μονάδων ή για εκσυγχρονισμό και επέκταση των παλαιών, χωρίς να εξασφαλίζονται ταυτόχρονα οι προϋποθέσεις για την αναγκαία προώθηση της επιχειρηματικότητας στον τουρισμό, για την έξοδο των μη αποδοτικών και μη βιώσιμων τουριστικών μονάδων από την αγορά και για την οργάνωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών ανά περιοχή, για πιο ισότιμη διαπραγμάτευση με την οργανωμένη ζήτηση.

Προσπάθειες για αλλαγή στρατηγικής στη δεκαετία του 2000

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, λόγω της απόφασης για διοργάνωση από τη χώρα μας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και της πορείας εντάξεως της χώρας μας στη Ζώνη του Ευρώ, υπάρχουν ενδείξεις εκσυγχρονισμού του τουρισμού.

γεται ακόμη μεγαλύτερη αύξηση των προσφερομένων ξενοδοχειακών κλινών, χωρίς να εξασφαλίζεται η αποδοτική-επιχειρηματική λειτουργία τους.

Διαπιστώνονται, επομένως, τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά της προσφοράς ξενοδοχειακών υπηρεσιών στην Ελλάδα: α) Μεγάλος αριθμός μονάδων ξενοδοχειακών και μη ξενοδοχειακών καταλυμάτων στις παλαιές και νέες τουριστικές περιοχές της χώρας, χαρακτηρίζονται από παραδοσιακή οργανωτική δομή, ανεπάρκεια επιχειρηματικότητας και χαμηλή διαπραγματευτική ικανότητα έναντι των μεγάλων tour operators. Η διαπραγματευτική θέση της προσφοράς είναι υποβαθμισμένη έναντι της ισχυρής διαπραγματευτικής θέσεως της ζήτησης. Με αυτόν τον τρόπο οι υψηλοί πρόσοδοι που προκύπτουν από την εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας μας στον τουρισμό καρπώνονται σε μεγάλο βαθμό από τους οργανωτές της ζήτησης. β) Οι αναπτυξιακοί νόμοι εξακολουθούν να παρέχουν κίνητρα για τη δημιουργία νέων ξενοδοχειακών μονάδων ή για εκσυγχρονισμό και επέκταση των παλαιών, χωρίς να εξασφαλίζονται ταυτόχρονα οι προϋποθέσεις για την αναγκαία προώθηση της επιχειρηματικότητας στον τουρισμό, για την έξοδο των μη αποδοτικών και μη βιώσιμων τουριστικών μονάδων από την αγορά και για την οργάνωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών ανά περιοχή, για πιο ισότιμη διαπραγμάτευση με την οργανωμένη ζήτηση.

Τα ανωτέρω οδηγούν στην προαναφερθείσα χαμηλή αποδοτικότητα και στην έλλειψη ικανοποιητικών κερδών σε μεγάλο αριθμό ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, ακόμη και στις καλές τουριστικές χρονιές. Σε κάθε λιγότερο ευνοϊκή συγκυρία, όπως η τρέχουσα, η κρατική επέμβαση για κάλυψη των ζημιών των τουριστικών επιχειρήσεων κρίνεται ως αναγκαία.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, λόγω της απόφασης για διοργάνωση από τη χώρα μας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και της πορείας εντάξεως της χώρας μας στη Ζώνη του Ευρώ, υπάρχουν ενδείξεις εκσυγχρονισμού του τουρισμού. Την περίοδο αυτή, ένας αριθμός τουριστικών επιχειρήσεων (ξενοδοχειακές μονάδες, καζίνο, μαρίνες, κ.ά.) που λειτουργούσαν έως τότε με ζημιογόνα αποτελέσματα υπό την ιδιοκτησία ή/και τον έλεγχο του κράτους, ιδιωτικοποιήθηκαν και πέρασαν στον έλεγχο μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων, δημιουργώντας μία πιο σταθερή επιχειρηματική βάση για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα. Επίσης, οι μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες της Αττικής και σε άλλες περιοχές της χώρας έπρεπε να ανακαινισθούν και να αναβαθμισθούν για να καλύψουν τις διογκωμένες ανάγκες φιλοξενίας που προέκυπταν από την διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Τέθηκαν τότε οι βάσεις για σταδιακή απαγκίστρωση από την «οικογενειακή τουριστική εκμετάλλευση» και ταυτοχρόνως για ταχύτερη ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα.

Ειδικότερα, μία πολύ σημαντική εξέλιξη στη δεκαετία του 2000 είναι η αυξανόμενη παρουσία στην ελληνική τουριστική οικονομία των μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων με επωνυμίες (brands) αναγνωρισμένες στην Ελλάδα και διεθνώς, οι οποίες εγγυώνται στους πελάτες την προσφορά συγκεκριμένων τουριστικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας σε ικανοποιητικές τιμές. Σύμφωνα με την Έκθεση του Δ. Κούτουλα, «The 2009

Μία πολύ σημαντική εξέλιξη στη δεκαετία του 2000 είναι η αυξανόμενη παρουσία στην ελληνική τουριστική οικονομία των μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων με επωνυμίες (brands) αναγνωρισμένες στην Ελλάδα και διεθνώς, οι οποίες εγγυώνται στους πελάτες την προσφορά συγκεκριμένων τουριστικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας σε ικανοποιητικές τιμές.

Greek Hotel Branding Report», 113 επιχειρήσεις με ισχυρές επωνυμίες το 2009 είχαν υπό τον έλεγχό τους 431 επώνυμα ξενοδοχεία, άνω των 77.000 δωματίων, έναντι 71 επιχειρήσεων με 296 επώνυμα ξενοδοχεία το 2005. Η εξέλιξη αυτή δείχνει ότι κάποιες από τις ισχυρές επωνυμίες επιχειρήσεις του 2005 μεγαλώνουν με γρήγορο ρυθμό εγκαθιστώντας ή εξαγοράζοντας και ξενοδοχειακές μονάδες σε διάφορες περιοχές της Ελλάδος. Πολλοί Έλληνες ξενοδόχοι αποδέχονται την ένταξη των ξενοδοχειακών τους μονάδων σε δυναμικούς ομίλους με ισχυρή επωνυμία, διεθνή εμβέλεια και υψηλή διαπραγματευτική ικανότητα. Ωστόσο, παρά την αύξησή τους, τα «επώνυμα» ξενοδοχεία αποτελούν ακόμη μόλις το 4,0% του συνόλου των ξενοδοχείων και το 19,0% του συνόλου των ξενοδοχειακών δωματίων της Ελλάδος, όπου το μέσο ελληνικό ξενοδοχείο διαθέτει δυναμικό 42 δωματίων, ενώ το μέσο μέγεθος κάθε ξενοδοχειακής μονάδας των ανωτέρω αλυσίδων ανέρχεται σε 180 δωμάτια. Σε αντιδιαστολή με την ελληνική πραγματικότητα, στις ευρωπαϊκές χώρες το 25%-40% της συνολικής ξενοδοχειακής δυναμικότητας ανήκει, κατά μέσο όρο, στις επώνυμες ξενοδοχειακές αλυσίδες.

Πίνακας 4. Τουριστικές επενδύσεις που έχουν υπαχθεί στον ν. 3299/04 από Μάιο 2005 έως Ιούλιο 2009 και στον ν. 2601/98 από Μάιο 1998 έως τον Μάιο 2005

	Αριθμός επενδυτικών σχεδίων		Προϋπολογισμός (εκατ. Ευρώ)		Επιχορήγηση (εκατ. Ευρώ)		Κλίνες (χιλ.)	
	ν.3299/04	ν.2601/98	ν.3299/04	ν.2601/98	ν.3299/04	ν.2601/98	ν.3299/04	ν.2601/98
Εγκατάσταση ειδικών τουριστικών υποδομών	21	28	158	212	73	76	...	...
Εκσυγχρονισμός κάμπινγκ	11	12	8	3	4	1	...	...
Εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων	738	630	1.696	569	703	140	133.092	79.389
Ίδρυση ξενοδοχείων	535	70	2.605	143	1.158	30	49.319	5.886
Μετατροπή διατηρητέων- παραδοσιακών κτηρίων σε ξενοδ.	227	232	165	143	78	58	3.826	4.862
Προσθήκη συμπλ. εγκαταστάσεων ξενοδοχείου	39	17	68	17	27	4	...	...
Σύνολο	1.571	989	4.701	1.087	2.042	309	186.237	92.828

Πηγή: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

Μία δεύτερη, επίσης σημαντική, εξέλιξη κατά τα τελευταία πέντε έτη είναι ότι συνεχίζονται με υψηλό ρυθμό οι επενδύσεις σε νέα ξενοδοχεία και σε ανακαίνιση παλαιών ξενοδοχειακών μονάδων, με έμφαση μάλιστα στην ίδρυση μονάδων 3,4 και 5 αστέρων. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4, έως τον Ιούλιο του 2009 εντάχθηκαν στον αναπτυξιακό νόμο 1.571 τουριστικές επενδύσεις προϋπολογισμού € 4,7 δισ., με κρατική επιδότηση € 2,04 δισ. Από αυτά, επενδύσεις προϋπολογισμού € 2,61 δισ. αφορούν την ανέγερση 535 νέων ξενοδοχείων (τριών αστέρων: € 1,18 δισ., τεσσάρων αστέρων: € 693 εκατ. και πέντε αστέρων: € 730 εκατ.), ενώ επενδύσεις € 1,7 δισ. αφορούν των εκσυγχρονισμό 738 ξενοδοχείων (δύο αστέρων: ν 461 εκατ., τριών αστέρων: € 495 εκατ., τεσσάρων αστέρων: € 570 εκατ. και πέντε αστέρων: € 170 εκατ.). Τον Ιούνιο του 2007, οι τουριστικές επενδύσεις που είχαν ενταχθεί στον αναπτυξιακό νόμο είχαν προϋπολογισμό και κρατικές ενισχύσεις που αντιστοιχούσαν στο 45,7% και στο 47,5% αντίστοιχως του προϋπολογισμού και των ενισχύσεων του συνόλου των ενταγμένων επενδύσεων.

Οι νέες επενδύσεις θα πρέπει να συνδυάζονται με την αναγκαία πρόοδο στην καλύτερη οργάνωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών και με την ανάπτυξη των ειδικών υποδομών για την επέκταση της τουριστικής περιόδου στις διάφορες περιοχές της Ελλάδος.

Το ειδικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού για τον τουρισμό αφορά την περίοδο 2008-2023 και αποτελεί μία πρώτη προσέγγιση για τη διασφάλιση ενός ορθολογικού προτύπου τουριστικής αναπτύξεως.

Επιπλέον των ανωτέρω, ήδη προκηρύχθηκαν τα προγράμματα για ένταξη στα Περιφερειακά Επενδυτικά Προγράμματα (ΠΕΠ) του ΕΣΠΑ 2007-2013 νέες ξενοδοχειακές επενδύσεις για ίδρυση νέων και για εκσυγχρονισμό και επέκταση παλαιών μονάδων. Μολονότι οι ανωτέρω νέες επενδυτικές πρωτοβουλίες στον τουρισμό είναι αναγκαίες, διότι ο εκσυγχρονισμός και η ανανέωση του υπάρχοντος δυναμικού και η είσοδος νέων επιχειρηματιών στον κλάδο αποτελούν προϋπόθεση για την αποτελεσματική και αποδοτική λειτουργία του, παραμένουν άλυτα τα θέματα που αφορούν τα διαρθρωτικά προβλήματα στην πλευρά της προσφοράς που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Οι νέες επενδύσεις θα πρέπει να συνδυάζονται με την αναγκαία πρόοδο στην καλύτερη οργάνωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών και με την ανάπτυξη των ειδικών υποδομών για την επέκταση της τουριστικής περιόδου στις διάφορες περιοχές της Ελλάδος.

Η τρίτη εξέλιξη, που σημειώνεται κατά τα τελευταία δύο έτη, μετά από καθυστέρηση δεκαετιών, είναι η εφαρμογή του ειδικού χωροταξικού σχεδίου για τον τουρισμό, το οποίο με τον συνεχή εμπλουτισμό και εκσυγχρονισμό του δύναται να αποτελέσει μία αξιόπιστη βάση για την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού στα επόμενα έτη. Η έλλειψη ενός κατάλληλου χωροταξικού σχεδίου έως σήμερα στην Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα την καθυστέρηση της δημιουργίας των αναγκαίων και κατάλληλα χωροθετημένων τουριστικών επενδύσεων και την υπέρμετρη ανάπτυξη αυθαιρέτων και παράνομων τουριστικών και άλλων εγκαταστάσεων. Έτσι, το κύριο μέρος του χρόνου και των προσπαθειών των Αρχών τις τελευταίες δεκαετίες αναλώνεται στον σχεδιασμό των διαδικασιών και των προϋποθέσεων νομιμοποίησης αυθαιρέτων τουριστικών εγκαταστάσεων, παρά στον σχεδιασμό των προϋποθέσεων για τη σωστή χωροθέτηση και ανάπτυξη των νόμιμων τουριστικών μονάδων.

Το ειδικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού για τον τουρισμό αφορά την περίοδο 2008-2023 και αποτελεί μία πρώτη προσέγγιση για τη διασφάλιση ενός ορθολογικού προτύπου τουριστικής αναπτύξεως. Στο πλαίσιο αυτό, κατηγοριοποιείται ο εθνικός χώρος σε περιοχές που είναι λιγότερο και περισσότερο ανεπτυγμένες τουριστικά, ενώ ειδικές ρυθμίσεις του αφορούν τις μητροπολιτικές περιοχές, τις παράκτιες περιοχές, νήσους, τις ορεινές, πεδινές και ημιορεινές περιοχές, τις περιοχές του Δικτύου Φύση 2000 και λοιπές περιοχές περιβαλλοντικής ευαισθησίας, τους παραδοσιακούς οικισμούς και τους αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία.

Οι κύριοι άξονες του ειδικού χωροταξικού είναι, αφενός η αναμόρφωση των όρων για τη δόμηση τουριστικών καταλυμάτων και αφετέρου η δημιουργία πλαισίου για την προώθηση «σύνθετων και ολοκληρωμένων τουριστικών υποδομών μεικτής χρήσεως». Εμφανής είναι η προσπάθεια χάραξης μίας νέας πολιτικής στην τουριστική ανάπτυξη που τάσσεται υπέρ της υπερβάσεως του οικογενειακού υποδείγματος που κυριαρχεί έως και σήμερα στον ελληνικό τουριστικό κλάδο. Εάν προωθηθεί στην πράξη και με τρόπο ενιαίο και συστηματικό, η εξέλιξη αυτή δύναται να συμβάλει στην ανάληψη επιχειρηματικών δράσεων που επιτυγχάνουν την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου στη διεθνή αγορά.

Ειδικότερα, το σκέλος του χωροταξικού που επικεντρώνεται στην προώθη-

Το σκέλος του χωροταξικού που επικεντρώνεται στην προώθηση «σύνθετων και ολοκληρωμένων τουριστικών υποδομών μεικτής χρήσεως», αποτελεί νέα εξέλιξη για την Ελλάδα που μπορεί να συμβάλει στη σημαντική αναβάθμιση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών στη χώρα μας.

Η κρίση στον τουρισμό το 2009

Κατά το πρώτο πεντάμηνο του 2009, οι εκτιμήσεις των αναλυτών και των επιχειρηματικών παραγόντων συνέκλιναν στη διαπίστωση ότι το 2009 θα σημειωνόταν πολύ μεγάλη πτώση στην ζήτηση για τουρισμό, πράγμα που θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε μεγάλη αύξηση της ανεργίας και στη ζημιογόνα λειτουργία των ξενοδοχειακών και άλλων τουριστικών επιχειρήσεων. Για την αντιμετώπιση αυτής της επερχόμενης κρίσεως η κυβέρνηση από τον Δεκέμβριο του 2008 και έως τον Απρίλιο του 2009 ανακοίνωσε και θεσμοθέτησε «δεκατέσσερις δράσεις» για την ενίσχυση του τουρισμού.

στη «σύνθετων και ολοκληρωμένων τουριστικών υποδομών μεικτής χρήσεως», αποτελεί νέα εξέλιξη για την Ελλάδα που μπορεί να συμβάλει στη σημαντική αναβάθμιση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών στη χώρα μας. Τα προγράμματα αυτά αφορούν την συνδυασμένη ανάπτυξη ξενοδοχείων (τεσσάρων ή πέντε αστέρων) με εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής και υπηρεσίες αναψυχής και προαιρετικά με ανέγερση εξοχικών κατοικιών προς πώληση ή/και για χρήση τους για παροχή ξενοδοχειακών υπηρεσιών. Οι μεικτής χρήσεως τουριστικές υποδομές προβλέπεται ότι θα αναπτύσσονται σε γήπεδα μεγαλύτερα των 150 στρεμμάτων, ενώ δεν επιτρέπονται σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 600 μέτρων, στις δασικές εκτάσεις, σε περιοχές απολύτου προστασίας της φύσεως και σε οικότοπους προτεραιότητας, στη γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας, στις μητροπολιτικές περιοχές και σε νησιά με επιφάνεια μικρότερη των 90 km². Τέλος, στα 30 κατοικημένα νησιά όπου επιτρέπεται η εγκατάσταση τουριστικών υποδομών μεικτής χρήσεως τίθενται επίσης όρια στην έκτασή τους.

Τίθεται λοιπόν βαθμιαίως η αναγκαία βάση για την ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου στην Ελλάδα στη δεκαετία του 2010. Ωστόσο, η αντιμετώπιση των προαναφερθέντων προβλημάτων της παραδοσιακής διαρθρώσεως του τομέα προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών απαιτεί ακόμη πιο ριζική αναμόρφωση της ακολουθούμενης πολιτικής. Άλλωστε, τα μεγάλα προβλήματα του τουριστικού κλάδου έγιναν και πάλι εμφανή εν μέσω της μεγάλης παγκόσμιας χρηματοοικονομικής και οικονομικής κρίσεως στην τρέχουσα περίοδο. Τα προβλήματα αυτά αναλύονται περιληπτικά στην επόμενη ενότητα.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έλαβε εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις στο τελευταίο τρίμηνο του 2008 και στο πρώτο εξάμηνο του 2009 και συνέβαλε αναπόφευκτα στην κατακόρυφη πτώση της καταναλωτικής και της επιχειρηματικής εμπιστοσύνης στην Ελλάδα. Επιπλέον, το Δεκέμβριο του 2008 και κατά τους δύο πρώτους μήνες του 2009 η Ελλάδα ήταν στο επίκεντρο των μέσων μαζικής ενημερώσεως παγκοσμίως λόγω των «κινητοποιήσεων» και ταραχών που σημειώνονταν στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις, με αρνητικές επιπτώσεις τόσο για τον εξωτερικό τουρισμό όσο και άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Έτσι, κατά το πρώτο πεντάμηνο του 2009, οι εκτιμήσεις των αναλυτών και των επιχειρηματικών παραγόντων συνέκλιναν στη διαπίστωση ότι το 2009 θα σημειωνόταν πολύ μεγάλη πτώση στην ζήτηση για τουρισμό, πράγμα που θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε μεγάλη αύξηση της ανεργίας και στη ζημιογόνα λειτουργία των ξενοδοχειακών και άλλων τουριστικών επιχειρήσεων. Για την αντιμετώπιση αυτής της επερχόμενης κρίσεως η κυβέρνηση από τον Δεκέμβριο του 2008 και έως τον Απρίλιο του 2009 ανακοίνωσε και θεσμοθέτησε «δεκατέσσερις δράσεις» για την ενίσχυση του τουρισμού, που έχουν ως ακολούθως:

Πρώτον, έκτακτα μέτρα για την ενίσχυση του κλάδου κατά τη δύσκολη περίοδο της μεγάλης κρίσεως, όπως τα ακόλουθα: (1) Η μείωση του ενιαίου τέλους ακινήτων σε 0,33‰ (από 1,0‰) για τα έτη 2009 και 2010. Για τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις η συνεπαγόμενη φορολογική έκπτωση από την εφαρμογή του μέτρου αυτού θα είναι σημαντική αφού η αντικειμενική αξία και υπεραξία των ακινήτων τους είναι σχετικά μεγάλη. (2) Η αναστολή για ένα έτος της καταβολής της εισφοράς του ν. 128/75 για το σύνολο

Η Εργατική Εστία αύξησε κατά 44,3% τον αριθμό των προγραμμάτων για τον κοινωνικό τουρισμό σε σχέση με το 2008.

Ενίσχυση τουριστικών επιχειρήσεων για τη δημιουργία διαδικτυακών τόπων προβολής και συστημάτων ηλεκτρονικών κρατήσεων (digi-lodge) με το ποσοστό της επιχορήγησης να ανέρχεται στο 60%. Το πρόγραμμα ψηφιακής ενισχύσεως έχει ιδιαίτερη σημασία για την ενίσχυση της αυτονομίας και της διαπραγματευτικής ικανότητας των τουριστικών καταλυμάτων.

Μείωση στο 0,5% από 2% του τέλους διαμονής παρεπιδημούντων, το οποίο εισέπρατταν οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις υπέρ των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Μέσω του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) εφαρμόστηκε το πρόγραμμα επιχορηγήσεως για δύο μήνες (Απρίλιο και Μάιο 2009) των εποχιακών ξενοδοχειακών επιχειρήσεων για την επαναπρόσληψη και διατήρηση του αριθμού εποχικού προσωπικού που απασχολούσαν κατά το 2008.

των δανείων των τουριστικών επιχειρήσεων προς τις τράπεζες. Η τραπεζική χρηματοδότηση προς τον τουρισμό ήταν αυξημένη κατά 8,3% σε ετήσια βάση τον Ιούλιο του 2009, μετά από αύξησή της κατά 26,7% τον Ιούλιο του 2008. Τα υπόλοιπα των δανείων προς τον τουρισμό ήταν αυξημένα στα € 7,4 δισ. τον Ιούλιο του 2008 από € 4,8 δισ. στο τέλος του 2004. Εκτιμάται ότι το συγκεκριμένο μέτρο ισοδυναμεί με επιχορήγηση των τουριστικών επιχειρήσεων κατά € 44,4 εκατ. το 2009. (3) Η Εργατική Εστία αύξησε κατά 44,3% τον αριθμό των προγραμμάτων για τον κοινωνικό τουρισμό σε σχέση με το 2008. Έτσι, το 2009 στα προγράμματα αυτά θα συμμετάσχουν 750.000 άτομα με κρατική δαπάνη ύψους € 78 εκατ., έναντι 520.000 δικαιούχων το 2008 με κρατική δαπάνη € 54 εκατ.

Επιπλέον προωθήθηκαν μέτρα όπως: (4) Η υλοποίηση του ΕΣΠΑ 2007-2013 που προβλέπει επιπλέον χρηματοδοτήσεις και επιχορηγήσεις δράσεων στον τουριστικό κλάδο. Ειδικότερα, στις 24.08.2009 προκηρύχθηκε επιδότηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων (με κύκλο εργασιών από € 25 χιλ. έως € 10 εκατ. και απασχόληση μικρότερη των 50 εργαζομένων) στον κλάδο του τουρισμού. Η ενίσχυση αφορά επενδύσεις σε κτηριακές εγκαταστάσεις, για δαπάνες διαμορφώσεως περιβάλλοντος χώρου, ανακαίνιση, εκσυγχρονισμό κτιρίων και εγκαταστάσεων, αγορά μηχανολογικού εξοπλισμού, κ.ά. Το ποσοστό επιχορήγησης είναι 55% στους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης και 65% στην υπόλοιπη Ελλάδα. Επιπλέον, άλλες δράσεις αφορούν την ενίσχυση τουριστικών επιχειρήσεων για τη δημιουργία διαδικτυακών τόπων προβολής και συστημάτων ηλεκτρονικών κρατήσεων (digi-lodge) με το ποσοστό της επιχορήγησης να ανέρχεται στο 60%. Το πρόγραμμα ψηφιακής ενισχύσεως έχει ιδιαίτερη σημασία για την ενίσχυση της αυτονομίας και της διαπραγματευτικής ικανότητας των τουριστικών καταλυμάτων. (5) Η διευθέτηση από τις δημόσιες οικονομικές υπηρεσίες των επιστροφών του ΦΠΑ στις τουριστικές επιχειρήσεις. (6) Η μείωση στο 0,5% από 2% του τέλους διαμονής παρεπιδημούντων, το οποίο εισέπρατταν οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις υπέρ των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η σημαντική απώλεια εσόδων για τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης θα καλυφθεί από τον κρατικό προϋπολογισμό.

(7) Μέσω του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) εφαρμόστηκε το πρόγραμμα επιχορηγήσεως για δύο μήνες (Απρίλιο και Μάιο 2009) των εποχιακών ξενοδοχειακών επιχειρήσεων για την επαναπρόσληψη και διατήρηση του αριθμού εποχικού προσωπικού που απασχολούσαν κατά το 2008. Το ύψος της επιχορηγήσεως αντιστοιχεί στο εποχικό επίδομα ανεργίας (€ 550 μηνιαίως για έναν εργαζόμενο με δύο παιδιά) που εισπράττουν οι εποχικά απασχολούμενοι εργαζόμενοι την περίοδο που ευρίσκονται εκτός εργασίας. Σημειώνεται ότι, στην Ελλάδα τα 5.368 από τα 9.480 ξενοδοχεία είναι εποχικά. Κλείνουν για αρκετούς μήνες το έτος και κατά τους μήνες αυτούς οι εργαζόμενοι απολύονται και για πέντε μήνες επιδοτούνται από τον ΟΑΕΔ με το ανωτέρω ποσό, εφόσον έχουν εργασθεί τουλάχιστον εκατό ημέρες κατά το τελευταίο δωδεκάμηνο.

(8) Προωθήθηκε η νέα λειτουργική τακτοποίηση των τουριστικών καταλυμάτων με τον ν. 3766/2009, για την χορήγηση ΕΣΛ σε μεγάλο μέρος αυτών των καταλυμάτων που έως σήμερα δεν το διαθέτει και συνεπώς λειτουργεί παράνομα. Ο νόμος εξαιρεί τις τουριστικές επιχειρήσεις που θα λειτουργή-

Η νέα λειτουργική τακτοποίηση των τουριστικών καταλυμάτων με τον ν. 3766/2009, χορηγεί ΕΣΛ σε μεγάλο μέρος των καταλυμάτων που έως σήμερα δεν το διαθέτει και συνεπώς λειτουργεί παράνομα.

Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής

Η αφύπνιση της τουριστικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, μετά την χρηματοοικονομική και οικονομική κρίση του 2008-2009, μπορεί να αποτελέσει τον καταλύτη για δυναμικότερη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας στα επόμενα έτη, σε συνδυασμό με την ανάκαμψη των ευρωπαϊκών οικονομιών και της παγκόσμιας οικονομίας.

σουν χωρίς το προβλεπόμενο ΕΣΛ από τις ισχύουσες κυρώσεις μέχρι το τέλος του 2009, υπό την προϋπόθεση ότι θα έχουν υποβάλει εντός εξαμήνου από 1.7.2009 αίτηση χορηγήσεως του ΕΣΛ συνοδευόμενη με τα αναγκαία δικαιολογητικά. Θα πρέπει επίσης να υποβληθεί παράβολο ύψους € 200 για τα κύρια τουριστικά καταλύματα και € 50 για τα μη κύρια τουριστικά καταλύματα. Τέλος, θα πρέπει να καταβληθεί εφάπαξ τέλος λειτουργικής τακτοποίησης το οποίο εισπράττεται από τον ΕΟΤ. Έχει οριστεί αυστηρό περιθώριο ενός μηνός από την κατάθεση της υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγηση του ΕΣΛ από τις κατά τόπου αρμόδιες περιφερειακές υπηρεσίες τουρισμού. Επίσης, στα τουριστικά καταλύματα που έχουν λάβει ΕΣΛ δύναται να χορηγηθεί άδεια λειτουργίας οκταετούς διάρκειας κολυμβητικών δεξαμενών εφόσον πληρούν τις προδιαγραφές υγιεινής και ασφάλειας.

Οι ανωτέρω εξυπηρετήσεις και παροχές δόθηκαν υπό την πίεση των εκτιμώμενων εξαιρετικά δυσμενών επιπτώσεων που θα προέκυπταν για τον ελληνικό τουρισμό λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως. Ωστόσο, η μείωση των αφίξεων ξένων τουριστών στο εννεάμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2009 ήταν 7,4%, ενώ η συνολική μείωσή τους το 2009 αναμένεται τώρα να διαμορφωθεί στο 7,0%. Επίσης, η μείωση των εισπράξεων από τον εξωτερικό τουρισμό διαμορφώθηκε στο 13,2% στο οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2009 και αναμένεται να ανέλθει το 2009 γύρω στο 12,5% (€ 1,3 δισ.). Σε επίπεδο επιχειρήσεων, η μείωση αυτή των εισπράξεων αντισταθμίζεται σε μεγάλο βαθμό από το σημαντικά μειωμένο (σε σχέση με το 2008) κόστος της ενέργειας και άλλων εμπορευμάτων και πρώτων υλών. Επίσης, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις ο εσωτερικός τουρισμός ήταν αυξημένος στο οκτάμηνο του 2009 σε σχέση με το αντίστοιχο οκτάμηνο του 2008. Σημειώνεται δε ότι η κρίση δεν εμπόδισε τον συνεδριακό τουρισμό να σημειώσει πρόοδο το 2008 όπου σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της International Congress and Convention Association, η Αθήνα πλέον κατέχει την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη, από την 25^η θέση το 2007.

Η Ελλάδα διαθέτει αξιοσημείωτα συγκριτικά πλεονεκτήματα στον τουρισμό με σημαντικές φυσικές, πολιτιστικές και ιστορικές πλουτοπαραγωγικές πηγές των οποίων η αξία αυξάνει με την πάροδο του χρόνου και συμβάλλει στη διατήρηση του δυναμικού ρυθμού αναπτύξεως του ελληνικού τουρισμού σε υψηλό επίπεδο.

Για τον λόγο αυτό, η αφύπνιση της τουριστικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, μετά την χρηματοοικονομική και οικονομική κρίση του 2008-2009, μπορεί να αποτελέσει τον καταλύτη για δυναμικότερη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας στα επόμενα έτη, σε συνδυασμό με την ανάκαμψη των ευρωπαϊκών οικονομιών και της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτό μπορεί να συμβεί παρά τα εμπόδια που επιβάλλονται στην εγχώρια ανάπτυξη από την επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας με βάση το κόστος εργασίας και από την ανάγκη για άμεση και ουσιαστική πρόοδο στον τομέα της δημοσιονομικής προσαρμογής. Ο τουρισμός, μπορεί να αποτελέσει τον κύριο μοχλό αναπτύξεως της Ελληνικής οικονομίας υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

1. Αντιστροφή της πολιτικής που οδηγεί σε συνεχή επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας μας. **Η εγχώρια εισοδηματική πολιτική θα**

πρέπει να προσαρμοσθεί στην πραγματικότητα του ισχυρού Ευρώ.

2. Τα διάφορα δημοσιονομικά μέτρα ενίσχυσης του τουρισμού θα πρέπει να επιδιώκουν κυρίως την παροχή κινήτρων για οργάνωση και συγκέντρωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών έναντι της οργανωμένης ζήτησης και γενικότερα για ενίσχυση της αυτόνομης επιχειρηματικότητας στον τουρισμό. Θα πρέπει επομένως να αναπροσαρμοσθεί η σημερινή πρακτική της παροχής υψηλών κρατικών επιχορηγήσεων για συνεχή αύξηση των ξενοδοχειακών και άλλων τουριστικών μονάδων αμφίβολης οικονομικής αποδοτικότητας. Οι μη ανταγωνιστικές και μη αποδοτικές ξενοδοχειακές μονάδες που λειτουργούν επί το πλείστον χάρη στις κρατικές ενισχύσεις, θα πρέπει να εξέρχονται από τον κλάδο καθώς αποτελούν σοβαρό εμπόδιο στην αποδοτική λειτουργία των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. Αυτή η πρακτική θα πρέπει να περιορισθεί και, τελικά, να τερματισθεί.

3. Στη σημερινή εποχή της ταχείας αναπτύξεως του διαδικτύου, τόσο στις χώρες προελεύσεως των τουριστών όσο και στη χώρα μας, παρέχεται η δυνατότητα στους εντόπιους επιχειρηματίες του τουρισμού να ενισχύσουν αποφασιστικά τη διαπραγματευτική τους ικανότητα με προσέλκυση της τουριστικής τους πελατείας απευθείας (και όχι μέσω τουριστικών πρακτόρων), με κατάλληλες προσφορές και τιμολογιακή πολιτική. Αυτό που απαιτείται είναι η ενίσχυση της επιχειρηματικότητάς τους και η προσφορά αξιόπιστων τουριστικών υπηρεσιών σε ανταγωνιστικό κόστος. Η αγορά στην οποία απευθύνονται οι ελληνικές επιχειρήσεις για προσέλκυση πελατών είναι απεριόριστη σε σχέση με το μέγεθός τους. Άλλωστε, μεγάλες δυνατότητες υπάρχουν για προσέλκυση πελατών και από την εγχώρια αγορά. Οι Έλληνες επιζητούν τις διακοπές στην Ελλάδα, αρκεί να τους δοθούν οι κατάλληλες ευκαιρίες σε ανταγωνιστικό κόστος. Η περίοδος λειτουργίας των ξενοδοχειακών μας μονάδων μπορεί να επεκταθεί ουσιαστικά με την προσέλκυση εγχώριων τουριστών. Ο κοινωνικός τουρισμός αποτελεί άσκηση κοινωνικής πολιτικής και όχι μέσο ενίσχυσης των ξενοδοχειακών μας επιχειρήσεων. Οι τελευταίες θα πρέπει να προσελκύσουν από μόνες τους, τους Έλληνες τουρίστες με προσφορά κατάλληλων τουριστικών πακέτων για κάθε εποχή. Τα πακέτα αυτά θα πρέπει να μεταδίδουν πειστικά το μήνυμα στους Έλληνες και τους ξένους τουρίστες ότι μπορούν τώρα να πραγματοποιήσουν το όνειρό τους με αποδεκτό (όχι ανταγωνιστικό) κόστος, με υψηλό επίπεδο παρεχομένων υπηρεσιών και χωρίς ταλαιπωρία.

4. Τέλος, σημειώνεται η ανάγκη για ενίσχυση της προωθήσεως του τουριστικού προϊόντος της χώρας μας στο εξωτερικό, τόσο από τις επιχειρηματικές μονάδες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο όσο και από το κράτος, το οποίο αύξησε εκτάκτως τη διαφημιστική δαπάνη για το έτος 2009 κατά 50%. Ταυτόχρονα όμως σημειώνεται ότι, οι προσπάθειες να πεισθεί ο ξένος τουρίστας για τα τουριστικά πλεονεκτήματα της χώρας μας αποδυναμώνονται όταν τα ξένα μέσα μαζικής ενημερώσεως επικεντρώνονται για μεγάλα διαστήματα κάθε χρόνο στην προβολή ταραχών και καταστροφών που προκύπτουν κατά τη διάρκεια φοιτητικών, εργατικών ή άλλων κινητοποιήσεων στην Ελλάδα, και των συχνών εκτεταμένων πυρκαγιών.

Οι Έλληνες επιζητούν τις διακοπές στην Ελλάδα, αρκεί να τους δοθούν οι κατάλληλες ευκαιρίες σε ανταγωνιστικό κόστος. Η περίοδος λειτουργίας των ξενοδοχειακών μας μονάδων μπορεί να επεκταθεί ουσιαστικά με την προσέλκυση εγχώριων τουριστών, με προσφορά κατάλληλων τουριστικών πακέτων για κάθε εποχή.

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ: ΤΟ ΚΑΛΟ ΣΚΑΡΙ ΦΟΥΡΤΟΥΝΑ ΔΕΝ ΦΟΒΑΤΑΙ!

Εισαγωγή

Η ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο διεθνές εμπόριο και αυτό πραγματοποιείται με την ουσιαστική συμβολή των διεθνών μεταφορών.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις της UNCTAD, η συνολική αξία των εισπράξεων ναύλων στην παγκόσμια οικονομία ανήλθε στα \$ 632,4 δισ. το 2005 και αντιστοιχούσε στο 5,9% της συνολικής αξίας των παγκοσμίων εισαγωγών.

Οι θαλάσσιες μεταφορές αποτελούν την πιο αποτελεσματική, συμφέρουσα και ασφαλή λύση για τη μεταφορά μεγάλης μάζας φορτίων, χύδην και σε εμπορευματοκιβώτια, παγκοσμίως, και συνιστούν βασική δραστηριότητα για την εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας και την διευκόλυνση της αναπτύξεως της παγκόσμιας οικονομίας. Η ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο διεθνές εμπόριο και το τελευταίο πραγματοποιείται με την ουσιαστική συμβολή των διεθνών μεταφορών. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ («Transport Outlook», 2009), η αξία του παγκοσμίου εμπορίου έχει σήμερα 20πλασιασθεί σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του 1950, ενώ σύμφωνα με την UNCTAD («Developments in International Seaborne Trade», 2008) οι θαλάσσιες μεταφορές διακινούν περίπου το 80% του όγκου του διεθνούς εμπορίου, ή το 90% του όγκου του διεθνούς εμπορίου εμπορευμάτων εάν εξαιρεθούν οι ενδο-ευρωπαϊκές συναλλαγές. Επίσης, σύμφωνα με εκτιμήσεις της UNCTAD («Review of Maritime Transport», 2008), η συνολική αξία των εισπράξεων ναύλων στην παγκόσμια οικονομία ανήλθε στα \$ 632,4 δισ. το 2005 και αντιστοιχούσε στο 5,9% της συνολικής αξίας των παγκοσμίων εισαγωγών.

Επιπλέον, οι θαλάσσιες μεταφορές αποτελούν το πιο φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο μεταφοράς εμπορευμάτων. Για παράδειγμα, έχει εκτιμηθεί ότι για κάθε τόνο μεταφερόμενου εμπορεύματος σε απόσταση ενός χιλιόμετρου (δηλαδή για κάθε τονοχιλιόμετρο), η μεταφορά με πλοίο συνεπάγεται 4 φορές λιγότερες εκπομπές CO₂ από τη μεταφορά με φορτηγό και 40 φορές λιγότερες εκπομπές από τη μεταφορά με αεροπλάνο. Έτσι, παρότι ο κύριος όγκος του διεθνούς εμπορίου μεταφέρεται δια θαλάσσης, οι θαλάσσιες μεταφορές συμβάλλουν μόλις κατά 3,5% (2,7% η ποντοπόρος ναυτιλία) στις παγκόσμιες εκπομπές CO₂. Ωστόσο, θέματα που αφορούν την επίπτωση των θαλάσσιων μεταφορών στο περιβάλλον εξακολουθούν να υπάρχουν και σχετίζονται με την ρύπανση του θαλασσιού περιβάλλοντος από ναυτικά ατυχήματα ή από παράνομη ρίψη αποβλήτων των πλοίων στη θάλασσα, με τον κορεσμό πολλών βασικών θαλασσιών οδών και τον πρόσθετο κίνδυνο ατυχημάτων που αυτό συνεπάγεται, κ.ά. Η παγκόσμια κοινότητα σε συνεργασία με τις ναυτιλιακές επιχειρήσεις έχουν πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα για τον περιορισμό των σχετικών προβλημάτων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την απαγόρευση της εισόδου στους ευρωπαϊκούς λιμένες των μονοπύθμενων δεξαμενοπλοίων, τα οποία ενώ αποτελούσαν το 72% του παγκοσμίου στόλου των δεξαμενοπλοίων το 2002, σήμερα έχουν περιορισθεί στο ελάχιστο.

Γενικά, οι θαλάσσιες μεταφορές, με συνεχώς βελτιούμενα, μεγαλύτερα,

ασφαλέστερα, αποδοτικότερα και ταχύτερα πλοία, κατέστησαν αμεσότερα προσιτές ακόμη και τις πιο μακρινές αγορές, συνέβαλαν στην ένταξη στην παγκόσμια αγορά των μεγάλων αναδυόμενων αγορών, όπως η Κίνα και η Ινδία, αύξησαν το ποσοστό των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών σε κάθε χώρα σε σχέση με τα μη εμπορεύσιμα και διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ενοποίηση των παγκοσμίων αγορών.

Η ελληνική ποντοπόρος ναυτιλία διαδραματίζει παραδοσιακά πρωταγωνιστικό ρόλο στις παγκόσμιες θαλάσσιες μεταφορές ιδιαίτερα δε κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Παρά τις μεγάλες επιχειρηματικές προκλήσεις που θέτει η δραστηριοποίηση επιχειρήσεων στον παγκοσμίου εμβέλειας κλάδο των διεθνών θαλάσσιων μεταφορών και τους σημαντικούς κινδύνους που συνεπάγονται οι κατά καιρούς κρίσεις που πλήττουν την παγκόσμια ναυλαγορά, η απελευθερωμένη από κρατικές παρεμβάσεις ελληνική ναυτιλιακή επιχειρηματικότητα έχει καταφέρει να διατηρήσει την ηγετική θέση της στην παγκόσμια οικονομική σκηνή με συνεχή αύξηση της δυναμικότητας του ελληνόκτητου στόλου. Η ελληνική ποντοπόρος ναυτιλία είναι ένας κλάδος με ισχυρή παρουσία στην παγκόσμια οικονομία, με τους Έλληνες πλοιοκτήτες να επιχειρούν παραδοσιακά σε μία άκρως ανταγωνιστική παγκόσμια αγορά, στην οποία ναυτιλιακές επιχειρήσεις από όλες τις χώρες του κόσμου επιδιώκουν να συμμετέχουν και να διαπρέπουν. Ωστόσο, η παράδοση και η βαθειά γνώση των ιδιομορφιών, αντιξοοτήτων και κινδύνων που χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη αγορά αποτελούν ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα για τις ελληνικές ναυτιλιακές επιχειρήσεις, οι οποίες επί δεκαετίες τώρα καταφέρνουν να ευρίσκονται στην πρωτοπορία και να διατηρούν το μερίδιο της ελληνικής ποντοπόρου ναυτιλίας στην παγκόσμια αγορά ναυτιλιακών μεταφορών σε υψηλό επίπεδο. Το μερίδιο αυτό ανερχόταν στο τέλος του 2008 σε άνω του 16,8% της παγκόσμιας μεταφορικής δυναμικότητας (μετρούμενης σε dwt¹), παρότι στην περίοδο 2004-2008 σημειώθηκε σταδιακή πτώση αυτού του μεριδίου από περίπου 20,3% που ήταν το 2003 και 17,4% που ήταν το 1997 (UNCTAD, «Review of Maritime Transport», διάφορα τεύχη). Μάλιστα, με βάση το ύψος των παραγγελιών νέων πλοίων που έχουν ανατεθεί από ελληνικές ναυτιλιακές επιχειρήσεις το 2008 και με βάση τις διαφαινόμενες επιπτώσεις στη διάρθρωση του παγκόσμιου στόλου μετά την πρόσφατη παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, εκτιμάται ότι το μερίδιο της ελληνόκτητου ναυτιλίας θα ανακάμψει σε επίπεδα άνω του 17,0% από το 2011.

Το σπουδαιότερο είναι ότι στη δεκαετία του 2000 οι δεσμοί της ελληνικής ποντοπόρου ναυτιλίας με την εγχώρια ελληνική οικονομία έχουν ενισχυθεί σημαντικά, μέσω των περίπου 1.200 ναυτιλιακών εταιριών που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα την εντυπωσιακή αύξηση των καθαρών εισπράξεων από τη ναυτιλία στο εξωτερικό ισοζύγιο των τρεχουσών συναλλαγών (ΙΤΣ) της χώρας στο 4,06% του ΑΕΠ το 2008, από 2,2% του ΑΕΠ το 2002 και 3,1% του ΑΕΠ το 2000.

Βέβαια, η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση του 2008-2009 είχε εξαιρετικά δυσμενείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη και το διεθνές εμπόριο και, σε συνδυασμό με την τεράστια αύξηση της προσφοράς μεταφορικής δυναμικότητας

Στη δεκαετία του 2000 οι δεσμοί της ελληνικής ποντοπόρου ναυτιλίας με την εγχώρια ελληνική οικονομία έχουν ενισχυθεί σημαντικά, μέσω των περίπου 1.200 ναυτιλιακών εταιριών που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα την εντυπωσιακή αύξηση των καθαρών εισπράξεων από τη ναυτιλία στο εξωτερικό ισοζύγιο των τρεχουσών συναλλαγών της χώρας στο 4,06% του ΑΕΠ το 2008, από 2,2% του ΑΕΠ το 2002 και 3,1% του ΑΕΠ το 2000.

1. Deadweight tonnage ή dwt είναι μονάδα μετρήσεως της μεταφορικής δυναμικότητας του πλοίου η οποία υπολογίζεται από την διαφορά μεταξύ του έμφορτου και άφορτου εκποπίσματος και δείχνει τους τόνους που δύναται να μεταφέρει το πλοίο σε φορτίο, εφόδια, νερό, επιβάτες, πλήρωμα κ.λπ.

Όσον αφορά την ελληνική οικονομία, η κρίση στη ναυτιλία συνεπάγεται πτώση των καθαρών εισπράξεων από τη ναυτιλία στο ΙΤΣ κατά 33,6% στο επτάμηνο Ιανουαρίου – Ιουλίου 2009, έναντι ανόδου τους κατά 20,7% στο αντίστοιχο επτάμηνο του 2008.

Η άνοδος και η ύφεση των παγκοσμίων θαλάσσιων μεταφορών

Κατά την πενταετία πριν την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, οι θαλάσσιες μεταφορές γενικότερα και οι μεταφορές με containers ειδικότερα, γνώρισαν μεγάλη άνθηση λόγω των ταχύτατων ρυθμών αναπτύξεως των αναδυόμενων οικονομιών, με πρωταγωνιστές την Κίνα, την Ινδία, τη Βραζιλία, την Ρωσία και άλλες χώρες της ΝΑ Ασίας.

(με τη ναυπήγηση και την είσοδο στην αγορά ενός μεγάλου αριθμού νέων επιχειρήσεων και πλοίων στην περίοδο 2004-2008), έχουν οδηγήσει σε εξαιρετικά υψηλή υπερβάλλουσα δυναμικότητα στον κλάδο των θαλάσσιων μεταφορών από το δεύτερο εξάμηνο του 2008 και, κατά συνέπεια, σε κατακόρυφη πτώση των ναύλων και των εσόδων των ναυτιλιακών επιχειρήσεων.

Όσον αφορά την ελληνική οικονομία, η κρίση στη ναυτιλία συνεπάγεται πτώση των καθαρών εισπράξεων από τη ναυτιλία στο ΙΤΣ κατά 33,6% στο επτάμηνο Ιανουαρίου – Ιουλίου 2009, έναντι ανόδου τους κατά 20,7% στο αντίστοιχο επτάμηνο του 2008. Για το έτος ως σύνολο η πτώση αυτών των καθαρών εσόδων εκτιμάται τώρα στο 25%, με απώλεια εσόδων € 2,3 δισ. (περίπου 0,95% του ΑΕΠ) από το υψηλό επίπεδο του 2008.

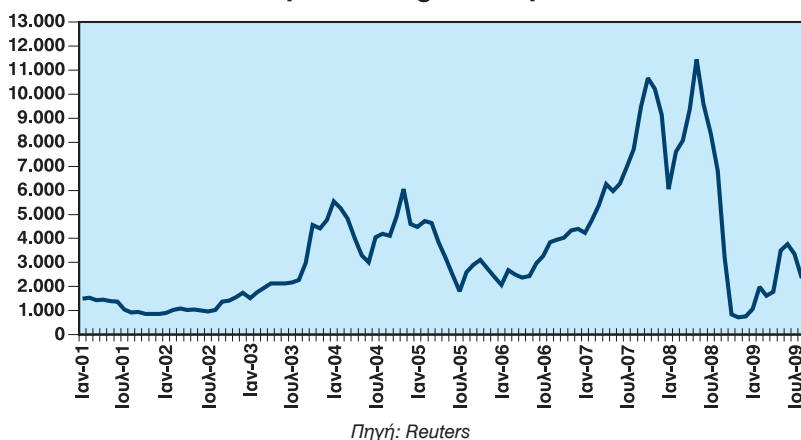
Τα ερωτήματα όσον αφορά τις βραχυχρόνιες και μεσο-μακροχρόνιες εξελίξεις στον παγκόσμιο κλάδο των θαλασσιών μεταφορών είναι εξαιρετικής σημασίας και επηρεάζουν την ανάπτυξη όχι μόνο της ελληνικής ναυτιλίας στη δεκαετία του 2010 αλλά και της ελληνικής οικονομίας γενικότερα. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται πρώτα περιληπτικά οι εξελίξεις στις θαλάσσιες μεταφορές κατά τις περιόδους της ανθής (2002-2008) και κρίσεως (2008-2009) της παγκόσμιας οικονομίας. Στη συνέχεια εξετάζονται: α) η εντυπωσιακή παρουσία και εξέλιξη του ελληνόκτητου στόλου διαφόρων κατηγοριών πλοίων στις παγκόσμιες θαλάσσιες μεταφορές, β) η σημαντική και διαχρονική συμβολή της ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία και γ) οι επιπτώσεις και οι προκλήσεις στις οποίες καλείται να ανταπεξέλθει ο τομέας αυτός μετά την πρόσφατη χρηματοοικονομική και παγκόσμια οικονομική κρίση, καθώς και οι πολιτικές που μπορεί να οδηγήσουν στην ενίσχυση της συμβολής της ναυτιλίας στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Όπως τονίσθηκε, οι θαλάσσιες μεταφορές συμβάλλουν στη μεταφορά τεράστιων ποσοτήτων χύδην φορτίων, δηλαδή πετρελαίου, άνθρακα, σιδηρομεταλλευμάτων, και άλλων πρώτων υλών και καυσίμων, καθώς και τροφίμων (δημητριακών, φρούτων, κ.ά.), εμπορευμάτων με τη χρήση των εμπορευματοκιβωτίων (containers) και άλλων αγαθών. Ειδικότερα, κατά την πενταετία πριν την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, οι θαλάσσιες μεταφορές γενικότερα και οι μεταφορές με containers ειδικότερα, γνώρισαν μεγάλη άνθηση λόγω των ταχύτατων ρυθμών αναπτύξεως των αναδυόμενων οικονομιών, με πρωταγωνιστές την Κίνα, την Ινδία, τη Βραζιλία, την Ρωσία και άλλες χώρες της ΝΑ Ασίας, στις οποίες μεταφέρθηκε μεγάλο μέρος της παγκόσμιας παραγωγής αγαθών όλων των ειδών. Η ταχεία αύξηση των επενδύσεων και της παραγωγής σε αυτές τις χώρες οδήγησε στην ταχεία αύξηση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου (με μέσο ετήσιο ρυθμό 7,4% στην περίοδο 2002-2007) και στην απότομη αύξηση της ζήτησεως για θαλάσσιες μεταφορές και από τις δύο πλευρές της παραγωγικής διαδικασίας. Από τη μία πλευρά οδήγησε σε μεγάλη αύξηση της ζήτησεως για μεταφορά σε αυτές τις χώρες επενδυτικών αγαθών και πρώτων υλών (επί το πλείστον μηχανημάτων, μεταλλευμάτων, άνθρακα, πετρελαίου και βασικών τροφίμων) και από την άλλη σε μεγάλη αύξηση της ζήτησεως για μεταφορά εμπορευμάτων (σε μεγάλο βαθμό με χρήση εμπορευματοκιβωτίων) από αυτές τις χώρες στις χώρες καταναλώσεως αυτών των εμπορευμάτων (δηλαδή στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ, και σε όλο τον κόσμο).

Σύμφωνα με στοιχεία της *Drewry Shipping Consultants*, ενώ στα τέλη της δεκαετίας του 1990 παραδίδονταν 1.300 νέα πλοία (άνω των 500 dwt) ετησίως, με μέσο μέγεθος 13,5 χιλ. dwt, στη διετία 2007-2008 παραδόθηκαν περίπου 5.000 νέα πλοία (60% περισσότερα από ό,τι στη διετία 1997-1998) με μέσο μέγεθος 16,5 χιλ. dwt (30% μεγαλύτερο από την διετία 1997-1998).

Η μεγάλη αύξηση της ζήτησης της Κίνας και των άλλων αναδυόμενων οικονομιών για πετρέλαιο, άνθρακα, σιδηρομεταλλεύματα και άλλες πρώτες ύλες, τρόφιμα και μηχανήματα οδήγησε σε απότομη αύξηση των τιμών αυτών των προϊόντων στην περίοδο 2002-2008, με αποτέλεσμα οι τιμές αυτές να φθάσουν σε υπέρμετρα υψηλά επίπεδα τον Ιούλιο του 2008 (π.χ. η τιμή του πετρελαίου έφθασε τα \$ 148/βαρέλι), παρότι η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2007. Ταυτόχρονα, η ταχέως αυξανόμενη ζήτηση για θαλάσσια μεταφορά των ανωτέρω προϊόντων οδήγησε στην εντυπωσιακή αύξηση των ναύλων μεταφοράς των προϊόντων αυτών στην περίοδο 2003-Ιούνιος 2008, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1. Επιπλέον, οδήγησε στη μεγάλη αύξηση του αριθμού και της μέσης χωρητικότητας των πλοίων παγκοσμίως. Σύμφωνα με στοιχεία της *Drewry Shipping Consultants* που δημοσιεύονται στον *Economist* (30.7.2009), ενώ στα τέλη της δεκαετίας του 1990 παραδίδονταν 1.300 νέα πλοία (άνω των 500 dwt) ετησίως, με μέσο μέγεθος 13,5 χιλ. dwt, στη διετία 2007-2008 παραδόθηκαν περίπου 5.000 νέα πλοία (60% περισσότερα από ό,τι στη διετία 1997-1998) με μέσο μέγεθος 16,5 χιλ. dwt (30% μεγαλύτερο από την διετία 1997-1998).

Διάγραμμα 1. Εξέλιξη δείκτη ναύλων βασικών πρώτων υλών (Baltic Freight Index)

Το κόστος μεταφοράς εμπορευμάτων με εμπορευματοκιβώτια αλλά και χύδην φορτίων μειώθηκε τόσο πολύ κατά την τελευταία εικοσαετία, ώστε να καθίσταται όλο και λιγότερο σημαντικό ως παράγων προσδιορισμού του τύπου εγκαταστάσεως των παραγωγικών μονάδων των επιχειρήσεων ανά την υφήλιο.

Από την άλλη πλευρά, η ταχεία αύξηση των εξαγωγών ετοιμωμένων προϊόντων από την Κίνα, την Ιαπωνία, την Γερμανία και από άλλες αναδυόμενες αγορές έδωσε μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη των θαλάσσιων μεταφορών μέσω εμπορευματοκιβωτίων. Έτσι, ο παγκόσμιος στόλος των containers, καθώς και το μέγεθος των πλοίων αυτών αυξήθηκε επίσης ταχύτατα με τα νεότευκτα containers να φθάνουν σε δυναμικότητα μεταφοράς έως και 15.000 εμπορευματοκιβωτίων. Επίσης, το κόστος μεταφοράς εμπορευμάτων με εμπορευματοκιβώτια αλλά και χύδην φορτίων μειώθηκε τόσο πολύ κατά την τελευταία εικοσαετία, ώστε να καθίσταται όλο και λιγότερο σημαντικό ως παράγων προσδιορισμού του τύπου εγκαταστάσεως των παραγωγικών μονάδων των επιχειρήσεων ανά την υφήλιο.

Επιπλέον των ανωτέρω, η ταχεία ανάπτυξη των παγκόσμιων θαλάσσιων μεταφορών στην περίοδο 2002-2008 οδήγησε και σε μεγάλη αύξηση των παραγγελιών για ναυπήγηση νέων πλοίων όλων των κατηγοριών. Τα νέα πλοία από αυτές τις παραγγελίες εκτιμάται ότι θα εισέρχονται σταδιακά στην αγορά στα επόμενα τέσσερα έτη. Για παράδειγμα, για τα πλοία μετα-

Η ήδη μεγάλη αύξηση της μεταφορικής δυναμικότητας με την είσοδο στην αγορά νέων πλοίων, όπως προαναφέρθηκε, θεωρείται από τους αναλυτές ως βασικός παράγων που μαζί με την παγκόσμια κρίση οδήγησαν στην κατακόρυφη πτώση των ναύλων κατακρημνίζοντάς τους στο κατώτατο σημείο τους τον Δεκέμβριο του 2008.

Υπάρχουν, όμως, και κάποιοι παράγοντες που μπορεί να αποτρέψουν την δημιουργία καταστάσεων σημαντικά αυξημένης υπερβάλλουσας παραγωγικής δυναμικότητας στις διάφορες κατηγορίες πλοίων.

φοράς χύδην φορτίων (bulk carriers) τα πλοία που έχουν παραγγελθεί και ευρίσκονται υπό κατασκευή παγκοσμίως εκτιμάται ότι αντιστοιχούν στα δύο τρίτα περίπου της υπάρχουσας μεταφορικής δυναμικότητας. Η ήδη μεγάλη αύξηση της μεταφορικής δυναμικότητας με την είσοδο στην αγορά νέων πλοίων, όπως προαναφέρθηκε, θεωρείται από τους αναλυτές ως βασικός παράγων που μαζί με την παγκόσμια κρίση οδήγησαν στην κατακόρυφη πτώση των ναύλων κατακρημνίζοντάς τους στο κατώτατο σημείο τους τον Δεκέμβριο του 2008. Υπάρχουν δε εκτιμήσεις (από τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως Πλοιοκτητών) ότι με τα σημερινά δεδομένα η υπερβάλλουσα δυναμικότητα του κλάδου μπορεί να υπερβεί τις ανάγκες που προκύπτουν από την αγορά κατά 50% ή και περισσότερο.

Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση που έλαβε εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις μετά το τρίτο τρίμηνο του 2008 οδήγησε στην εκ βάθρων ανατροπή του ανωτέρω αναπτυξιακού σκηνικού για την παγκόσμια εμπορική ναυτιλία, όπως αυτό ίσχυε έως τα μέσα του 2008. Η αύξηση του παγκοσμίου ΑΕΠ επιβραδύνθηκε απότομα στο 3,2% το 2008, από 5,2% το 2007, ενώ μετατράπηκε σε πρωτοφανή πτώση κατά 1,1% το 2009. Ταυτόχρονα, η αύξηση του παγκοσμίου εμπορίου αγαθών επιβραδύνθηκε στο 3,2% το 2008, από 6,6% το 2007 και 9,3% το 2006, για να σημειώσει δραματική πτώση κατά 11,9% το 2009, με αναμενόμενη μικρή σχετικά ανάκαμψη κατά 1,0% περίπου το 2010. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στην κατακόρυφη πτώση της ζήτησης θαλασσίων μεταφορών και σε ακόμη μεγαλύτερη πτώση των ναύλων στην περίοδο Οκτωβρίου 2008 – Δεκεμβρίου 2008 όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1. Ήδη εκτιμάται ότι το 10% του παγκοσμίου στόλου είναι αγκυροβολημένο λόγω αυτής της μειωμένης ζήτησης μεταφορικού έργου, ενώ, όπως προαναφέρθηκε, με την παράδοση των νέων πλοίων που είναι υπό κατασκευή στην περίοδο 2009-2012 η υπερβάλλουσα δυναμικότητα θα τείνει να αυξηθεί αποτρέποντας οποιαδήποτε τάση για αύξηση των ναύλων ακόμη και στην περίπτωση που θα υπάρξει κάποια αξιοσημείωτη αύξηση του διεθνούς εμπορίου.

Υπάρχουν, όμως, και κάποιοι παράγοντες που μπορεί να αποτρέψουν την δημιουργία καταστάσεων σημαντικά αυξημένης υπερβάλλουσας παραγωγικής δυναμικότητας στις διάφορες κατηγορίες πλοίων ως ακολούθως:

Πρώτον, η παραγωγική δυναμικότητα των ναυπηγείων παγκοσμίως δεν επαρκεί για να ολοκληρωθεί η κατασκευή και να πραγματοποιηθεί στην καθορισθείσα προθεσμία η παράδοση των νέων πλοίων. Έτσι, από τα πλοία που θα έπρεπε να είχαν παραδοθεί το 2008 παραδόθηκαν τελικά τα μισά. Υπάρχουν, επομένως, σημαντικές καθυστερήσεις στην παράδοση και πολλές ακυρώσεις παραγγελιών πλοίων.

Δεύτερον, ο Economist παραθέτει την άποψη της ICAP Shipping Research του Λονδίνου, σύμφωνα με την οποία η πιθανότητα δημιουργία υπερβάλλουσας προσφοράς δυναμικότητας σε πλοία χύδην φορτίου είναι σχετικά μικρή, αφού έως πρόσφατα η μεταφορά φορτίων φθηνού άνθρακα και σιδηρομεταλλευμάτων από την Αυστραλία στην Κίνα περιοριζόταν από την έλλειψη κατάλληλων πλοίων. Επομένως, η είσοδος στην αγορά μεγαλύτερων bulk carriers θα καταστήσει τις μεταφορές αυτές οικονομικά προσιτές και θα συμβάλει στη μείωση του κόστους εισαγωγής μεταλλευμάτων στην Κίνα και σε άλλες χώρες, με ανάλογη αύξηση και του παγκοσμίου εμπορίου.

Η πορεία του κλάδου της παγκόσμιας ναυτιλίας θα εξαρτηθεί από την πορεία ανακάμψεως της παγκόσμιας οικονομίας στα επόμενα έτη και ιδιαίτερα από την πορεία ανακάμψεως του παγκοσμίου εμπορίου.

Εξέλιξη του ελληνόκτητου και του υπό ελληνική σημαία στόλου

Τρίτον, στον τομέα των μεγάλων πετρελαιοφόρων πλοίων (tankers) οι ναύλοι ανέκαμψαν τους τελευταίους μήνες διότι πολλά μεγάλα πλοία αυτής της κατηγορίας χρησιμοποιούνται ως χώροι αποθηκείσεως πετρελαίου από εταιρίες, οι οποίες επιδιώκουν να επωφεληθούν από την αναμενόμενη ανάκαμψη των τιμών του πετρελαίου με την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας. Σε κάθε περίπτωση, ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (International Energy Agency) εκτιμά ότι η ζήτηση πετρελαίου θα είναι μειωμένη κατά 2,5 εκατ. βαρέλια ημερησίως το 2009, μετά από πτώση της κατά 800 χιλ. βαρέλια ημερησίως το 2008, ενώ δεν αναμένεται μεγάλη αύξηση της ζήτησεως ούτε το 2010. Η συνεπαγόμενη μειωμένη ζήτηση για μεταφορά πετρελαίου επηρεάζει αρνητικά τον κλάδο, αλλά σε κάποιο βαθμό αντισταθμίζεται: α) από την θέση εκτός λειτουργίας των πλοίων μονού πυθμένα για την αποφυγή ατυχημάτων που θα ήταν καταστροφικά για το περιβάλλον και για την ασφάλεια των ναυτικών και β) από την ανάγκη για μεταφορά πετρελαίου σε μακρύτερες διαδρομές μετά τον περιορισμό της παραγωγής πετρελαίου στη Μαύρη Θάλασσα και στην Αλάσκα των ΗΠΑ.

Σε κάθε περίπτωση, η πορεία του κλάδου της παγκόσμιας ναυτιλίας θα εξαρτηθεί από την πορεία ανακάμψεως της παγκόσμιας οικονομίας στα επόμενα έτη και ιδιαίτερα από την πορεία ανακάμψεως του παγκοσμίου εμπορίου. Τόσο η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας όσο και η ανάκαμψη του παγκοσμίου εμπορίου δεν αναμένεται να λάβουν μεγάλες διαστάσεις στα επόμενα πέντε έτη, αφού υπερβάλλουσα παραγωγικότητα υπάρχει και σε πολλούς άλλους κλάδους της παγκόσμιας παραγωγής, ενώ στις διεθνώς ελλειμματικές χώρες υπάρχει επιπλέον η ανάγκη για μείωση της δανειακής επιβαρύνσεως των νοικοκυριών. Επιπλέον, η κρίση μπορεί να οδηγήσει σε μέτρα προστασίας της εγχώριας παραγωγής σε πολλές χώρες, γεγονός που ενδέχεται να έχει αρνητικές συνέπειες για την παγκόσμια ανάπτυξη και το εμπόριο.

Όπως τονίσθηκε, στον κλάδο των παγκοσμίων θαλάσσιων μεταφορών ηγετικό ρόλο παίζει η ελληνική ποντοπόρος ναυτιλία. Ο ελληνόκτητος στόλος ανέκαθεν ήταν από τους μεγαλύτερους διεθνώς με υψηλό **ρυθμό μεγεθύνσεως και ποιοτικής αναβαθμίσεώς του και την τελευταία πενταετία.**

Τον Φεβρουάριο του 2009 ο ελληνόκτητος στόλος κατείχε και πάλι την πρώτη θέση παγκοσμίως με 4.161 πλοία άνω των 1.000 κοχ², με συνολική χωρητικότητα 263,6 εκατ. dwt και αποτελούσε περίπου το 15,2% της παγκόσμιας χωρητικότητας (Lloyds Register – Fairpay). Σε αυτά τα πλοία συμπεριλαμβάνονται 1.072 πλοία που είναι υπό κατασκευή, συνολικής χωρητικότητας 53,4 κοχ. Ο ελληνόκτητος στόλος αποτελείται κατά το 50% περίπου από πλοία μεταφοράς ξηρού (χύδην) φορτίου και κατά 35% περίπου από πλοία μεταφοράς αργού πετρελαίου. Τα τελευταία αποτελούν το 21,7% περίπου του παγκοσμίου στόλου σε δεξαμενόπλοια. Εξίσου σημαντικό στοιχείο των τελευταίων ετών – η σημαντικότερη εξέλιξη κατά το 2008, σύμφωνα με την Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών – αποτελεί η **σταθερή μείωση του μέσου όρου ηλικίας των πλοίων του ελληνόκτητου στόλου.** Το 2009, ο μέσος όρος ηλικίας του ελληνόκτητου στόλου συμπε-

2. Ένας Κόρος Ολικής Χωρητικότητας ή κοχ (Gross Registered Tonnage ή grt) είναι μονάδα μετρήσεως του συνολικού όγκου των χώρων φορτώσεως του πλοίου. 1 κοχ = 3,83 κυβικά μέτρα = 100 αγγλικά κυβικά πόδια.

Τα υψηλά επίπεδα των ναύλων στην περίοδο 2003-2008 και οι σημαντικές δυνατότητες χρηματοδότησεως των ναυτιλιακών εταιριών από τις τράπεζες οδήγησαν σε κατακόρυφη αύξηση των παραγγελιών για νεότευκτα πλοία, που ανανέωσαν και κατέστησαν πιο ανταγωνιστικό τον ελληνόκτητο στόλο.

ριλαμβανομένων και των υπό ναυπήγηση πλοίων μειώθηκε στα 11,9 έτη (ενώ του παγκοσμίου στόλου ήταν 12,9 έτη), έναντι 12,5 έτη το 2008 και τα 20,3 το 2000³. Ο μέσος όρος ηλικίας του υπό ελληνική σημαία στόλου είναι 9,5 έτη συγκρινόμενος με 9 έτη το 2008 (περιλαμβάνονται τα υπό ναυπήγηση πλοία). Έτσι, τα υψηλά επίπεδα των ναύλων στην περίοδο 2003-2008 και οι σημαντικές δυνατότητες χρηματοδότησεως των ναυτιλιακών εταιριών από τις τράπεζες οδήγησαν σε κατακόρυφη αύξηση των παραγγελιών για νεότευκτα πλοία, που ανανέωσαν και κατέστησαν πιο ανταγωνιστικό τον ελληνόκτητο στόλο.

Σημειώνεται ότι, στο πρώτο τρίμηνο του 2009 υπήρχαν 1.050 παραγγελίες για ναυπηγήσεις πλοίων ελληνικών συμφερόντων σε ναυπηγία παγκοσμίως, σύμφωνα με έρευνα του ναυλομεσιτικού οίκου G. Moundreas. Οι ναυπηγήσεις αυτές αφορούσαν 535 πλοία μεταφοράς ξηρού φορτίου, 400 δεξαμενόπλοια, 65 containers και 40 πλοία μεταφοράς υγραερίου τύπου LNG/LPG. Σχετικά με αυτές τις παραγγελίες εκτιμάται ότι επενδύθηκαν κεφάλαια ύψους \$ 19 δισ. το 2008 και \$ 31 δισ. το 2009. Με αυτές τις παραγγελίες εκτιμάται ότι αφενός εκσυγχρονίζεται και ανανεώνεται ο ελληνικός στόλος και αφετέρου ότι το μερίδιό του σε παγκόσμιο επίπεδο επανέρχεται σε ανοδική πορεία.

Σύμφωνα με στοιχεία του Institute of Shipping Economics and Logistics, τον Ιανουάριο του 2007 μόνο το 23% των πλοίων ελληνικής ιδιοκτησίας άνω των 1.000 κοχ έφεραν την ελληνική σημαία. Ωστόσο, σύμφωνα με νεότερες εκτιμήσεις (Lloyd's Register), το ποσοστό αυτό είχε αυξηθεί σε 28% του συνόλου (1.197 πλοία) τον Φεβρουάριο του 2008, για να μειωθούν σε 1.120 πλοία τον Φεβρουάριο του 2009. Η εξέλιξη του ελληνόκτητου στόλου σε πλοία άνω των 1.000 κοχ παρουσιάζεται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1. Εξέλιξη Ελληνόκτητου στόλου (πλοία άνω των 1.000 κοχ)

	Αριθμός Πλοίων	Εκατ. dwt	Εκατ. κοχ	Μέση Χωρητικότητα (χιλ. κοχ)
1988	2.487	85,05	47,27	19,01
1990	2.426	84,44	46,58	19,20
1995	3.142	126,13	71,67	22,81
2000	3.584	150,97	90,23	25,18
2001	3.618	168,43	100,22	27,70
2002	3.480	164,61	98,20	28,22
2003	3.355	171,59	103,81	30,94
2004	3.379	180,14	108,93	32,24
2005	3.338	182,54	109,38	32,77
2006	3.397	190,06	113,60	33,44
2007	3.699	218,23	129,77	35,08
2008	4.173	260,93	154,60	37,05

Πηγή: Greek Shipping Co-operation Committee, βασισμένα σε στοιχεία της Lloyd's Register

Ωστόσο, η ΕΣΥΕ δημοσιεύει στοιχεία που δείχνουν την εξέλιξη του στόλου των υπό ελληνική σημαία πλοίων άνω των 100 κοχ, όπως φαίνεται στον

3. Η Petrofin S.A. σε Έκθεσή της τον Ιούλιο του 2009 αναφέρει ότι ο μέσος όρος ηλικίας του ελληνικού στόλου έχει μειωθεί στα 17,6 έτη στα μέσα του 2009, από το 18,4 έτη στο τέλος του 2008, 18,71 έτη το 2007, 19,14 έτη το 2006 και από 23 έτη το 2005. Σε αυτήν την κατηγοριοποίηση δεν συμπεριλαμβάνονται, προφανώς, τα νέα, υπό ναυπήγηση πλοία.

Η ελληνική σημαία άρχισε να προσελκύει περισσότερα πλοία μετά τον Δεκέμβριο του 2006, αφότου λήφθηκαν μέτρα ενισχύσεως της ανταγωνιστικότητας του εθνικού νηολογίου, με πιο σημαντικό την καθιέρωση περισσότερο ελαστικών συνθέσεων των κατωτέρων πληρωμάτων.

Πίνακα 2. Το μέσο μέγεθος των υπό ελληνική σημαία πλοίων αυξάνει όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 2, καθώς η χωρητικότητα των ελληνικών πλοίων αυξάνει με ταχύτερο ρυθμό από τον αριθμό των πλοίων. Σημειώνεται ότι τα ανωτέρω πλοία που φέρουν την ελληνική σημαία υποχρεούνται να τηρούν όλους τους εμπορικούς και οικονομικούς κανόνες με τους οποίους διεξάγονται οι θαλάσσιες δραστηριότητες, ιδιαίτερα όσον αφορά τις επιδοτήσεις ναυπηγήσεων, τους περιορισμούς φορτώσεως, τις αποθεματοποιήσεις αποσβέσεων και άλλες φορολογικές διατάξεις, όπως αυτές καθορίζονται από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές. Ειδικότερα, η ελληνική σημαία άρχισε να προσελκύει περισσότερα πλοία μετά τον Δεκέμβριο του 2006, αφότου λήφθηκαν μέτρα ενισχύσεως της ανταγωνιστικότητας του εθνικού νηολογίου, με πιο σημαντικό την καθιέρωση περισσότερο ελαστικών συνθέσεων των κατωτέρων πληρωμάτων. Πάντως, η αύξηση που παρατηρείται στα υπό ελληνική σημαία πλοία αφορά κυρίως τα δεξαμενόπλοια, τα οποία συνεχίζουν να προτιμούν την ελληνική σημαία ακόμη και μετά την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση του 2008-2009. Όσον αφορά τα υπό ελληνική σημαία φορτηγά πλοία, αυτά ήταν λιγότερα στα μέσα του 2009 από ό,τι στο τέλος του 2006, τόσο σε αριθμό όσο και σε χωρητικότητα.

Πίνακας 2. Εξέλιξη του υπό ελληνική σημαία εμπορικού στόλου για πλοία άνω των 100 κοχ (εκατ. κοχ)

	ΣΥΝΟΛΟ		Φορτηγά		Δεξαμενόπλοια		Επιβατικά-Λοιπά	
	Αριθμός Πλοίων	Εκατ. κοχ	Αριθμός Πλοίων	Εκατ. κοχ	Αριθμός Πλοίων	Εκατ. κοχ	Αριθμός Πλοίων	Εκατ. κοχ
2000	1.967	27,32	625	11,88	457	14,10	885	1,34
2001	2.051	30,77	653	12,68	470	16,17	928	1,92
2002	2.062	30,82	643	12,72	477	16,11	942	1,98
2003	2.091	33,40	653	14,00	486	17,50	952	1,90
2004	2.094	34,33	661	14,63	474	17,93	959	1,76
2005	2.041	33,12	631	14,10	465	17,24	945	1,77
2006	2.006	35,10	626	15,07	465	18,38	915	1,63
2007	2.049	37,72	627	14,55	505	21,49	917	1,67
2008	2.082	39,15	626	15,08	521	22,31	925	1,75
2009:VII	2.112	41,59	612	14,98	558	24,93	942	1,69

Πηγή: ΕΣΥΕ

Από τα 4.173 πλοία άνω των 1.000 κοχ μόνο τα 1.120 περίπου φέρουν την ελληνική σημαία.

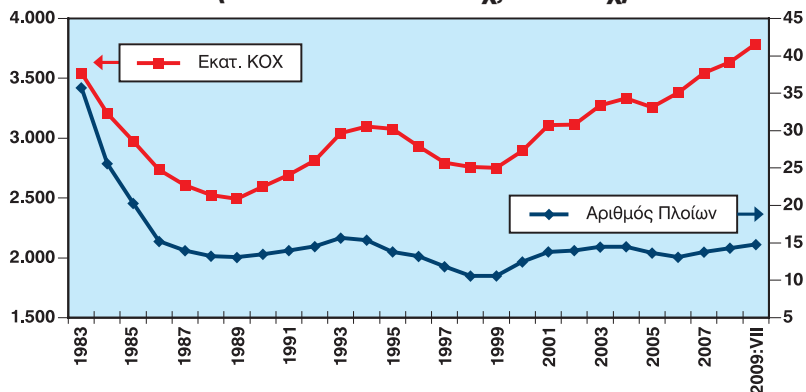
Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, αφού από τα 4.173 πλοία άνω των 1.000 κοχ μόνο τα 1.120 περίπου φέρουν την ελληνική σημαία, τα υπόλοιπα 1.000 υπό ελληνική σημαία πλοία είναι μικρά, χωρητικότητας 100-1.000 κοχ. Άλλωστε, ενώ το σύνολο των ελληνικής ιδιοκτησίας πλοίων άνω των 1.000 κοχ είχε χωρητικότητα στο τέλος του 2008 154,6 εκατ. κοχ, η συνολική χωρητικότητα των πλοίων υπό ελληνική σημαία, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων με χωρητικότητα 100-1.000 κοχ, δεν ξεπερνούσε τα 39,15 εκατ. κοχ (δηλαδή το 25,3% περίπου).

Γενικά, σύμφωνα με στοιχεία της UNCTAD («Review of Maritime Transport», 2008), τον Ιανουάριο του 2008, τα πλοία που ήταν εγγεγραμμένα στο ελληνικό νηολόγιο είχαν μεταφορική δυναμικότητα 61,4 εκατ. dwt, έναντι 252,6 εκατ. dwt του Παναμά, 117,5 εκατ. dwt της Λιβερίας, 59,7 εκατ. dwt στις Μπαχάμες, 59,6 εκατ. dwt στις νήσους Marshall, 12,1 εκατ.

Οι ναυτιλιακές εταιρίες σε παγκόσμιο επίπεδο προτιμούν να εγγράφουν το μεγαλύτερο μέρος των πλοίων τους σε χώρες που τους παρέχουν ουσιαστική ελευθερία κυρίως ως προς τη σύνθεση των πληρωμάτων τους, διατηρώντας σχετικά μικρό ποσοστό των πλοίων τους (25%-28% στην Ελλάδα) στη σημαία της χώρας καταγωγής τους.

δwt στις ΗΠΑ, και 15,0 εκατ. δwt στη Γερμανία και την Ιαπωνία. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι οι ναυτιλιακές εταιρίες σε παγκόσμιο επίπεδο προτιμούν να εγγράφουν το μεγαλύτερο μέρος των πλοίων τους σε χώρες που τους παρέχουν ουσιαστική ελευθερία κυρίως ως προς τη σύνθεση των πληρωμάτων τους, διατηρώντας σχετικά μικρό ποσοστό των πλοίων τους (25%-28% στην Ελλάδα) στη σημαία της χώρας καταγωγής τους.

Διάγραμμα 2. Εξέλιξη του υπό ελληνική σημαία εμπορικού στόλου (πλοία άνω των 100 κοχ, εκατ. κοχ)

Πηγή: Ναυτικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, ΕΣΥΕ

Όσον αφορά την Ελλάδα, το κυριότερο πρόβλημα φαίνεται ότι ήταν και είναι η σύνθεση των πληρωμάτων των πλοίων. Όταν το κόστος εργασίας, συμπεριλαμβανομένων και των εργοδοτικών εισφορών στο Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (ΝΑΤ), με τη απασχόληση Ελλήνων ναυτικών είναι σημαντικά υψηλότερο, σε σχέση με εκείνο που συνεπάγεται η χρήση ναυτικών από χώρες χαμηλού κόστους, τότε ο οιοσδήποτε περιορισμός για ενίσχυση της χρήσεως ελληνικών πληρωμάτων μειώνει την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού νηολογίου, ιδιαίτερα σε περιόδους κατά τις οποίες οι ναύλοι διαμορφώνονται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα⁴. Για τον λόγο αυτό οι περιορισμοί που τίθενται και στην Ελλάδα τα τελευταία έτη ως προς τη σύνθεση των πληρωμάτων είναι ελάχιστοι. Όπως προβλέπεται στην υπ' αριθμόν Φ.Υ.: 3113.1.3021/2006 απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Εμπορικής Ναυτιλίας για την ένταξη υπό ναυπήγηση δεξαμενοπλοίου ελληνικής ιδιοκτησίας στο ελληνικό νηολόγιο, από τα 16 μέλη του πληρώματος του δεξαμενοπλοίου τα 6 θα πρέπει να είναι Έλληνες, συμπεριλαμβανομένου και του πλοιάρχου. Σημειώνεται ότι το εν λόγω δεξαμενόπλοιο ανήκει σε ελληνική εταιρία που είναι εγκατεστημένη στη Λιβερία.

Η συμβολή της ποντοπόρου ελληνικής ναυτιλίας στην ανάπτυξη της εγχώριας ελληνικής οικονομίας αυξάνεται περισσότερο όταν περισσότερες ελληνικές ναυτιλιακές εταιρίες επιλέγουν ως τόπο εγκαταστάσεώς τους την Ελλάδα.

Πάντως, η συμβολή της ποντοπόρου ελληνικής ναυτιλίας στην ανάπτυξη της εγχώριας ελληνικής οικονομίας αυξάνεται περισσότερο όταν περισσότερες ελληνικές ναυτιλιακές εταιρίες επιλέγουν ως τόπο εγκαταστάσεώς τους την Ελλάδα. Αυτό έχει γίνει πραγματικότητα σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία έτη. Η μεγάλη αύξηση του αριθμού των ναυτιλιακών εταιριών που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα φαίνεται καθαρά από τη μεγάλη αύξηση τα τελευταία έτη των πληρωμών από αυτές για αγορές πλοίων (καινούριων ή μεταχειρισμένων) που καταγράφονται ως εισαγωγές πλοίων στο εξωτερικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας, ενώ οι εισπράξεις τους από

4. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε Ευ. Αφαιωνιάτης (2005), «Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας της ελληνικής σημαίας», Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

πωλήσεις πλοίων καταγράφονται ως εξαγωγές πλοίων. Οι εξελίξεις στα κονδύλια αυτά του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών παρουσιάζονται στον κατωτέρω Πίνακα 3.

Πίνακας 3. Ελληνικές εισαγωγές και εξαγωγές πλοίων (εκατ. Ευρώ)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Εξαγωγές Πλοίων	261	1.195	1.373	1.632	2.275	1.582	870
Εισαγωγές Πλοίων	124	1.156	2.325	5.022	7.796	6.295	4.092
Ισοζύγιο Πλοίων	136	39	-952	-3.391	-5.520	-4.713	-3.221

Σημ. 1: Στις εισαγωγές πλοίων συμπεριλαμβάνονται οι αγορές πλοίων από Έλληνες πλοιοκτήτες της ποντοπόρου ναυτιλίας που έχουν έδρα διαχείρισεως την Ελλάδα (εγχώριοι κάτοικοι). Επίσης περιλαμβάνονται οι πληρωμές τους για τη ναυπηγήση πλοίων σε αλλοδαπά ναυπηγεία.

Σημ. 2: Στις εξαγωγές πλοίων συμπεριλαμβάνονται πωλήσεις μεταχειρισμένων πλοίων από Έλληνες πλοιοκτήτες σε μη κατοίκους πλοιοκτήτες. Ακόμη συμπεριλαμβάνονται οι εισπράξεις από τη μεταπώληση καινούργιων πλοίων προ ή και με την παραλαβή τους (για εκμετάλλευση υπεραξίας) σε μη κατοίκους, λόγω της αύξησεως των ναύλων και της ζήτησεως των παραγγελιών από τα ναυπηγεία της Ασίας.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Βέβαια, στα κονδύλια του Πίνακα 3 δεν καταγράφονται οι αγορές και οι πωλήσεις πλοίων από ελληνικές ναυτιλιακές εταιρίες που δεν είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα. Επίσης, στις εξαγωγές πλοίων δεν καταγράφονται οι εισπράξεις από πωλήσεις πλοίων που πραγματοποιήθηκαν από εγχώριες ναυτιλιακές εταιρίες μέσω ξένων τραπεζών και οι εισπράξεις δεν εισήχθησαν στην Ελλάδα. Αντίθετα, οι πληρωμές για αγορές πλοίων πραγματοποιούνται σε μεγάλο βαθμό μέσω ελληνικών τραπεζών με χρέωση των λογαριασμών των εταιριών σε αυτές τις τράπεζες. Επομένως, το μεγάλο έλλειμμα στο ανωτέρω ισοζύγιο δεν αντιπροσωπεύει την πραγματικότητα και δεν έχει άμεση επίπτωση στην εγχώρια ελληνική οικονομία.

Η συμβολή της ποντοπόρου ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία

Ενδεικτικό της συμβολής της ελληνικής ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία είναι και ότι στην περίοδο 2003-2008 σημειώθηκε κατακόρυφη άνοδος των εισπράξεων από την ποντοπόρο ναυτιλία στο εξωτερικό ισοζύγιο υπηρεσιών (μέση ετήσια αύξηση 14,9%), με αποτέλεσμα να φθάσουν το 2008 τα € 19,2 δισ. (7,9% του ΑΕΠ).

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, η συμβολή του κλάδου των μεταφορών μέσω υδάτινων οδών στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ) παραγωγής της χώρας ανήλθε στο υψηλό 4,4% το 2008, από 2,0% το 2002 (Πίνακας 4). Στο ποσοστό αυτό συμπεριλαμβάνεται και η ΑΠΑ του κλάδου της ελληνικής ακτοπλοΐας. Η μεγάλη άνοδος της συμβολής της ποντοπόρου ναυτιλίας στο ΑΕΠ της χώρας σημειώθηκε μετά το 2002 και μπορεί να αποδοθεί στους ακόλουθους δύο σημαντικούς παράγοντες: Πρώτον, στην θεσμοθέτηση με τον ν. 3091/2002 της απαλλαγής των ναυτιλιακών εταιριών από τον ειδικό φόρο ακίνητης περιουσίας, με τον οποίο δόθηκε ένα επιπλέον κίνητρο να (μετ)εγκατασταθούν στην Ελλάδα πολλές ναυτιλιακές εταιρίες, όπως προαναφέρθηκε, που έως πρόσφατα ήταν εγκατεστημένες στο Λονδίνο και σε άλλα ναυτιλιακά κέντρα. Αυτό, σε συνδυασμό με τη μεγάλη παγκόσμια προβολή που είχε η χώρα μας με την ένταξή της στη Ζώνη του Ευρώ και με την διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, συνέβαλαν στην περαιτέρω ενίσχυση της διασυνδέσεως της εγχώριας ελληνικής οικονομίας με τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στην ποντοπόρο ναυτιλία και στην αύξηση της συμβολής της ναυτιλίας στο ΑΕΠ της χώρας. Δεύτερον, στην περίοδο υψηλής αναπτύξεως της παγκόσμιας οικονομίας και του παγκοσμίου εμπορίου, όπως προαναφέρθηκε, που έδωσαν σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη των παγκοσμίων θαλάσσιων μεταφορών και της ελληνικής ποντοπόρου ναυτιλίας ειδικότερα.

Πίνακας 4. Συμβολή του κλάδου των θαλάσσιων μεταφορών στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της χώρας

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Εκατ. Ευρώ, τρέχουσες τιμές	2.931,1	4.133,1	2.778,2	4.833,9	6.662,9	7.351,2	6.392,8	8.948,8	9.664,7
% ΑΕΠ	2,4	3,2	2,0	3,2	4,0	4,1	3,4	4,4	4,4

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2005-2008 προσωρινά στοιχεία

Ενδεικτικό της συμβολής της ελληνικής ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία είναι και ότι στην περίοδο 2003-2008 σημειώθηκε κατακόρυφη άνοδος των εισπράξεων από την ποντοπόρο ναυτιλία στο εξωτερικό ισοζύγιο υπηρεσιών (μέση ετήσια αύξηση 14,9%), με αποτέλεσμα να φθάσουν το 2008 τα € 19,2 δισ. (7,9% του ΑΕΠ). Βέβαια, οι ναυτιλιακές επιχειρήσεις πραγματοποιούν και σημαντικές πληρωμές στο εξωτερικό, οι οποίες είχαν ανάλογη άνοδο στην ανωτέρω περίοδο (μέση ετήσια αύξηση 13,6%) για να διαμορφωθούν στα € 9,32 δισ. το 2008 (Πίνακας 5). Έτσι, οι καθαρές εισπράξεις από τη ναυτιλία ανήλθαν το 2008 στα € 9,87 δισ. (4,1% του ΑΕΠ).

Πίνακας 5. Συγκριτική εξέλιξη των εισπράξεων από την ναυτιλία, τον τουρισμό και τις εξαγωγές αγαθών (εκατ. Ευρώ)

	2000	2002	2003	2004	2005	2007	2008	2009*	Μέση Ετήσια Αύξηση	
									2008/2003	2009/2008*
Εισπράξεις										
Ταξιδιωτικό	10.061,2	10.284,7	9.495,3	10.347,8	10.835,5	11.319,2	11.635,9	9.900	4,1%	-14,9%
Μεταφορές (ναυτιλία)	8.640,6	8.523,4	9.569,8	13.307,0	13.871,4	16.939,3	19.188,3	14.400	14,9%	-25,0%
Ταξιδιωτικό/ΑΕΠ	7,4%	6,6%	5,5%	5,6%	5,5%	5,0%	4,8%	4,0%		
Ναυτιλία/ΑΕΠ	6,3%	5,4%	5,6%	7,2%	7,0%	7,4%	7,9%	5,9%		
Πληρωμές										
Ταξιδιωτικό	4.948,9	2.548,7	2.136,0	2.310,4	2.445,7	2.485,7	2.679,3	2.500	4,6%	-6,7%
Μεταφορές (ναυτιλία)	4.458,3	5.029,7	4.923,6	5.728,2	6.237,7	7.771,3	9.316,0	6.950	13,6%	-25,4%
Τουριστικό Ισοζύγιο	5.112,3	7.736,0	7.359,3	8.037,4	8.389,8	8.833,5	9.019,7	7.400	4,2%	-18,0%
Ισοζύγιο Μεταφορών	4.182,3	3.493,7	4.646,2	7.578,8	7.633,7	9.167,9	9.872,3	7.450	16,3%	-24,5%
Εξαγωγές Αγαθών	11.098,5	10.433,6	11.113,6	12.653,3	14.200,9	17.445,5	19.812,9	18.600	12,3%	-6,1%
Εξαγ. αγαθών/ΑΕΠ	8,1%	6,7%	6,5%	6,8%	7,2%	7,6%	8,2%	7,6%	...	...
ΑΕΠ	136.281	156.615	171.410	185.851	197.645	228.181	242.946	245.375	7,2%	1,0%

* Εκτιμήσεις ΔΟΜ

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Οι εισπράξεις από τη ναυτιλία συναγωνίζονται στην Ελλάδα τις εισπράξεις από τον εξωτερικό τουρισμό (€ 11,7 δισ. το 2008), καθώς και τις εισπράξεις από τις εξαγωγές αγαθών (€ 19,8 δισ. το 2008). Σημειώνεται ότι και οι εισπράξεις από τον τουρισμό και τις εξαγωγές αγαθών προϋποθέτουν σημαντικές πληρωμές για εισαγωγές που είναι ανάλογες με τις προαναφερθείσες πληρωμές στο εξωτερικό από τις ναυτιλιακές επιχειρήσεις. Πάντως, η εξαγωγική προστιθέμενη αξία τόσο στον εξωτερικό τουρισμό όσο και στις εξαγωγές αγαθών (δηλαδή οι εισπράξεις από εξαγωγές μείον τις αναγκαίες πληρωμές για εισαγωγές) είναι σχετικά υψηλή (άνω

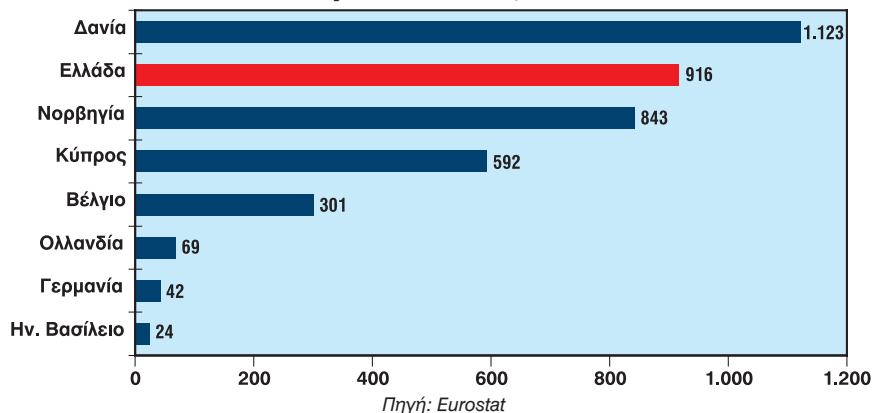
Η αύξηση της εγχώριας αγοραστικής δυνάμεως των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων από τις καθαρές εισροές χρηματοοικονομικών πόρων από τη ναυτιλία εκτιμάται στο 4,1%.

Σημειώνεται ότι η Ελλάδα κατατάσσεται δεύτερη στην ΕΕ-27 το 2007, όσον αφορά τις καθαρές εισπράξεις από τη ναυτιλία ανά κάτοικο, που ανήλθαν στα € 916 για την Ελλάδα, έναντι € 1.120 στη Δανία και € 843 στη Νορβηγία.

του 60%) στην Ελλάδα, διότι τόσο ο τουρισμός όσο και οι εξαγωγές αγαθών χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό εγχώρια προϊόντα του αγροτικού τομέα και ήδη ανεγερθείσες τουριστικές εγκαταστάσεις με μακροχρόνια περίοδο λειτουργίας.

Έτσι, η αύξηση της εγχώριας αγοραστικής δυνάμεως των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων από τις καθαρές εισροές χρηματοοικονομικών πόρων από τη ναυτιλία εκτιμάται στο 4,1%. Με την υπόθεση ότι περίπου 40% αυτής της αγοραστικής δυνάμεως δαπανάται σε εισαγωγές, μπορεί να εκτιμηθεί ότι η καθαρή συμβολή της ποντοπόρου ναυτιλίας στο ΑΕΠ ανέρχεται στο 2,6% περίπου. Το υπόλοιπο, 1,8% (έως το 4,4% που είναι η συμβολή ολόκληρου του τομέα των θαλασσιών μεταφορών, όπως αυτή εκτιμάται στους εθνικούς λογαριασμούς) αποτελεί προφανώς τη συμβολή της εγχώριας ακτοπλοΐας. Σημειώνεται ότι η Ελλάδα κατατάσσεται δεύτερη στην ΕΕ-27 το 2007, όσον αφορά τις καθαρές εισπράξεις από τη ναυτιλία ανά κάτοικο, που ανήλθαν στα € 916 για την Ελλάδα, έναντι € 1.120 στη Δανία και € 843 στη Νορβηγία (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3. Καθαρές εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές, Ευρώ ανά κάτοικο, 2007

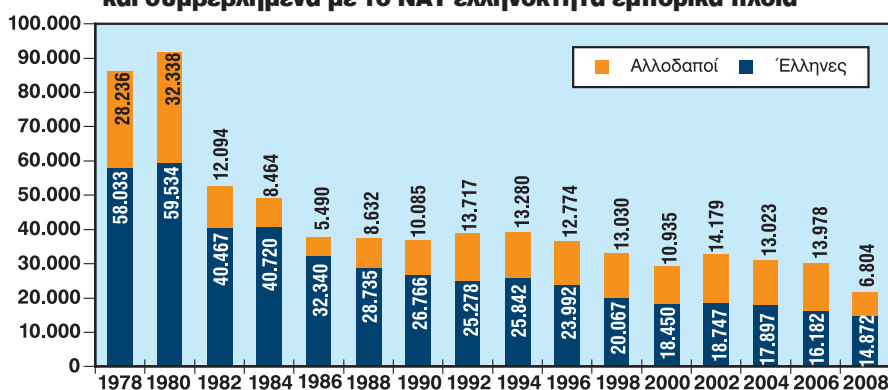

Όσον αφορά τη **συμβολή της ναυτιλίας στην απασχόληση** στην Ελλάδα, τα θέματα που προκύπτουν είναι πολύ σημαντικά και αφορούν: α) την εξέλιξη της άμεσης απασχολήσεως στα ελληνικά πλοία, η οποία είναι εμφανώς φθίνουσα, β) την έμμεση συμβολή της ναυτιλίας στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού της χώρας μας, η οποία είναι πολύ δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί, και γ) τα προβλήματα που φαίνεται να προκύπτουν από την διαφαινόμενη έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού στην Ελλάδα για απασχόληση στην ποντοπόρο ναυτιλία και στις επιπτώσεις αυτού του προβλήματος στην αναπτυξιακή προοπτική και την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού νηολογίου και της ελληνικής ναυτιλίας.

Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 4, η πορεία του αριθμού των Ελλήνων και των ξένων ναυτικών σε πλοία υπό ελληνική σημαία αλλά και σε άλλα πλοία που είναι συμβεβλημένα με το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (NAT) είναι πτωτική στις τελευταίες δεκαετίες. Έτσι, στα ανωτέρω πλοία απασχολούνται σήμερα άμεσα 16,2 χιλ. Έλληνες ναυτικοί και περίπου 13,98 χιλ. αλλοδαποί ναυτικοί. Βέβαια, σε πλοία ελληνικής ιδιοκτησίας εργάζονται και πολλοί άλλοι ξένοι ναυτικοί που δεν είναι ασφαλισμένοι στο NAT, ενώ ο αριθμός των Ελλήνων ναυτικών που δεν είναι ασφαλισμένοι στο NAT εκτιμάται ότι είναι πολύ μικρός.

Σε πλοία υπό ελληνική σημαία αλλά και σε άλλα πλοία που είναι συμβεβλημένα με το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο απασχολούνται σήμερα άμεσα 16,2 χιλ. Έλληνες ναυτικοί και περίπου 13,98 χιλ. αλλοδαποί ναυτικοί.

Διάγραμμα 4. Έλληνες και αλλοδαποί ναυτικοί σε ελληνικά και συμβεβλημένα με το NAT ελληνόκτητα εμπορικά πλοία

Πηγή: Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας

Επιπλέον, στην Ελλάδα είναι εγκατεστημένες περίπου 1.200 ναυτιλιακές εταιρίες που έχουν σχέση με την ποντοπόρο ναυτιλία ή/και την εγχώρια ακτοπλοΐα (εφοπλιστικές, ναυλομεσιτικές, ασφαλιστικές, εφοδιαστικές, ναυπηγο-επισκευαστικές, διαλυτήρια πλοίων, κ.ά.) που εκτιμάται ότι προσφέρουν απασχόληση σε περίπου 12.500 εξειδικευμένα ναυτιλιακά στελέχη (πρώην ναυτικούς), η συντριπτική πλειονότητα των οποίων (περίπου το 90%) είναι Έλληνες.

Τέλος, στον κλάδο της εμπορικής ναυτιλίας εντάσσονται ευρύτερα και διάφορες παρα-ναυτιλιακές επιχειρήσεις οι οποίες παρέχουν επικουρικές προς τη ναυτιλία υπηρεσίες και απασχολούν επίσης αρκετές χιλιάδες εργαζομένων. Γενικά, από τις ναυτιλιακές επιχειρήσεις υποστηρίζεται ότι «η καρδιά της ελληνικής ναυτιλίας χτυπά στον Πειραιά». Επιπλέον, τα τελευταία έτη ο Πειραιάς προσελκύει και αλλοδαπές ναυτιλιακές εταιρίες, π.χ., ναυτιλιακά γραφεία από τις χώρες που προσφέρουν «σημαίες ευκαιρίας» στους Έλληνες πλοιοκτήτες, και ενισχύει σταδιακά τη θέση του ως διεθνές ναυτιλιακό κέντρο (cluster).

Ειδικότερα, η τάση αναδείξεως του Πειραιά σε διεθνές ναυτιλιακό κέντρο επιδιώκεται να ενισχυθεί περαιτέρω με την πρόσφατη κατάργηση του φόρου 1,0% επί της συγκεντρώσεως κεφαλαίων, βάσει του ν. 3763/2009, όσον αφορά και τις ναυτιλιακές εταιρίες. Η Ελλάδα ακολούθησε την διεθνή τάση εξαλείψεως του φόρου εισφοράς, σύμφωνα και με τις σχετικές Οδηγίες της ΕΕ-27. Η τάση αυτή ξεκίνησε το 1988, όταν το Ηνωμένο Βασίλειο προχώρησε στην κατάργηση του φόρου σε πάσης φύσεως συγκεντρώσεις κεφαλαίων.

Έτσι, το 2008, μόνο 7 κράτη-μέλη (η Ελλάδα, η Ισπανία, η Κύπρος, το Λουξεμβούργο, η Αυστρία, η Πολωνία και η Πορτογαλία) από την ΕΕ-27 εξακολουθούσαν να επιβάλλουν αυτόν τον φόρο εισφοράς. Ειδικότερα, στην Κύπρο ο συντελεστής του φόρου είναι 0,6%, στην Πολωνία και την Πορτογαλία 0,5% ή μικρότερο και μόνο στα υπόλοιπα τρία κράτη-μέλη ο συντελεστής εξακολουθεί να είναι 1%, μετά την κατάργησή του από την Ελλάδα.

Η συμβολή της ποντοπόρου ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία αυξάνεται με την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού νηολογίου που συνεπάγεται και την προσέλκυση περισσότερων πλοίων ελληνικής ιδιοκτησίας στην ελληνική σημαία. Οι εισροές εισοδηματικών πόρων στην εγχώρια οικονομία μπορεί να αυξηθούν εάν το ποσοστό των ελληνικής ιδιοκτη-

Τα τελευταία έτη ο Πειραιάς προσελκύει και αλλοδαπές ναυτιλιακές εταιρίες, π.χ., ναυτιλιακά γραφεία από τις χώρες που προσφέρουν «σημαίες ευκαιρίας» στους Έλληνες πλοιοκτήτες, και ενισχύει σταδιακά τη θέση του ως διεθνές ναυτιλιακό κέντρο (cluster).

Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού νηολογίου και η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας

Τα έσοδα της Ελλάδος από τη ναυτιλία μπορεί να αυξηθούν εάν αυξηθούν σημαντικά οι υπηρεσίες που προσφέρει η χώρα μας στη ναυτιλία:

- α) εάν η προσφορά ανταγωνιστικής εργασίας (εξειδικευμένης και ανειδίκευτης) στη ναυτιλία από τη χώρα μας αναβαθμισθεί ουσιαστικά,*
- β) εάν η ναυπήγηση και η επισκευή πλοίων στην Ελλάδα γίνει πιο ανταγωνιστική,*
- γ) εάν η λειτουργία του Πειραιά ως ναυτιλιακού κέντρου εξελιχθεί με ταχύτερο ρυθμό, δ) εάν η λειτουργία της ελληνικής δημόσιας διοικήσεως βελτιωθεί σημαντικά, ε) εάν η οικονομία μας γίνει πιο ανταγωνιστική και πιο ελκυστική ως τόπος εγκαταστάσεως εγχώριων και ξένων επιχειρήσεων.*

σίας πλοίων που φέρουν την ελληνική σημαία αυξηθεί σημαντικά, από το 27% περίπου που είναι σήμερα.

Ωστόσο, Η διασύνδεση της ελληνικής ναυτιλίας με την ελληνική οικονομία έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία έτη, όπως προαναφέρθηκε, με την εγκατάσταση πολλών ναυτιλιακών επιχειρήσεων στην Ελλάδα και με την αυξανόμενη χρηματοδότησή τους από τις ελληνικές τράπεζες. Επιπλέον, τα έσοδα της Ελλάδος από τη ναυτιλία μπορεί να αυξηθούν εάν αυξηθούν σημαντικά οι υπηρεσίες που προσφέρει η χώρα μας στη ναυτιλία. Ειδικότερα, τα έσοδα αυτά μπορεί να αυξηθούν:

Πρώτον, εάν η προσφορά ανταγωνιστικής εργασίας (εξειδικευμένης και ανειδίκευτης) στη ναυτιλία από τη χώρα μας αναβαθμισθεί ουσιαστικά, έτσι ώστε να είναι δυνατό να καλύπτει τουλάχιστον την υπάρχουσα ζήτηση για πλοιάρχους και μηχανικούς, αφού έως σήμερα οι απόφοιτοι των Ακαδημιών Εμπορικού Ναυτικού είναι πολύ λιγότεροι από τις θέσεις εργασίας που ζητείται να καλυφθούν.

Δεύτερον, εάν η ναυπήγηση και η επισκευή πλοίων στην Ελλάδα γίνει πιο ανταγωνιστική με την εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που έχουμε στον τομέα αυτό ως εκ της θέσεως της χώρας μας στο κέντρο της Μεσογείου και λόγω της πρωτοπορίας της χώρας στις παγκόσμιες θαλάσσιες μεταφορές. Βέβαια, η δραστηριότητα αυτή έχει υποβαθμισθεί ουσιαστικά στη χώρα μας κυρίως λόγω των μη εποικοδομητικών εργασιακών σχέσεων που ισχύουν στον τομέα.

Τρίτον, εάν η λειτουργία του Πειραιά ως ναυτιλιακού κέντρου εξελιχθεί με ταχύτερο ρυθμό από ό,τι έως σήμερα. Σημειώνεται ότι στον τομέα αυτό έχει σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος, η οποία δεν θα πρέπει να διαβρωθεί στο μέλλον.

Τέταρτον, η λειτουργία της ελληνικής δημόσιας διοικήσεως βελτιωθεί σημαντικά, αφού βασικός παράγων που πολλές ναυτιλιακές επιχειρήσεις δεν προτιμούν την Ελλάδα είναι η εκτεταμένη γραφειοκρατία.

Πέμπτον, οι επενδύσεις των υψηλών κερδών από τη ναυτιλία στην ελληνική οικονομία είναι υπαρκτές, αλλά θα μπορούσαν να είναι πολύ περισσότερες εάν η οικονομία μας γίνει πιο ανταγωνιστική και πιο ελκυστική ως τόπος εγκαταστάσεως εγχώριων και ξένων επιχειρήσεων. Η μακροοικονομική σταθερότητα και η διεθνής ανταγωνιστικότητα της οικονομίας μας είναι επίσης σημαντική για την προσέλκυση των κεφαλαίων των Ελλήνων πλοιοκτητών.

Όσον αφορά την προσφορά εξειδικευμένης εργασίας για τη ναυτιλία στην Ελλάδα, σημειώνεται ότι, σύμφωνα με μελέτη της Drewry Publishing («Annual Report: Manning 2009»), το έλλειμμα σε πλοιάρχους και μηχανικούς στον παγκόσμιο στόλο ανέρχεται σε 33.000 το 2009 (παρά την παγκόσμια κρίση) και αναμένεται να ανέλθει στους 42.700 μέχρι το 2013. Η έλλειψη αυτή δημιουργεί σημαντικό πρόβλημα για την ικανοποιητική στελέχωση όχι μόνο της ελληνικής, αλλά και της παγκόσμιας ναυτιλίας και αυξάνει σημαντικά το κόστος λειτουργίας των πλοίων. Όσον αφορά την Ελλάδα, έχει εκτιμηθεί ότι οι κενές θέσεις πλοιάρχων και μηχανικών στα πλοία ελληνικής ιδιοκτησίας ανέρχονται στις 4.000-5.000. Ειδικά δε για τα υπό ελληνική σημαία πλοία απαιτούνται περί τους 1.200 νέους πλοιάρχους και μηχανικούς, οι οποίοι δεν είναι διαθέσιμοι στην

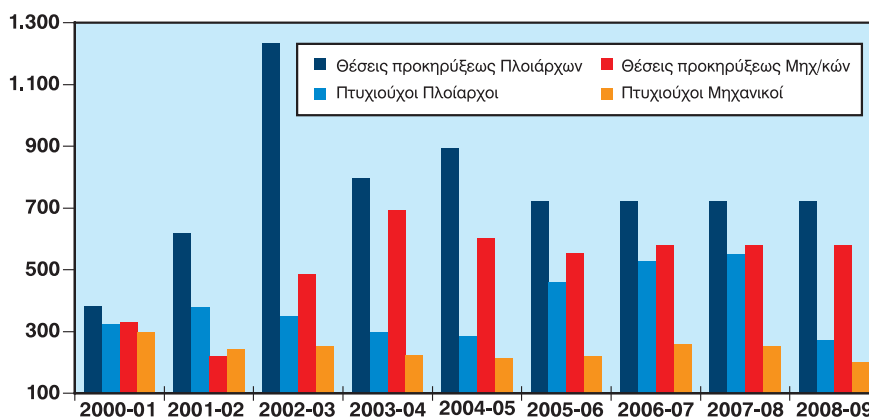

Οι θέσεις που προκηρύσσονται για πλοιάρχους ή μηχανικούς είναι συνήθως πολύ περισσότερες από τον αριθμό αυτών που αποφοιτούν από τις αντίστοιχες σχολές ναυτικών. Ειδικότερα, κατά το 2008-2009 οι απόφοιτοι από τις σχολές πλοιάρχων και μηχανικών ήταν λιγότεροι κατά 447 και 379 αντίστοιχα από τις θέσεις που προκηρύχθηκαν.

ελληνική αγορά. Ο ελληνόκτητος στόλος θα μπορούσε να καλύψει πλήρως τις ανάγκες του σε πλοιάρχους και μηχανικούς εάν κάθε χρόνο για την επόμενη δεκαετία ο αριθμός των αποφοίτων από τις Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού της χώρας μας ήταν σημαντικά αυξημένος.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5, οι θέσεις που προκηρύσσονται για πλοιάρχους ή μηχανικούς είναι συνήθως πολύ περισσότερες από τον αριθμό αυτών που αποφοιτούν από τις σχολές ναυτικών. Ειδικότερα, κατά το 2008-2009 οι απόφοιτοι από τις αντίστοιχες σχολές πλοιάρχων και μηχανικών ήταν λιγότεροι κατά 447 και 379 αντίστοιχα από τις θέσεις που προκηρύχθηκαν. Είναι εμφανές ότι το επάγγελμα του ναυτικού έχει πάψει να ελκύει τους νέους στην Ελλάδα, παρά τις πολύ υψηλές αποδοχές που προσφέρονται. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ένας 18χρονος που εισάγεται στις Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού πληρώνεται κατά την διάρκεια των σπουδών του και μετά το πέρα τους όχι μόνο δεν αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανεργίας, αλλά έχει και έναν πολύ υψηλό πρώτο μισθό στην ηλικία των 22 ετών. Παρόλα αυτά, η ζήτηση για το επάγγελμα αυτό δεν είναι αρκετή, ενώ παρατηρείται το φαινόμενο της εγκαταλείψεως των σπουδών από σπουδαστές που εισάγονται στις Σχολές Πλοιάρχων ή Μηχανικών.

Διάγραμμα 5. Έλλειμμα σε Έλληνες ναυτικούς

Πηγή: Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας

Σημειώνεται ότι η ΕΕ-27 και οι ελληνικές κυβερνήσεις, έχουν αναγνωρίσει το πρόβλημα ελλείψεως ναυτικών και έχουν προχωρήσει σε ειδικές ενημερωτικές εκστρατείες για την προσέλκυση των νέων στο επάγγελμα αυτό. Τα αποτελέσματα της καμπάνιας έγιναν ορατά μετά το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008, οπότε σχεδόν καλύφθηκαν όλες οι θέσεις των εισακτέων στις Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού με αύξηση των υποψηφίων κατά 47% (56% για τις θέσεις των πλοιάρχων) σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, ενώ το 2008-2009 υπερκαλύφθηκαν πλήρως οι θέσεις των πλοιάρχων. Από την άλλη πλευρά, μεγάλης σημασίας είναι και το θέμα του περιεχομένου των σπουδών και της σχέσεώς του με την ανάγκη δημιουργίας υψηλού επιπέδου διοικητικού και τεχνικού προσωπικού στα πλοία.

Χρηματοδότηση της ναυτιλίας

Η ναυτιλιακή πίστη αποτελεί ειδική μορφή χρηματοδοτήσεως λόγω των ιδιαιτεροτήτων του κλάδου οι οποίοι καθιστούν δύσκολη την εφαρμογή τυποποιημένων μεθόδων για την αξιολόγηση των ναυτιλιακών δανείων. Τα χαρακτηριστικά αυτά έχουν ως εξής:

α) Η ναυτιλία είναι **κλάδος εντάσεως κεφαλαίου** οπότε οι υψηλές κεφα-

Η άνθηση του κλάδου της ναυτιλίας και τα υψηλά επίπεδα ρευστότητας στην παγκόσμια χρηματαγορά στην περίοδο 2003-2007 οδήγησαν σε αυξημένη χρηματοδότηση των ναυτιλιακών εταιριών από το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα.

λαιακές απαιτήσεις, με το ποσοστό του δανεισμού προς την αξία του πλοίου να ανέρχεται κατά τη στιγμή της χρηματοδότησεως σε περίπου 70%.

β) **Οι οικονομικοί κύκλοι στη ναυτιλία είναι πολύ έντονοι**, αφού επηρεάζεται άμεσα και πολύ έντονα από τις διακυμάνσεις του διεθνούς εμπορίου και τη μείωση των ναύλων, με σημαντική επίπτωση και στην αξία των χρηματοδοτούμενων πλοίων. Οι διακυμάνσεις αυτές μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά την ικανότητα εξυπηρέτησεως των δανειακών υποχρεώσεων των ναυτιλιακών εταιριών.

γ) **Η δομή των ναυτιλιακών επιχειρήσεων** δυσχεραίνει την παρακολούθηση της εμπορικής διαχειρίσεως των πλοίων και της καταστάσεως των ναυτιλιακών εταιριών δεδομένου ότι η έδρα πολλών ναυτιλιακών εταιριών ευρίσκεται σε υπεράκτιες χώρες. Επιπλέον, οι μετοχές πολλών εταιριών είναι ανώνυμες.

Παρά τις ανωτέρω δυσκολίες, η άνθηση του κλάδου της ναυτιλίας και τα υψηλά επίπεδα ρευστότητας στην παγκόσμια χρηματαγορά στην περίοδο 2003-2007 οδήγησαν σε αυξημένη χρηματοδότηση των ναυτιλιακών εταιριών από το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα. Αυτό εξηγεί και το ότι η ρευστότητα και των ελληνικών ναυτιλιακών εταιριών είχε αυξηθεί σημαντικά το 2006 (με διαθέσιμα κεφάλαια της τάξεως των \$ 200 δισ.), οπότε οι πλοιοκτήτες είχαν την άνεση να κλείνουν όποιες διαθέσιμες θέσεις υπήρχαν στα ναυπηγεία της Ασίας για τις ναυπηγήσεις νέων πλοίων και να αγοράζουν μεταχειρισμένα για την επέκταση και την ανανέωση του στόλου. Σύμφωνα μάλιστα με αναγνωρισμένους ναυλομεσιτικούς κύκλους, η απόσβεση της αξίας των πλοίων στην περίοδο 2003 -2007 μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε λίγα σχετικά έτη. Αυτό, σε συνδυασμό με την επιτυχημένη και μακρά πορεία των Ελλήνων εφοπλιστών που εκμεταλλεύθηκαν την άνοδο του διεθνούς εμπορίου προσέλκυσε και μη ναυτιλιακά κεφάλαια στον κλάδο (π.χ. από private equity funds) και επενδυτές που μέχρι πρότινος δεν είχαν σχέση με τον κλάδο. Σύμφωνα με στοιχεία της Petrofin S.A., το 2008 τα συνολικά δάνεια προς την ελληνική ναυτιλία ανήλθαν στα \$ 73,2 δισ. (+9,4% σε ετήσια βάση), έναντι \$ 66,9 δισ. 2007 (+ 44,3% σε ετήσια βάση) και \$ 46,4 δισ. το 2006. Ο ρυθμός αυξήσεως των υπολοίπων των δανείων έπεσε σε μονοψήφιο ποσοστό το 2008. Ειδικότερα, η αγορά των κοινοπρακτικών δανείων έχει συρρικνωθεί σε σημαντικό βαθμό, από \$ 86 δισ. το 2007 σε \$ 71 δισ. το 2008 (-17,4%).

Πρόσφατα, ναυτιλιακές εταιρίες με μετοχές εισηγμένες στις κεφαλαιαγορές των ΗΠΑ ή του Ηνωμένου Βασιλείου, προχώρησαν στην ακύρωση αγοράς συμβολαίων ναυπηγήσεως, προκειμένου να διασφαλίσουν τη ρευστότητά τους. Στις σημερινές συνθήκες, η διατήρηση υψηλής ρευστότητας αποκτά μεγάλη σημασία για αυτό και οι πλοιοκτήτες αναζητούν νέες δυνατότητες αντλήσεως κεφαλαίων με σκοπό να καλύψουν τις μεγάλες κεφαλαιακές τους ανάγκες.

Όσον αφορά τον ρόλο των ελληνικών τραπεζών στον ναυτιλιακό κλάδο, σημειώνεται η σημαντική αύξηση του ύψους των δανείων προς την ελληνική ναυτιλία, από \$ 3,3 δισ. το 2001, σε \$ 16,9 δισ. το 2008 (Πίνακας 6).

Η χρηματοοικονομική κρίση, επηρεάζει τη χρηματοδότηση των ναυπηγικών προγραμμάτων στην παγκόσμια ναυτιλία. Ωστόσο, φαίνεται ότι η πλειονότητα των Ελλήνων πλοιοκτητών είχε λάβει δάνεια πριν την κρίση για τα νεότευκτα πλοία που είναι παραδοτέα το 2009 και 2010 και έχουν εξασφαλίσει χρηματοδότηση για το κύριο μέρος των συμβολαίων ναυπηγήσεως.

**Πίνακας 6. Χρηματοδότηση προς τις ελληνικές ναυτιλιακές εταιρίες
(δισ. Δολάρια)**

Από	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ελληνικές τράπεζες	3,31	4,47	5,64	6,34	6,52	7,35	15,84	16,94
ετήσια % αύξηση		35,11	26,16	12,44	2,82	12,63	115,60	6,97
Ξένες τράπεζες	7,05	8,18	10,12	13,94	19,54	24,25	34,04	38,98
ετήσια % αύξηση	6,16	8,60	9,79	12,07	10,05	14,79	140,16	17,30
Σύνολο ξένων	13,21	16,79	19,91	26,01	29,59	39,04	174,20	56,28
ετήσια % αύξηση		27,05	18,61	30,61	13,76	31,94	346,21	-67,69

Πηγή: Petrofin S.A.

Προοπτικές της ελληνικής ναυτιλίας

Η έξοδος της παγκόσμιας και της ελληνικής ναυτιλίας από την κρίση που αντιμετωπίζει τα τελευταία δύο έτη, θα εξαρτηθεί αφενός από την πορεία ανακάμψεως της παγκόσμιας οικονομίας και του διεθνούς εμπορίου και αφετέρου από την πορεία υλοποίησης των μεγάλων παραγγελιών για ναυπήγηση νέων πλοίων που έχουν ανατεθεί στα μεγάλα ναυπηγεία σε παγκόσμιο επίπεδο. Ήδη δημοσιεύονται πληροφορίες για πολλές ακυρώσεις παραγγελιών νέων πλοίων από ναυτιλιακές εταιρίες σε όλο τον κόσμο. Παράλληλα, η σταδιακή αποκατάσταση της ομαλής λειτουργίας τους παγκόσμιου τραπεζικού συστήματος, αναμένεται να αποκαταστήσει τις δυνατότητες χρηματοδότησεως της ίδιας της ναυτιλίας από τη μία πλευρά αλλά και τις δυνατότητες ομαλής χρηματοδότησεως της οικονομικής αναπτύξεως των χωρών και του διεθνούς εμπορίου.

Εντούτοις, η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας και της ναυτιλίας από τη σημερινή κρίση δεν σημαίνει αναγκαία την επανάληψη της περιόδου ταχείας αναπτύξεώς τους όπως συνέβη στην πενταετία 2003-2007. Κι αυτό διότι ακόμη και εάν η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας αποδειχθεί ικανοποιητική και βιώσιμη, η μεγάλη αύξηση της προσφοράς νέων πλοίων, λόγω του υψηλού επιπέδου (παρά τις ακυρώσεις) των παραγγελιών που θα εκτελεσθούν στην περίοδο 2009-2012, συνεπάγεται σχετικά υψηλή μεταφορική δυναμικότητα. Έτσι, ο βαθμός αξιοποίησης του παγκοσμίου στόλου, ο οποίος διαμορφώνεται σε χαμηλά επίπεδα στα μέσα του 2009, δεν αναμένεται να πλησιάζει τα επίπεδα ισορροπίας του, τουλάχιστον έως το 2011.

Παρόλα αυτά, παρά την παγκόσμια κρίση, οι Έλληνες πλοιοκτήτες φαίνεται ότι διατηρούν ικανοποιητική ρευστότητα σε σχέση με άλλους Ευρωπαίους πλοιοκτήτες (Petrofin S.A.). Επίσης, οι Έλληνες πλοιοκτήτες έχουν αποδείξει στο παρελθόν ότι ξέρουν να διαχειρίζονται επιχειρήσεις τους στις δύσκολες συγκυρίες και να επωφελούνται από αυτές για να είναι έτοιμοι να εξασφαλίσουν το υψηλότερο όφελος από την επόμενη ανοδική φάση του ναυτιλιακού κύκλου, γιατί η παράδοση είναι ένα εργαλείο επιβίωσης, διαχείρισεως των αλλαγών και αφομοίωσης των νέων συνθηκών.

Η έξοδος της παγκόσμιας και της ελληνικής ναυτιλίας από την κρίση που αντιμετωπίζει τα τελευταία δύο έτη, θα εξαρτηθεί αφενός από την πορεία ανακάμψεως της παγκόσμιας οικονομίας και του διεθνούς εμπορίου και αφετέρου από την πορεία υλοποίησης των μεγάλων παραγγελιών για ναυπήγηση νέων πλοίων που έχουν ανατεθεί στα μεγάλα ναυπηγεία σε παγκόσμιο επίπεδο.

ΤΡΑΠΕΖΕΣ: Η ΑΝΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΕΓΓΥΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Εισαγωγή

Στην ενοποιημένη ευρωπαϊκή αγορά χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και στην Ελλάδα ισχύει σήμερα πλήρης ελευθερία εγκαταστάσεως των ξένων τραπεζών και άλλων χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων και, επιπλέον, πλήρης ελευθερία προσφοράς χρηματοοικονομικών υπηρεσιών ακόμη και χωρίς άμεση εγκατάσταση.

Το ελληνικό χρηματοοικονομικό σύστημα αποτελεί τον μοναδικό σχεδόν αυτοδύναμο ανεπτυγμένο (χωρίς κανενός είδους κρατική επιχορήγηση ή προστασία), σύγχρονα οργανωμένο (υπακούοντας στο θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο λειτουργίας της ΕΕ-27) και άκρως ανταγωνιστικό τομέα της ελληνικής οικονομίας.

Το ελληνικό χρηματοοικονομικό σύστημα (ΕΧΣ) είναι σήμερα πλήρως απελευθερωμένο από τον κρατικό παρεμβατισμό και συνδεδεμένο με το χρηματοοικονομικό σύστημα (ΧΣ) της Ζώνης του Ευρώ (ΖτΕ) και κατά συνέπεια με το παγκόσμιο ΧΣ. Οι ελληνικές τράπεζες, λειτουργούν στην ενοποιημένη και άκρως ανταγωνιστική ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, υπό την επίδραση ενός αυστηρού θεσμικού και οργανωτικού πλαισίου λειτουργίας το οποίο ισχύει για όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως (ΕΕ-27).

Οι ελληνικές τράπεζες αναπτύσσονται ταχύτατα στην εγχώρια αγορά συμβάλλοντας ταυτοχρόνως και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Έχουν επίσης συμβάλει ουσιαστικά και στην ανάπτυξη του ΧΣ και των οικονομιών των χωρών της ΝΑ Ευρώπης, όπου ανταγωνίζονται τράπεζες της Αυστρίας, της Ιταλίας, της Γερμανίας, κ.ά. Στην ενοποιημένη ευρωπαϊκή αγορά χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και στην Ελλάδα ισχύει σήμερα πλήρης ελευθερία εγκαταστάσεως των ξένων τραπεζών και άλλων χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων (ΧΙ) και, επιπλέον, πλήρης ελευθερία προσφοράς χρηματοοικονομικών υπηρεσιών ακόμη και χωρίς άμεση εγκατάσταση, ενώ τις ίδιες δυνατότητες έχουν και τα ελληνικά ΧΙ για τη λειτουργία τους στο σύνολο των χωρών της ΕΕ-27. Αυτές οι δυνατότητες, σε συνδυασμό με τη λειτουργία σύγχρονων συστημάτων επικοινωνιών και πληρωμών υψηλών δυνατοτήτων και παγκοσμίου εμβέλειας έχουν αλλάξει ριζικά το ανταγωνιστικό περιβάλλον για τα ελληνικά ΧΙ. Οι Έλληνες συναλλασσόμενοι έχουν σήμερα τη δυνατότητα να αναζητούν και να επιλέγουν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (καταθέσεις, δάνεια, ίδια κεφάλαια, διαχείριση διαθεσίμων, κεφαλαίων, απαιτήσεων και υποχρεώσεων, ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά συμβόλαια, υπηρεσίες ιδιωτικής τραπεζικής, κ.ά.) από πολύ μεγάλο αριθμό ΧΙ (τραπεζικών, ασφαλιστικών, χρηματομεσιτικών, διαχείρισεως κεφαλαίων, κ.ά.), ελληνικών και ευρωπαϊκών και από οποιαδήποτε χώρα του κόσμου, και από τις ανά τον κόσμο θυγατρικές τους επιχειρήσεις, υποκαταστήματα, ανταποκριτές ή συνεργάτες τους.

Το ΕΧΣ αποτελεί τον μοναδικό σχεδόν αυτοδύναμο ανεπτυγμένο (χωρίς κανενός είδους κρατική επιχορήγηση ή προστασία), σύγχρονα οργανωμένο (υπακούοντας στο θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο λειτουργίας της ΕΕ-27) και άκρως ανταγωνιστικό τομέα της ελληνικής οικονομίας. Η δημιουργία του σύγχρονου ΕΧΣ προέκυψε από μία εντυπωσιακή και επίπονη διαδικασία μετασχηματισμών, αποκρατικοποιήσεων, προσαρμογών, συγχωνεύσεων και επενδύσεων. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται:

α) Η διάρθρωση του ΕΧΣ και το ανταγωνιστικό πλαίσιο λειτουργίας των

Η συμβολή του χρηματοοικονομικού τομέα στην ανάπτυξη της οικονομίας είναι πολύ μεγαλύτερη, όπως προκύπτει από τη συμβολή των τραπεζών και των άλλων χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων: (1) στη συγκέντρωση της εγχώριας αποταμιεύσεως, όπου το σύνολο των ρευστών διαθεσίμων που είναι τοποθετημένα στις τράπεζες ανερχόταν στο 96,8% του ΑΕΠ στο τέλος του 2008 και (2) στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, με τα δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα να ανέρχονται στα € 250,4 δισ. (102,5% του ΑΕΠ) τον Ιούλιο 2009, από € 124 δισ. (66,9% του ΑΕΠ) το 2004.

εγχώριων ΧΙ, από τα οποία προκύπτει ο έντονος, πραγματικός ή δυνητικός, ανταγωνισμός που αντιμετωπίζουν τα ΧΙ στην παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών στην εγχώρια και τις ξένες αγορές. Υπάρχει έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των ίδιων των εγχώριων ΧΙ, τόσο στην εγχώρια αγορά όσο και στις αγορές των χωρών της ΝΑ Ευρώπης, ενώ τα εμπόδια εισόδου ξένων ΧΙ στην ελληνική αγορά, είτε με άμεση εγκατάσταση είτε με παροχή υπηρεσιών εξ αποστάσεως, είναι ουσιαστικά ανύπαρκτα. Ήδη, μερικές ελληνικές τράπεζες ευρίσκονται υπό τον έλεγχο ευρωπαϊκών τραπεζικών ομίλων, ενώ και άλλες ευρωπαϊκές τράπεζες αναπτύσσουν έντονη δραστηριότητα στην Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά, ορισμένες ξένες τράπεζες διακόπτουν τη λειτουργία τους στην Ελλάδα προφανώς λόγω του έντονου ανταγωνισμού που αντιμετώπισαν.

β) Το ρυθμιστικό πλαίσιο και η εποπτεία του ΕΧΣ. Τα ελληνικά ΧΙ λειτουργούν σε ένα ολοκληρωμένο και αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας που είναι ενιαίο για όλες τις χώρες της ΕΕ-27 και ευρίσκονται υπό την αυστηρή εποπτεία της Τραπεζής της Ελλάδος, της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς και άλλων εποπτικών Αρχών. Ωστόσο, δεν λείπουν και οι συχνές άμεσες κυβερνητικές παρεμβάσεις σε θέματα καθημερινής λειτουργίας των εγχώριων ΧΙ που δημιουργούν συνήθως θέματα ηθικής τάξεως (moral hazard).

γ) Η συμβολή του ΕΧΣ στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Η άμεση συμβολή του χρηματοοικονομικού τομέα στο ΑΕΠ εκτιμάται στο 4,24% το 2008, ενώ ο ρυθμός αυξήσεως της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του τομέα στην περίοδο 2001-2008 ξεπέρασε το 10% σε τρέχουσες τιμές. Ωστόσο, η συμβολή του τομέα στην ανάπτυξη της οικονομίας είναι πολύ μεγαλύτερη, όπως προκύπτει από τη συμβολή των τραπεζών και των άλλων ΧΙ (1) στη συγκέντρωση της εγχώριας αποταμιεύσεως, όπου το σύνολο των ρευστών διαθεσίμων που είναι τοποθετημένα στις τράπεζες ανερχόταν στο 96,8% του ΑΕΠ στο τέλος του 2008 και (2) στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, με τα δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα να ανέρχονται στα € 250,4 δισ. (102,5% του ΑΕΠ) τον Ιούλιο 2009, από € 124 δισ. (66,9% του ΑΕΠ) το 2004. Για την πραγματοποίηση αυτής της σημαντικής πιστωτικής επεκτάσεως οι τράπεζες ενίσχυσαν την κεφαλαιακή τους βάση μέσω του χρηματιστηρίου με άντληση κεφαλαίων από τους μετόχους τους (εγχώριους και ξένους θεσμικούς και ιδιώτες επενδυτές, συνταξιοδοτικά ταμεία, Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου, κ.ά.) που στο τέλος του 2008 ξεπερνούσαν το 1.000.000, καθώς και με άντληση κεφαλαίων από τις διεθνείς αγορές ομολόγων. Σε ένα εξαιρετικά δυσμενές περιβάλλον, όσον αφορά την αντιμετώπισή τους από τα μέσα μαζικής ενημερώσεως, οι τράπεζες στην Ελλάδα απολαμβάνουν της εμπιστοσύνης των πελατών τους, τους οποίους αυξάνουν συνεχώς τόσο από την πλευρά του ενεργητικού τους όσο και από την πλευρά του παθητικού τους. Όσο δε αυξάνονται οι συναλλασσόμενοι με τις τράπεζες, τόσο αυξάνεται και το ποσοστό της επίσημης-διαφανούς οικονομίας, έναντι της παράλληλης-αδιαφανούς οικονομίας που ακόμη χαρακτηρίζει τη χώρα μας. Αυτό αποτελεί πολύ σημαντική συμβολή στον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της οικονομίας και θα πρέπει να αποτελεί βασικό κριτήριο κατά τον σχεδιασμό της κρατικής πολιτικής έναντι των τραπεζών,

ιδιαιτέρως σήμερα όπου τα δημόσια οικονομικά της χώρας ευρίσκονται και πάλι σε κρίση, κυρίως λόγω της νέας εξάρσεως της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής. Όσον αφορά τη φορολόγηση των τραπεζών, το Ελληνικό Δημόσιο εισπράττει από τη λειτουργία των τραπεζών τα ακόλουθα: α) € 950 εκατ. περίπου από την εισφορά του ν. 128/1975 (0,6% σε επιχειρηματικά και καταναλωτικά δάνεια και 0,12% στα στεγαστικά δάνεια). β) € 635 εκατ. από το φόρο 10% στους τόκους των καταθέσεων. γ) € 300 εκατ. περίπου από τον φόρο στα κέρδη των ΧΙ με συντελεστή 25%, όπως σε όλες τις άλλες επιχειρήσεις. δ) € 350 εκατ. περίπου από τον φόρο εισοδήματος των εργαζομένων στις τράπεζες και στα άλλα ΧΙ. Συνολικά € 2,2 δισ. ετησίως.

δ) Η πολιτική επιτοκίων των ελληνικών τραπεζών και ο βαθμός χρεώσεως των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Οι ελληνικές τράπεζες μερικές φορές γίνονται αντικείμενο κριτικής: πρώτον, διότι, όπως υποστηρίζεται, έχουν συμβάλει στην υπερχρέωση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, και, δεύτερον, διότι προσφέρουν χαμηλά επιτόκια καταθέσεων και υψηλά επιτόκια χορηγήσεων, με το περιθώριο μεταξύ του μέσου επιτοκίου καταθέσεων και του μέσου επιτοκίου χορηγήσεων να είναι μεγαλύτερο από τον αντίστοιχο μέσο όρο της Ζώνης του Ευρώ. Η πραγματικότητα είναι ότι τα επιτόκια που συνήθως προσφέρονται από τις τράπεζες είναι αυτά με τα οποία καλύπτεται: (1) Το κόστος χρηματοδότησεως των τραπεζών για ίδια και ξένα κεφάλαια (καταθέσεις, ομολογιακά δάνεια, κ.ά.). Το κόστος χρηματοδότησεως των ελληνικών τραπεζών στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου είναι σημαντικά υψηλότερο από αυτό σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, λόγω της χαμηλής διαβαθμίσεως της χώρας μας ως προς την πιστοληπτική της ικανότητα και λόγω του εξαιρετικά υψηλού περιθωρίου κινδύνου που επιβάλλεται στα κρατικά ομόλογα. Επιπλέον, η άντληση κεφαλαίων από τις τράπεζες μέσω προθεσμιακών καταθέσεων μετά τον Ιούλιο του 2008 επιβαρύνθηκε δυσανάλογα και από τα πολύ υψηλά επιτόκια στα οποία προσφέρονταν στο ελληνικό κοινό τα έντοκα γραμμάτια και τα ομόλογα του Δημοσίου. (2) Το κόστος των συναλλαγών, το οποίο είναι σημαντικά υψηλότερο στην Ελλάδα από ό,τι στις άλλες χώρες της Ζώνης του Ευρώ λόγω και του ισχύοντος καθεστώτος εργασιακών σχέσεων. (3) Το κόστος του πιστωτικού και άλλων κινδύνων που συνεπάγεται η προσφορά των διαφόρων κατηγοριών χρηματοοικονομικών μέσων, όπως οι καταθέσεις και τα δάνεια (στεγαστικά, καταναλωτικά, πιστωτικών καρτών, επιχειρηματικά μικρομεσαίων επιχειρήσεων, επιχειρηματικά μεγάλων επιχειρήσεων, κ.ά.). Ιδιαιτέρως σε περιόδους μεγάλων οικονομικών κρίσεων, όπως η τρέχουσα, το κόστος από επισφαλείς απαιτήσεις των τραπεζών αυξάνει. Πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, στην προσπάθειά τους να περιορίσουν αυτό το κόστος για τις τράπεζές τους, έχουν εγγυηθεί ένα μεγάλο μέρος του ενεργητικού των τραπεζών, πράγμα που δεν έχει γίνει στην Ελλάδα διότι οι ελληνικές τράπεζες δεν είχαν τέτοια ανάγκη. (4) Το αναγκαίο κέρδος για τους μετόχους της τραπεζής. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι κάποιες διαφορές στα επιτόκια μεταξύ της Ελλάδος και των άλλων χωρών της Ζώνης του Ευρώ είναι αυτονόητες. Όσον αφορά τη χρέωση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, τα στοιχεία δείχνουν ότι διαμορφώνεται σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο από ό,τι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό, άλλωστε, συνέβαλε στο να αντα-

Η πραγματικότητα είναι ότι τα επιτόκια που συνήθως προσφέρονται από τις τράπεζες είναι αυτά με τα οποία καλύπτεται: (1) Το κόστος χρηματοδότησεως των τραπεζών για ίδια και ξένα κεφάλαια (καταθέσεις, ομολογιακά δάνεια, κ.ά.). (2) Το κόστος των συναλλαγών, το οποίο είναι σημαντικά υψηλότερο στην Ελλάδα από ό,τι στις άλλες χώρες της Ζώνης του Ευρώ λόγω και του ισχύοντος καθεστώτος εργασιακών σχέσεων. (3) Το κόστος του πιστωτικού και άλλων κινδύνων που συνεπάγεται η προσφορά των διαφόρων κατηγοριών χρηματοοικονομικών μέσων. (4) Το αναγκαίο κέρδος για τους μετόχους της τραπεζής.

Όπως σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες, η ελληνική κυβέρνηση έλαβε μέτρα για τη διατήρηση της ομαλής λειτουργίας του χρηματοοικονομικού συστήματος και τη διαμόρφωση ικανοποιητικών συνθηκών ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας στην οικονομία εν μέσω της κρίσεως.

Διάρθρωση του ΕΧΣ και ανταγωνιστικό πλαίσιο λειτουργίας των ΧΙ

πεξέλθουν τα ελληνικά ΧΙ με αξιοσημείωτη επιτυχία στις δυσκολίες που προέκυψαν από τη μεγαλύτερη παγκόσμια χρηματοοικονομική και οικονομική κρίση των τελευταίων 80 ετών.

ε) Οι ελληνικές τράπεζες και η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση. Η εξαιρετικά θετική συμβολή των ελληνικών τραπεζών στην ανάπτυξη της οικονομίας στις προηγούμενες δεκαετίες δεν αντισταθμίσθηκε από τις αρνητικές επιπτώσεις της πρόσφατης κρίσεως, όπως έγινε στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, αφού οι ελληνικές τράπεζες εξήλθαν αλώβητες από αυτή την κρίση και μάλιστα χωρίς επιβάρυνση των φορολογουμένων. Όπως σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες, η ελληνική κυβέρνηση έλαβε μέτρα για τη διατήρηση της ομαλής λειτουργίας του ΕΧΣ και τη διαμόρφωση ικανοποιητικών συνθηκών ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας στην οικονομία εν μέσω της κρίσεως. Αφού προχώρησε σε πενταπλασιασμό του ποσού των καταθέσεων τις οποίες εγγυάται το σύστημα εγγυήσεως των καταθέσεων, με ανάλογη αύξηση του κόστους των ασφαλιστρών που πληρώνουν οι τράπεζες, έδωσε επίσης στις τράπεζες τη δυνατότητα: (1) να ενισχύσουν περαιτέρω τους συντελεστές της κεφαλαιακής τους επάρκειας με παραχώρηση για τρία έτη προνομιούχων μετοχών τους στο κράτος έναντι τόκου 10%, (2) να χρησιμοποιήσουν την εγγύηση του Δημοσίου για συνέχιση του δανεισμού τους στις αγορές ομολόγων, στις οποίες η πρόσβαση έως τον Μάιο 2009 ήταν δυνατή μόνο με την εγγύηση του Δημοσίου, και (3) να δανεισθούν ομόλογα του Δημοσίου για συνέχιση του δανεισμού τους από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, από την οποία ο δανεισμός ήταν δυνατός με ενέχυρο ομόλογα του Δημοσίου και άλλα τιτλοποιημένα στοιχεία του ενεργητικού των τραπεζών. Από αυτή τη διαδικασία κύρια αποτελέσματα ήταν: α) Η διατήρηση της πιστωτικής επεκτάσεως στην Ελλάδα σε ικανοποιητικά θετικά επίπεδα, έναντι αρνητικής πιστωτικής επεκτάσεως σε πολλές άλλες χώρες. β) Η συμβολή των τραπεζών στην ικανοποίηση των διογκωμένων αναγκών αναχρηματοδότησεως του δημοσίου χρέους (περίπου € 60 δισ. το 2009) και, κατά συνέπεια, στην πτώση του περιθωρίου κινδύνου στα κρατικά ομόλογα στις 1,3 ποσοστιαίες μονάδες από τον Ιούλιο 2009, από 2,8 ποσοστιαίες μονάδες στο πρώτο τρίμηνο του 2009. γ) Η άμεση ενίσχυση του προϋπολογισμού με € 500 εκατ. Στη συνέχεια του άρθρου παρουσιάζονται αναλυτικότερα τα ανωτέρω θέματα.

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, χρηματοοικονομικά προϊόντα και υπηρεσίες προσφέρονταν το 2008 στην Ελλάδα από 517 ΧΙ, ως ακολούθως: **α)** Από 66 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα ή με υποκατάστημα στην Ελλάδα. **β)** Από 359 θεσμικούς επενδυτές (Ασφαλιστικές εταιρίες, Οργανισμοί Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Οργανισμοί Συλλογικών Επενδύσεων). **γ)** Από 92 λοιπά μη-τραπεζικά ΧΙ. **δ)** Από 319 πιστωτικά ιδρύματα με έδρα σε άλλο κράτος μέλος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), που παρέχουν (ή έχουν αδειοδοτηθεί για να παρέχουν) χρηματοοικονομικές υπηρεσίες στην Ελλάδα χωρίς άμεση εγκατάσταση στη χώρα.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, το 2008 από τα πιστωτικά (ΠΙ) ιδρύματα που λειτουργούν στην Ελλάδα τα 36 είναι άμεσα εγκατεστημένα στη χώρα μας. Τα 19 είναι εμπορικές τράπεζες, στις οποίες από το 2005 συμπεριλαμβάνεται και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και τα 16 συνεταιριστικές

Οι εμπορικές τράπεζες διαχειρίζονται το 77,6% του συνολικού ενεργητικού του ελληνικού χρηματοοικονομικού συστήματος.

τράπεζες. Οι εμπορικές τράπεζες διαχειρίζονται το 77,6% του συνολικού ενεργητικού του ΕΧΣ. Οι συνεταιριστικές τράπεζες μαζί με το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων διαχειρίζονται μόνο το 2,0%. Αυτά τα ΠΙ έχουν αδειοδοτηθεί και εποπτεύονται από την Τράπεζα της Ελλάδος. Το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων δεν θεωρείται ακόμη ΠΙ (με βάση τον ν. 3601/2007), παρότι σε μεγάλο βαθμό ανταγωνίζεται τις εγχώριες τράπεζες παρέχοντας καταθέσεις, δάνεια κ.ά. Επίσης, στην Ελλάδα στο τέλος του 2008 λειτουργούσαν 24 υποκαταστήματα ΠΙ που έχουν έδρα σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ-27, τα οποία υπάγονται στο καθεστώς της αμοιβαίας αναγνώρισης (ν. 3601/2007) και εποπτεύονται από τις εποπτικές Αρχές της χώρας καταγωγής τους, καθώς και 6 υποκαταστήματα ΠΙ που έχουν έδρα σε χώρες εκτός της ΕΕ-27, η εποπτεία των οποίων ανήκει στην Τράπεζα της Ελλάδος. Τα 30 υποκαταστήματα ξένων ΠΙ διαχειρίζονται το 7,4% του συνολικού ενεργητικού του ΕΧΣ.

Πίνακας 1. Η διάρθρωση του ΕΧΣ (εκατ. €)

	2004			2008		
	Αριθμός	Ενεργητικό (εκατ. Ευρώ)	% Συμμετοχή	Αριθμός	Ενεργητικό (εκατ. Ευρώ)	% Συμμετοχή
Πιστωτικά Ιδρύματα (ΠΙ)	62	230,5	74,8%	66	462,0	87,0%
Εγχώρια ΠΙ	21	186,6	60,6%	19	412,1	77,6%
Υποκαταστήματα Ξένων ΠΙ	23	23,0	7,5%	30	39,4	7,4%
Λοιποί Πιστωτ. Οργανισμοί	18	20,8	6,7%	17	10,5	2,0%
Θεσμικοί Επενδυτές	377	69,2	22,5%	359	55,9	10,5%
Ασφαλιστικές Εταιρίες	89	10,6	3,4%	81	14,9	2,8%
Φορείς Κοινων. Ασφάλισης	...	25,6	8,3%	...	31,2	5,9%
ΟΣΕΚΑ	288	33,0	10,7%	278	9,8	1,8%
Λοιπά μη τραπεζικά ΧΙ	96	8,4	2,7%	92	13,1	2,5%
Σύνολο	535	308,0	100,0%	517	531,0	100,0%

Σημείωση: α) Στους Λοιπούς Πιστωτικούς Οργανισμούς περιλαμβάνονται οι 16 συνεταιριστικές τράπεζες και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων. Το 2004 συμπεριλαμβάνεται και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο. β) ΟΣΕΚΑ: Οργανισμοί Συλλογικών Επενδύσεων σε Κινητές Αξίες. γ) Στα Λοιπά μη τραπεζικά ΧΙ περιλαμβάνονται οι χρηματιστηριακές εταιρίες (2008: 72), οι εταιρίες χρηματοδοτικής μισθώσεως, οι εταιρίες factoring, οι εταιρίες παροχής πιστώσεων και οι εταιρίες επιχειρηματικών συμμετοχών.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση για τη Χρηματοπιστωτική Σταθερότητα», Ιούνιος 2009.

Τραπεζικές υπηρεσίες προς ελληνικά νοικοκυριά και επιχειρήσεις παρέχουν, ή δύνανται να παρέχουν, τα 319 πιστωτικά ιδρύματα που είναι εγκατεστημένα σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ-27 και έχουν γνωστοποιήσει στην Τράπεζα της Ελλάδος το ενδιαφέρον τους για παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών στην Ελλάδα χωρίς άμεση εγκατάσταση.

Επιπλέον, τραπεζικές υπηρεσίες προς ελληνικά νοικοκυριά και επιχειρήσεις παρέχουν, ή δύνανται να παρέχουν, τα 319 ΠΙ που είναι εγκατεστημένα σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ-27 και έχουν γνωστοποιήσει στην Τράπεζα της Ελλάδος το ενδιαφέρον τους για παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών στην Ελλάδα χωρίς άμεση εγκατάσταση. Ο αριθμός των ΠΙ που επιδιώκουν να παρέχουν υπηρεσίες από μακριά στην Ελλάδα αυξάνει με γρήγορους ρυθμούς, καθώς και οι υπηρεσίες που παρέχονται.

Εκτός από τα ΠΙ, στο ΕΧΣ λειτουργούν και 359 θεσμικοί επενδυτές, που διαχειρίζονται το 10,5% του συνολικού ενεργητικού του ΕΧΣ. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται 81 ασφαλιστικές εταιρίες που διαχειρίζονται το 2,8% του ενεργητικού του ΕΧΣ και 278 Οργανισμοί Συλλογικών Επενδύσεων σε Κινητές Αξίες (ΟΣΕΚΑ) με μερίδιο στο συνολικό ενεργητικό 1,8%. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται και οι φορείς κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα με συμμετοχή κατά 5,9% στο συνολικό ενεργητικό του ΕΧΣ.

Ο πραγματικός ή δυνητικός ανταγωνισμός που αντιμετωπίζουν τα εγχώρια χρηματοοικονομικά ιδρύματα στην εγχώρια και τις ξένες αγορές είναι εξαιρετικά έντονος, ενώ δεν υπάρχουν εμπόδια εισόδου ξένων χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων στην ελληνική αγορά, είτε με άμεση εγκατάσταση είτε με παροχή υπηρεσιών εξ αποστάσεως.

Στην Ελλάδα, ο αριθμός των πιστωτικών ιδρυμάτων με άμεση εγκατάσταση αυξάνει παρά τις σαφείς τάσεις συγκεντρώσεως που σημειώθηκαν στην περίοδο 1998-2004. Επίσης, συνεχίζεται η τάση αυξήσεως των τραπεζικών καταστημάτων, παρά την ταχεία αύξηση του internet banking.

Τέλος, στην Ελλάδα λειτουργούν 92 μη τραπεζικά ΧΙ (χρηματοπιστωτικές εταιρίες, εταιρίες χρηματοδοτικής μισθώσεως, εταιρίες πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων, εταιρίες διαμεσολαβήσεως στη μεταφορά κεφαλαίων, κ.ά.), τα οποία προσφέρουν εξειδικευμένες χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, όχι όμως αποδοχή καταθέσεων από το κοινό που παρέχεται μόνο από τα ΠΙ.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο πραγματικός ή δυνητικός ανταγωνισμός που αντιμετωπίζουν τα εγχώρια ΧΙ στην εγχώρια και τις ξένες αγορές είναι εξαιρετικά έντονος, ενώ δεν υπάρχουν εμπόδια εισόδου ξένων ΧΙ στην ελληνική αγορά, είτε με άμεση εγκατάσταση είτε με παροχή υπηρεσιών εξ αποστάσεως. Ήδη, δύο από τις μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες στην Ελλάδα (η Εμπορική Bank και η Γενική Τράπεζα), που έως πρόσφατα ήταν υπό κρατικό έλεγχο, έχουν σήμερα εξαγορασθεί από ευρωπαϊκές τράπεζες παγκοσμίου εμβέλειας και ανταγωνίζονται τις ελληνικές τράπεζες ως μέλη αυτών των τραπεζικών ομίλων. Μάλιστα, η τράπεζα Credit Agricole της Γαλλίας και η μεγάλη ασφαλιστική εταιρία AXA πραγματοποίησαν επένδυση άνω των € 2,5 δισ. στην Ελλάδα το 2006 για την εξαγορά της Εμπορική Bank και της Alpha Ασφαλιστικής.

Έτσι, ο Έλληνας, δανειζόμενος, καταθέτης ή επενδυτής, έχει σήμερα να επιλέξει από ένα πολύ μεγάλο εύρος ΧΙ για την πραγματοποίηση των χρηματοοικονομικών του συναλλαγών, σταθμίζοντας όλες τις πτυχές των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών που του προσφέρονται (κόστος, επιτόκιο, ασφάλεια ρευστότητας, ταχύτητα εξυπηρέτησεως, αξιοπιστία, κ.ά.). Όταν δε εξετάζονται τα όρια της εγχώριας αγοράς για τις ελληνικές τράπεζες θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι αυτές λειτουργούν στην ενιαία αγορά χρήματος της ΖτΕ, υπό το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της ΕΕ-27 και με πλήθος δυνητικών ανταγωνιστών είτε από ΧΙ που είναι άμεσα εγκατεστημένα στην Ελλάδα είτε από ΧΙ που παρέχουν τις υπηρεσίες τους στην Ελλάδα εξ αποστάσεως.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τραπεζής («EU Banking Structures», Οκτώβριος 2008), ο συνολικός αριθμός των τραπεζών στην ΕΕ-27 μειώθηκε στις 8.348 τράπεζες στο τέλος του 2007, από 9.054 το 2003. Η μείωση αυτή οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην συνεχιζόμενη τάση για εξαγορές και συγχωνεύσεις ΠΙ στην Ευρώπη. Ωστόσο, σε ορισμένα κράτη μέλη, όπως η Γερμανία, η Αυστρία, η Ισπανία και η Ιταλία ο αριθμός των τραπεζών διαφόρων κατηγοριών είναι παραδοσιακά σχετικά μεγάλος.

Στην Ελλάδα, ο αριθμός των ΠΙ με άμεση εγκατάσταση αυξάνει παρά τις σαφείς τάσεις συγκεντρώσεως που σημειώθηκαν στην περίοδο 1998-2004. Επίσης, συνεχίζεται η τάση αυξήσεως των τραπεζικών καταστημάτων, παρά την ταχεία αύξηση του internet banking (Πίνακες 2 και 3), καθώς και η ταχεία αύξηση του αριθμού των ATMs, που έφθασε τα 7.555 την 30.6.2009, από 6.667 στο τέλος του 2006. Τέλος, σε υπηρεσίες ηλεκτρονικής τραπεζικής ήταν εγγεγραμμένοι σχεδόν 1.300.000 χρήστες στο τέλος του 2008, σημειώνοντας αύξηση 30% σε ετήσια βάση, μετά από αύξηση κατά 60% το 2007.

Πίνακας 2. Αριθμός καταστημάτων τραπεζών, 2003-2008

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	% Μεταβολή 2007/2003
Ελλάδα	3.300	3.403	3.543	3.699	3.850	4.097	16,7%
ΕΕ-27	206.956	211.442	214.925	228.601	233.581	238.117	12,9%
ΕΕ-13	168.730	168.476	169.644	181.499	183.981	186.363	9,0%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, "EU Banking Structures", Οκτώβριος 2008

Πίνακας 3. Αναλογία κατοίκων ανά τραπεζικό κατάστημα, 2003-2008

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	% Μεταβολή 2007/2003
Ελλάδα	3.365	3.251	3.111	3.005	2.902	2.737	-13,8%
ΕΕ-27	2.377	2.316	2.269	2.183	2.123	2.090	-10,7%
ΕΕ-13	1.872	1.864	1.839	1.744	1.735	1.755	-7,3%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, "EU Banking Structures", Οκτώβριος 2008

Τέλος, οι πέντε μεγαλύτερες τράπεζες στην Ελλάδα που συγκέντρωναν το 2008 το 69,5% του συνολικού ενεργητικού των ΠΙ στη χώρα, προχώρησαν σε εξαγορές και συγχωνεύσεις άλλων μικρότερων ΧΙ και σε επιπλέον αναπτυξιακές επενδύσεις, σε συνεχή προσαρμογή της οργανωτικής τους δομής στα νέα δεδομένα και σε συνεχή αύξηση και εκπαίδευση του προσωπικού τους έτσι ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν επιτυχώς τις εντεινόμενες ανταγωνιστικές προκλήσεις στην Ελλάδα και στις άλλες αγορές στις οποίες δραστηριοποιούνται.

Ρυθμιστικό πλαίσιο και εποπτεία

Κατά την πραγματοποίηση των ανωτέρω δραστηριοτήτων τους οι ελληνικές τράπεζες λειτουργούν υπό την εποπτεία που προβλέπεται από το ρυθμιστικό και οργανωτικό πλαίσιο της ΕΕ-27, όπως αυτό έχει ενσωματωθεί στην ελληνική νομοθεσία:

Οι εμπορικές τράπεζες υπάγονται στην «ειδική εποπτεία» της Τράπεζας της Ελλάδος, ως προς τη διασφάλιση της σταθερότητας του ΧΣ, της αποτελεσματικότητας των συστημάτων πληρωμών και της διαφάνειας των τραπεζικών συναλλαγών. Επιπλέον, υπάγονται στη **«γενική εποπτεία»**, όπως το σύνολο των επιχειρήσεων, για θέματα εφαρμογής των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού, της προστασίας των προσωπικών δεδομένων των πελατών τους και του ελέγχου των επικοινωνιών, καθώς επίσης και στην εποπτεία της Αρχής για την **καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες**, η οποία εποπτεύει την εφαρμογή της συναφούς νομοθεσίας. Τέλος, οι τράπεζες εποπτεύονται και από τη Γενική Γραμματεία Καταναλωτή του Υπουργείου Αναπτυξέως, η οποία εποπτεύει την εφαρμογή της πλειονότητας των διατάξεων του δικαίου της προστασίας του καταναλωτή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.

Τα άλλα χρηματοοικονομικά ιδρύματα, όπως οι εταιρίες παροχής επενδυτικών υπηρεσιών υπάγονται στην εποπτεία της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς όσον αφορά την παροχή επενδυτικών υπηρεσιών, ενώ η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς εποπτεύει και τις τράπεζες σε σχέση με την ιδιότητά τους ως εισηγμένων εταιριών στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Τέλος, η Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης παρέχει τις άδειες λειτουργίας και ασκεί την προληπτική εποπτεία των ασφαλιστικών εταιριών.

Η αποτελεσματική και αποδοτική λειτουργία των ελληνικών τραπεζών λαμβάνει χώρα με την πλήρη εφαρμογή των κανόνων και των ρυθμίσεων που επιβάλλονται από την ΕΕ-27 και την ελληνική νομοθεσία και υπό την εποπτεία όλων των προαναφερθέντων εποπτικών Αρχών.

Συμβολή στην ανάπτυξη

Ο τομέας των ενδιάμεσων νομισματικών οργανισμών στους εθνικούς λογαριασμούς σημείωσε μέση ετήσια αύξηση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της τάξεως του 10,6% σε τρέχουσες τιμές στην περίοδο 2001-2008 και η συμβολή του στο ΑΕΠ το 2008 ανήλθε στο 4,24%. Επίσης, στον τραπεζικό τομέα απασχολούνταν το 2008 περί τους 66,2 χιλ. εργαζόμενοι, έναντι 64,72 χιλ. εργαζομένων το 2007 και 60,54 χιλ. το 2002.

Επομένως, η αποτελεσματική και αποδοτική λειτουργία των ελληνικών τραπεζών λαμβάνει χώρα με την πλήρη εφαρμογή των κανόνων και των ρυθμίσεων που επιβάλλονται από την ΕΕ-27 και την ελληνική νομοθεσία και υπό την εποπτεία όλων των προαναφερθέντων εποπτικών Αρχών.

Παρ' όλα αυτά, πολλές φορές οι κυβερνήσεις παρεμβαίνουν στην Ελλάδα άμεσα στη λειτουργία των τραπεζών, προσπαθώντας να ρυθμίσουν με νόμους θέματα που ρυθμίζονται από συγκεκριμένες συμβάσεις, να επιβάλλουν στις τράπεζες συγκεκριμένη πολιτική πιστώσεων ή επιτοκίων παραγνωρίζοντας τους κινδύνους που αυτές οι παρεμβάσεις συνεπάγονται, ή να επιβάλλουν στις τράπεζες τη ρύθμιση θεμάτων τα οποία στις περισσότερες φορές έχουν ήδη αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και, κυρίως, από τις ίδιες τις τράπεζες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αλληπάλληλοι νόμοι για τον ανατοκισμό, το πάγωμα των πλειστηριασμών (που είναι ήδη εξαιρετικά χρονοβόροι στην Ελλάδα), κ.ά.

Στο ανωτέρω έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, τα εγχώρια ΠΙ έχουν καταφέρει να διατηρήσουν και να ισχυροποιήσουν την επιχειρηματική και ανταγωνιστική τους θέση στην εγχώρια αγορά, αναπτυσσόμενα με ταχύτατο ρυθμό παρέχοντας σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη της οικονομίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο τομέας των ενδιάμεσων νομισματικών οργανισμών στους εθνικούς λογαριασμούς σημείωσε μέση ετήσια αύξηση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της τάξεως του 10,6% σε τρέχουσες τιμές στην περίοδο 2001-2008 και η συμβολή του στο ΑΕΠ το 2008 ανήλθε στο 4,24%. Επίσης, στον τραπεζικό τομέα απασχολούνταν το 2008 περί τους 66,2 χιλ. εργαζόμενοι, έναντι 64,72 χιλ. εργαζομένων το 2007 και 60,54 χιλ. το 2002. Αυτό συνεπάγεται μέση ετήσια αύξηση της απασχολήσεως 1,5% στην περίοδο 2002-2008. Από αυτούς τους εργαζόμενους οι φορολογικές εισπράξεις του Δημοσίου εκτιμάται ότι υπερβαίνουν τα € 350 εκατ. ετησίως.

Πίνακας 4. Συμβολή των τραπεζών στην κεφαλαιοποίηση του Χρηματιστηρίου Αθηνών (δισ. Ευρώ)

	28.12.2007	31.12.2008	30.6.2009	7.9.2009
Κεφαλαιοποίηση Τραπεζών	60,2	20,8	32,2	36,2
Κεφαλαιοποίηση Χρηματιστηρίου Αθηνών	163,7	56,8	75,3	79,0
% Κεφαλαιοποίησης Τραπεζών	36,8%	36,6%	42,8%	45,8%

Πηγή: Alpha Finance

Επιπλέον, η χρηματιστηριακή αξία των εισηγμένων τραπεζικών ομίλων στο Χρηματιστήριο Αθηνών ανερχόταν στα € 36,2 δισ. την 7.9.2009 και αποτελούσε το 45,8% της συνολικής χρηματιστηριακής αξίας του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Πίνακας 4). Μεγάλο μέρος αυτής της αξίας ανήκει σε συνταξιοδοτικά ταμεία, ενώ ένα άλλο μέρος της ανήκει στους Έλληνες επενδυτές που θεωρούν τις ελληνικές τράπεζες ως ασφαλείς επενδυτικές τοποθετήσεις. Τέλος, μεγάλο μέρος της χρηματιστηριακής αξίας των τραπεζών ανήκει σε ξένους θεσμικούς επενδυτές, όπως αναλύεται στη συνέχεια.

Ωστόσο, η συμβολή του χρηματοοικονομικού τομέα στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας ήταν πολύ μεγαλύτερη από την άμεση συμβολή του

Οι ελληνικές τράπεζες αποτελούν το ασφαλές καταφύγιο για την τοποθέτηση των αποταμιεύσεων των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Προσφέρουν πολύ σημαντικές υπηρεσίες στους καταθέτες όσον αφορά την ασφάλεια των χρημάτων τους και την ρευστότητα των πάσης φύσεως τοποθετήσεών τους στην τράπεζα.

στο ΑΕΠ της χώρας, στην απασχόληση και στη χρηματιστηριακή αξία. Κατ' αρχήν, σε πρόσφατη επιστημονική μελέτη του ΚΕΠΕ («Finance and Economic Growth: The case of Greece, 1960-2005»), προκύπτει σαφώς το συμπέρασμα ότι ο τραπεζικός τομέας και γενικότερα το ΧΣ συμβάλλει θετικά στην αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ της χώρας μας. Στη μελέτη προσδιορίζεται επίσης αναμφισβήτητα η κατεύθυνση της αιτιώδους σχέσεως σύμφωνα με την οποία η ανάπτυξη του τραπεζικού και γενικότερα του χρηματοοικονομικού τομέα έχει σημαντική θετική επίπτωση στην ανάπτυξη της οικονομίας. Επιπλέον, η συμβολή των τραπεζικών ομίλων στην ανάπτυξη της χώρας μας είναι εμφανής από τα ακόλουθα:

Από την πολύ σημαντική συμβολή των ελληνικών τραπεζών στην αποτελεσματική και αποδοτική συγκέντρωση της εγχώριας αποταμιεύσεως των ιδιωτών και των επιχειρήσεων και στη χρησιμοποίηση αυτών των αποταμιεύσεων για την αποτελεσματική και αποδοτική χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών στην Ελλάδα. Είναι αξιοσημείωτο ότι στο τέλος του 2008 το ύψος ρευστών διαθεσίμων που ήταν τοποθετημένα στις τράπεζες και συμπεριλαμβάνονται στην προσφορά χρήματος M3 ανερχόταν στα € 235,1 δισ. (ή στο 96,8% του ΑΕΠ) στην Ελλάδα, χωρίς σε αυτά να συμπεριλαμβάνονται τα χαρτονομίσματα και τα κέρματα. Οι ελληνικές τράπεζες αποτελούν το ασφαλές καταφύγιο για την τοποθέτηση των αποταμιεύσεων των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Προσφέρουν πολύ σημαντικές υπηρεσίες στους καταθέτες όσον αφορά την ασφάλεια των χρημάτων τους και την ρευστότητα των πάσης φύσεως τοποθετήσεών τους στην τράπεζα. Μέσω δε των καταθέσεων ταμιευτηρίου και όψεως οι τράπεζες διαχειρίζονται το σύστημα πληρωμών της χώρας, η ικανοποιητική λειτουργία του οποίου αποτελεί βασικό συντελεστή για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Για την προσφορά των ανωτέρω υπηρεσιών οι τράπεζες πραγματοποιούν σημαντικές δαπάνες σε προσωπικό, μηχανολογικό εξοπλισμό και συστήματα διαχείρισεως συναλλαγών και πληρωμών, καθώς και για συνδρομές στα συστήματα εγγυήσεως των καταθέσεων και πληρωμές για κάλυψη έναντι κινδύνων ρευστότητας, επιτοκιακών και συναλλαγματικών.

Ειδικότερα, οι κίνδυνοι ρευστότητας που αντιμετωπίζουν οι τράπεζες προκύπτουν από τη βασική τους λειτουργία, η οποία συνίσταται στη μετατροπή των καταθέσεων και άλλων επενδυτικών τοποθετήσεων των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων σε δάνεια προς επιχειρήσεις και νοικοκυριά και σε άλλες μακροχρόνιες τοποθετήσεις. Οι κίνδυνοι αυτοί έγιναν ιδιαίτερος εμφανείς στην περίοδο της πρόσφατης παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως, όπου στην περίοδο Ιουλίου 2008 – Ιουνίου 2009 οι διατραπεζικές αγορές χρήματος και οι αγορές ομολόγων και μετοχών ήταν ουσιαστικά κλειστές για τις τράπεζες παγκοσμίως, χωρίς καμμία ευθύνη των ελληνικών τραπεζών. Στην περίοδο επομένως αυτή οι τράπεζες αναγκάστηκαν να πληρώνουν πολύ υψηλά επιτόκια για καταθέσεις, σε έντονο ανταγωνισμό μεταξύ τους, για να χρηματοδοτήσουν τα δάνεια που είχαν δώσει με πολύ χαμηλά επιτόκια. Η ανάκτηση από τις τράπεζες του κόστους των συναλλαγών και των κινδύνων που αντιμετωπίζουν και η επίτευξη ικανοποιητικού κέρδους, αποτελούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για τη συνέχιση της λειτουργίας τους, αλλά και του χρηματοοικονομικού συστήματος και των συστημάτων πληρωμών της χώρας ως σύνολο. Σε

Η ανάκτηση από τις τράπεζες του κόστους των συναλλαγών και των κινδύνων που αντιμετωπίζουν και η επίτευξη ικανοποιητικού κέρδους, αποτελούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για τη συνέχιση της λειτουργίας τους.

τελική ανάλυση, η ασφάλεια και η ρευστότητα των καταθέσεων και των άλλων ρευστών διαθεσίμων σε κάθε χώρα εξαρτάται αποκλειστικά από την οικονομική επιφάνεια και την κερδοφόρα λειτουργία των τραπεζών της.

Στον τομέα των χορηγήσεων, ο ανταγωνισμός των εγχώριων τραπεζών σε όλους τους τομείς είναι εξαιρετικά έντονος, ενώ το κόστος δανεισμού των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών έχει μειωθεί εντυπωσιακά παρότι σήμερα χρηματοδοτείται ένα σημαντικά μεγαλύτερο φάσμα νοικοκυριών και επιχειρήσεων και οι πελάτες των τραπεζών (αλλά και οι πιστωτικοί κίνδυνοι) έχουν πολλαπλασιασθεί. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα υπόλοιπα των χρηματοδοτήσεων του ιδιωτικού τομέα από τις τράπεζες (από τα οποία έχουν αφαιρεθεί οι διαγραφές μη εξυπηρετούμενων και μη δυνάμενων να εισπραχθούν δανείων) αυξήθηκαν στα € 250,4 δισ. (102,5% του ΑΕΠ) στο τέλος Ιουλίου 2009, από € 124 δισ. (66,9% του ΑΕΠ) στο τέλος του 2004. Ειδικότερα, οι χρηματοδοτήσεις των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών αυξήθηκαν στα € 132,14 δισ. (54,1% του ΑΕΠ) και στα € 118,33 δισ. (48,4% του ΑΕΠ) αντίστοιχα στο τέλος Ιουλίου 2009, από € 71,84 δισ. (38,6% του ΑΕΠ) και € 52,56 δισ. (28,4% του ΑΕΠ) αντίστοιχως στο τέλος του 2004 (Πίνακας 5).

Πίνακας 5. Χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών (δισ. Ευρώ)

	Τέλος 2004		Τέλος Ιουλίου 2009	
	Απόλυτο Μέγεθος	% ΑΕΠ	Απόλυτο Μέγεθος	% ΑΕΠ
Ιδιωτικού τομέα	124,0	66,9%	250,4	102,5%
Επιχειρήσεων	71,84	38,6%	132,14	54,1%
Νοικοκυριών	52,56	28,4%	118,33	48,4%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Προκύπτει, επομένως, ότι η συμβολή των τραπεζών στη χρηματοδότηση της οικονομίας και στην αύξηση της ιδιωτικής καταναλώσεως και των επενδύσεων στη δεκαετία του 2000, ιδιαίτερος μετά την ένταξη της χώρας στη ΖτΕ, ήταν εξαιρετικά σημαντική. Έτσι, παρά τις συνεχείς επιθέσεις που υφίστανται οι ελληνικές τράπεζες από διάφορες πλευρές, τα στοιχεία δείχνουν ότι εξακολουθούν να απολαμβάνουν της εμπιστοσύνης των πελατών τους, τόσο των δανειζομένων από αυτές, όσο και των καταθετών τους και των πάσης φύσεως επενδυτών τους, οι οποίοι αυξάνονται με ταχύ ρυθμό σε ετήσια βάση. Για παράδειγμα, ο Όμιλος της Alpha Bank συναλλάσσεται με τέσσερα εκατομμύρια πελάτες στην Ελλάδα και την ΝΑ Ευρώπη, εκ των οποίων τα τρία εκατομμύρια στην Ελλάδα. Ανάλογη είναι και η πελατεία των άλλων τραπεζών. Έτσι, οι τραπεζικοί όμιλοι πραγματοποιούν ικανοποιητική κερδοφορία διότι αυξάνονται με γρήγορο ρυθμό τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες που προσφέρουν στους πελάτες τους, προσελκύνοντας με την πάροδο του χρόνου πολύ περισσότερους πελάτες. Αυτό συμβαίνει παρότι, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στο παρελθόν, οι Έλληνες καταθέτες και δανειζόμενοι έχουν σήμερα τη δυνατότητα να τοποθετήσουν τα χρήματά τους ή να δανειοδοτηθούν από ξένες τράπεζες που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα ή ακόμη και από τράπεζες που δεν είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα.

Η αποτελεσματική και επιχειρηματική διαχείριση των ελληνικών τραπε-

Παρά τις συνεχείς επιθέσεις που υφίστανται οι ελληνικές τράπεζες από διάφορες πλευρές, τα στοιχεία δείχνουν ότι εξακολουθούν να απολαμβάνουν της εμπιστοσύνης των πελατών τους, τόσο των δανειζομένων από αυτές, όσο και των καταθετών τους και των πάσης φύσεως επενδυτών τους, οι οποίοι αυξάνονται με ταχύ ρυθμό σε ετήσια βάση.

Πολιτική επιτοκίων των τραπεζών και βαθμός δανειοδοτικής επιβαρύνσεως των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στην Ελλάδα

Οι ελληνικές τράπεζες, σε ένα εξαιρετικά δύσκολο λειτουργικό περιβάλλον, ακολουθούν μία πολιτική επιτοκίων που είναι ισορροπημένη έτσι ώστε να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη για κάλυψη έναντι αυξημένων πιστωτικών κινδύνων και η ανάγκη για την προστασία των χρημάτων των καταθετών.

ζών αποτελεί επίσης αιτία προσελκύσεως των εγχώριων και ξένων επενδυτών και στον τομέα της χρηματοδοτήσεώς τους με ίδια κεφάλαια, τα οποία είναι αναγκαία για την επέκταση των εργασιών τους. Οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι φέρνουν τους ξένους επενδυτές στην Ελλάδα και από αυτό επωφελούνται και οι άλλες εισηγμένες ελληνικές επιχειρήσεις, και ιδιαιτέρως το Ελληνικό Δημόσιο. Επιπλέον, οι ελληνικές τράπεζες είναι κατ' εξοχήν πολυμετοχικές τράπεζες. Για παράδειγμα και πάλι, η Alpha Bank αριθμούσε στο τέλος του 2008 115.000 μετόχους, εκ των οποίων οι 1.779 ήταν θεσμικοί και κατείχαν το 50% των μετοχών. Από τους θεσμικούς επενδυτές το 10% ήταν Έλληνες και το 40% αλλοδαποί. Εάν τυχόν η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών περιορισθεί με μη επιχειρηματικές παρεμβάσεις οιοδήποτε τύπου τότε η χρηματοδότησή τους με ίδια κεφάλαια από το χρηματιστήριο θα περιορισθεί ανάλογα με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην εγχώρια πιστωτική τους επέκταση.

Όπως προαναφέρθηκε, πολλές φορές ασκείται κριτική ότι οι ελληνικές τράπεζες συμβάλλουν στην υπερχρέωση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, ενώ προσφέρουν χαμηλά επιτόκια καταθέσεων και υψηλά επιτόκια χορηγήσεων επιτυγχάνοντας τεράστια κέρδη. Η αλήθεια, όμως, είναι διαφορετική.

Εν πρώτοις, το πολύ υψηλό κόστος χρηματοδοτήσεως των τραπεζών από προθεσμιακές καταθέσεις και η απότομη αύξηση των πιστωτικών κινδύνων που δεν έχει μεταφερθεί επαρκώς στα επιτόκια χορηγήσεων, σε συνδυασμό με την αύξηση των προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις, οδήγησαν τον τελευταίο χρόνο σε σημαντική υποχώρηση της κερδοφορίας των τραπεζών, όπως φαίνεται στον Πίνακα 6. Οι ελληνικές τράπεζες, σε ένα εξαιρετικά δύσκολο λειτουργικό περιβάλλον, ακολουθούν μία πολιτική επιτοκίων που είναι ισορροπημένη έτσι ώστε να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη για κάλυψη έναντι αυξημένων πιστωτικών κινδύνων και η ανάγκη για την προστασία των χρημάτων των καταθετών, που διασφαλίζονται μόνον όταν οι τράπεζες είναι κερδοφόρες, και στις καλές αλλά και, κυρίως, στις κακές εποχές. Σημειώνεται ότι σημαντικό μέρος των κερδών των τραπεζών προέρχεται από τις θυγατρικές τους στο εξωτερικό που και αυτές έχουν επίσης επηρεασθεί αρνητικά από την κρίση.

Πίνακας 6. Κέρδη των 4 μεγαλύτερων εισηγμένων τραπεζών στο Χρηματιστήριο Αθηνών (εκατ. Ευρώ)

	1 ^ο 6μην. '08	1 ^ο 6μην. '09	% μεταβολή
Καθαρά κέρδη μετά φόρων	1.980,6	1.246,5	-37,06

Πηγή: Δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις Alpha Bank, Εθνικής Τραπέζης Ελλάδος, Eurobank, Τραπέζης Πειραιώς

Όσον αφορά τον βαθμό δανειακής επιβαρύνσεως των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, αν και έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία έτη από 28,4% και 38,6% του ΑΕΠ αντίστοιχα το 2004 στο 48,4% και 54,1% του ΑΕΠ αντίστοιχα στο τέλος Ιουλίου 2009 (Πίνακας 5), ωστόσο εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερη από την αντίστοιχη επιβάρυνση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στη ΖτΕ, που ανερχόταν στο 61,9% και στο 72,0% του ΑΕΠ αντίστοιχα στο τέλος Ιουλίου 2009, καθώς και από τις περισσότερες χώρες της ΖτΕ. Επιπλέον, από τις πιο πρόσφατες έρευνες (2007) του βαθμού χρεώσεως των νοικοκυριών στην Ελλάδα προκύ-

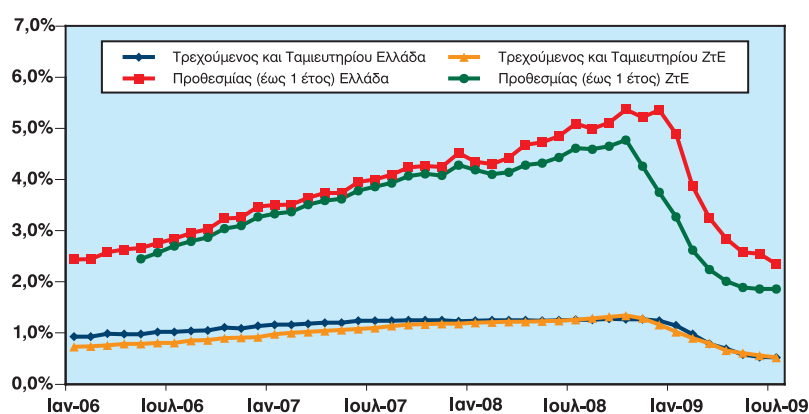
Σημαντικό μέρος της αυξήσεως του δανεισμού των νοικοκυριών στην περίοδο 2005-2007 αφορά νέα νοικοκυριά.

Οι τράπεζες πραγματοποιούν σημαντικά αυξημένες προβλέψεις για κάλυψη ζημιών από επισφαλείς απαιτήσεις, οι οποίες έφθασαν τα € 2,76 δισ. το 2008, από € 1,32 δισ. το 2007. Ανάλογη δε ήταν η αύξηση των προβλέψεων στο 1^ο εξάμηνο του 2009.

ππει ότι μόνο το 51,4% του συνόλου των νοικοκυριών στην Ελλάδα έχει λάβει δάνειο από τις τράπεζες το 2007, έναντι του 46,9% το 2005. Αυτό σημαίνει ότι σημαντικό μέρος της αυξήσεως του δανεισμού των νοικοκυριών στην περίοδο 2005-2007 αφορά νέα νοικοκυριά.

Επίσης, η έρευνα έδειξε ότι το μέσο χρέος κάθε νοικοκυριού συνδέεται θετικά με το εισόδημα και την περιουσία του. Για το 78% των νοικοκυριών οι δαπάνες εξυπηρέτησεως του χρέους τους δεν υπερβαίνει το 1/3 του εισοδήματός τους, ενώ μόλις το 16% των νοικοκυριών που έχουν δάνειο από τράπεζες, οι δαπάνες εξυπηρέτησεως του χρέους τους υπερβαίνει το 40% του εισοδήματός τους. Σε κάθε περίπτωση, οι εξελίξεις στον συγκεκριμένο τομέα αντιμετωπίζονται ήδη με πολύ προσοχή από τις τράπεζες, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι η οικονομία θα έχει αρνητική ανάπτυξη το 2009 και ελαφρά θετική ανάπτυξη το 2010. Ήδη, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων καταναλωτικών και στεγαστικών δανείων προς το σύνολο των σχετικών δανείων ανήλθε στο 8,2% και 5,3% αντίστοιχα στο τέλος του 2008, έναντι 6,0% και 3,6% αντίστοιχα στο τέλος του 2007. Για τις επιχειρήσεις, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων διαμορφώθηκε στο 4,3% στο τέλος του 2008, έναντι 4,6% στο τέλος του 2007, αλλά εκτιμάται ότι έχει ανέλθει σε υψηλότερα επίπεδα στο πρώτο εξάμηνο του 2009. Για τον λόγο αυτό οι τράπεζες πραγματοποιούν σημαντικά αυξημένες προβλέψεις για κάλυψη ζημιών από επισφαλείς απαιτήσεις, οι οποίες έφθασαν τα € 2,76 δισ. το 2008, από € 1,32 δισ. το 2007. Ανάλογη δε ήταν η αύξηση των προβλέψεων στο 1^ο εξάμηνο του 2009. Ταυτόχρονα, το ποσοστό των εγκρίσεων των αιτήσεων για καταναλωτικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες χωρίς εμπράγματα ασφαλεία υποχώρησε στο 32,6% και 37,3% αντίστοιχα στο 2^ο εξάμηνο του 2008, από 43,0% και 41,5% αντίστοιχα στο 1^ο εξάμηνο του 2008.

Διάγραμμα 1. Ελλάδα και Ευρωζώνη: Επιτόκιο νέων καταθέσεων ιδιωτών

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Όσον αφορά στον προσδιορισμό των επιτοκίων καταθέσεων και χορηγήσεων, η πραγματικότητα είναι ότι τα επιτόκια που προσφέρονται από τις τράπεζες ενσωματώνουν το κόστος χρηματοδοτήσεώς τους για ίδια κεφάλαια και για κεφάλαια από καταθέσεις και ομολογιακά δάνεια, το κόστος των συναλλαγών και το περιθώριο του πιστωτικού και άλλων κινδύνων που συνεπάγεται η προσφορά των διαφόρων κατηγοριών δανείων (στεγαστικά, καταναλωτικά, πιστωτικών καρτών, επιχειρηματικά μικρομεσαίων επιχειρήσεων, επιχειρηματικά μεγάλων επιχειρήσεων, κ.ά.).

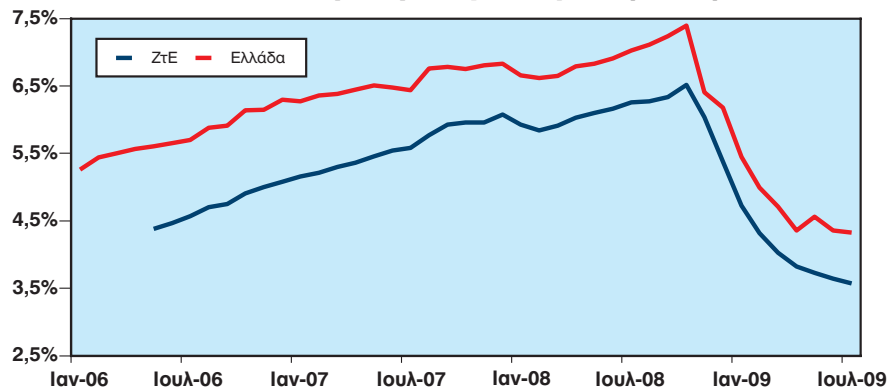
Το κόστος χρηματοδότησεως των τραπεζών από την εγχώρια αγορά, μέσω τραπεζικών καταθέσεων, διατηρείται στην Ελλάδα συστηματικά υψηλότερο από τον μέσο όρο των χωρών της Ζώνης του Ευρώ.

Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες η επιβάρυνση των επιτοκίων με τις διογκωμένες ζημίες από μη εξυπηρετούμενες και μη δυνάμενες να εισπραχθούν απαιτήσεις των τραπεζών ήταν περιορισμένες διότι οι κυβερνήσεις στις χώρες αυτές κάλυψαν με εγγυήσεις και ανέλαβαν τις ζημίες μεγάλου μέρους του ενεργητικού αυτών των τραπεζών, πράγμα που δεν έγινε στην Ελλάδα.

Όσον αφορά το κόστος χρηματοδότησεως των τραπεζών από την εγχώρια αγορά, μέσω τραπεζικών καταθέσεων, αυτό το κόστος διατηρείται στην Ελλάδα συστηματικά υψηλότερο από τον μέσο όρο των χωρών της Ζώνης του Ευρώ, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1. Το μέσο επιτόκιο καταθέσεων προθεσμίας διατηρείται σε πολύ υψηλότερα επίπεδα στην Ελλάδα από τον Ιανουάριο του 2008 έως και σήμερα. Ένας από τους παράγοντες που οδήγησαν στα πολύ υψηλά επιτόκια προθεσμίας κατά τη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου του 2008 και του πρώτου εξαμήνου του 2009 ήταν και η προσφορά στο κοινό ομολόγων και εντόκων γραμματίων του Δημοσίου με πολύ υψηλά επιτόκια. Επίσης, τα επιτόκια των ελληνικών τραπεζών για δανεισμό τους στις αγορές ομολόγων είναι υψηλότερα από αυτά που αντιμετωπίζουν οι άλλες ευρωπαϊκές τράπεζες λόγω του εξαιρετικά υψηλού περιθωρίου κινδύνου που επιβάλλεται στα ελληνικά κρατικά ομόλογα λόγω του αυξημένων ελλειμμάτων και του χρέους του Ελληνικού Δημοσίου.

Όσον αφορά το περιθώριο που συμπεριλαμβάνεται στα επιτόκια για κάλυψη των πιστωτικών και άλλων κινδύνων, όπως ήδη προαναφέρθηκε, σε περιόδους στασιμότητας ή υφέσεως στην οικονομία αυτό αυξάνει σημαντικά και γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί από τις τράπεζες. Ωστόσο, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Αυστρία, κ.ά.) η επιβάρυνση των επιτοκίων με τις διογκωμένες ζημίες από μη εξυπηρετούμενες και μη δυνάμενες να εισπραχθούν απαιτήσεις των τραπεζών ήταν περιορισμένη διότι οι κυβερνήσεις στις χώρες αυτές κάλυψαν με εγγυήσεις και ανέλαβαν τις ζημίες μεγάλου μέρους του ενεργητικού αυτών των τραπεζών, πράγμα που δεν έγινε στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 2. Επιτόκιο νέων επιχειρηματικών δανείων € 1 εκατ., κυμαινόμενο ή σταθερό έως 1 έτος

Με αυτά τα δεδομένα, οι αποκλίσεις (κάτω της μισής ποσοστιαίας μονάδας) που παρατηρούνται στα επιτόκια χορηγήσεων προς τις επιχειρήσεις (Διάγραμμα 2) και στα καταναλωτικά δάνεια εκτός των πιστωτικών καρτών στην Ελλάδα είναι ελάχιστες σε σύγκριση με τη διαφορά κόστους χρηματοδότησεως και μη εγγυημένων επισφαλών απαιτήσεων εις βάρος των ελληνικών τραπεζών. Μάλιστα, στα στεγαστικά δάνεια (για τα οποία ο πιστωτικός κίνδυνος στην Ελλάδα και τις άλλες χώρες της ΖτΕ είναι συγκρίσιμος) δεν υπάρχει καμμία διαφορά στα επιτόκια, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3. Αυτό συμβαίνει παρά το αυξημένο κόστος χρηματοδο-

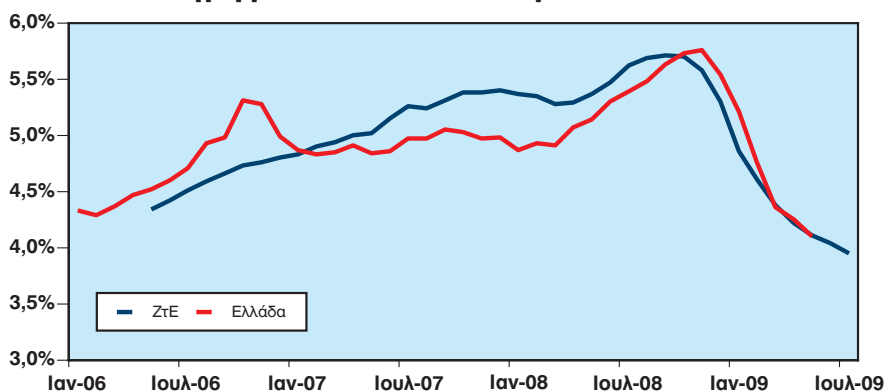

Στα στεγαστικά δάνεια (όπου ο πιστωτικός κίνδυνος στην Ελλάδα και τις άλλες χώρες της ΖτΕ είναι συγκρίσιμος) δεν υπάρχει καμμία διαφορά στα επιτόκια.

τήσεως των ελληνικών τραπεζών και παρά τη μεγάλη βοήθεια που έλαβαν από το κράτος οι τράπεζες σε πολλές χώρες της ΖτΕ.

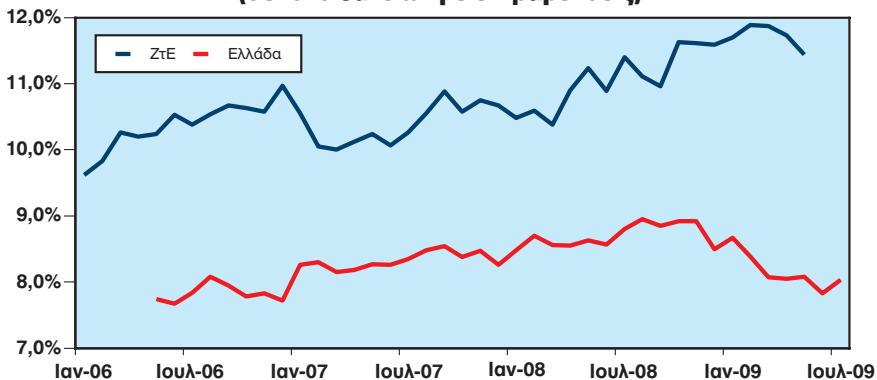
Όσον αφορά το επιτόκιο των νέων καταναλωτικών δανείων (πιστωτικές κάρτες και απλά καταναλωτικά δάνεια σταθερού ή κυμαινόμενου επιτοκίου) που διαμορφώνεται στην Ελλάδα σε υψηλότερο επίπεδο από το μέσο επιτόκιο των καταναλωτικών δανείων της Ζώνης του Ευρώ (Διάγραμμα 4), θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα:

Διάγραμμα 3. Επιτόκιο νέων στεγαστικών δανείων

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Διάγραμμα 4. Επιτόκιο νέων καταναλωτικών δανείων (σύνολο δανείων με επιβαρύνσεις)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Το ύψος των επιτοκίων των καταναλωτικών δανείων κυμαινόμενου ή σταθερού επιτοκίου έως ένα έτος, διαμορφωνόταν τον Ιούλιο του 2009 στο 8,36% στην Ελλάδα, έναντι 10,32% στην Ισπανία, 10,25% στην Ιταλία, 10,25% στην Ολλανδία, και 7,66% κατά μέσο όρο στη Ζώνη του Ευρώ.

α) Το ύψος των επιτοκίων των καταναλωτικών δανείων κυμαινόμενου ή σταθερού επιτοκίου έως ένα έτος, διαμορφωνόταν τον Ιούλιο του 2009 στο 8,36% στην Ελλάδα, έναντι 10,32% στην Ισπανία, 10,25% στην Ιταλία, 10,25% στην Ολλανδία, και 7,66% κατά μέσο όρο στη Ζώνη του Ευρώ. Ο ελαφρά χαμηλότερος μέσος όρος στη ΖτΕ οφείλεται στο χαμηλό επιτόκιο χωρών όπως η Γερμανία (5,52%), η Αυστρία (4,84%), η Φιλανδία (3,57%) και το Βέλγιο (6,44%). Η αγορά της Ελλάδος στον τομέα αυτό συγκρίνεται με την αγορά της Ισπανίας και της Ιταλίας, αλλά δεν έχει καμμία σχέση με την αγορά της Γερμανίας και της Φιλανδίας. Τα επιτόκια στην Ελλάδα είναι χαμηλότερα από αυτά στην Ισπανία και την Ιταλία.

β) Το επιτόκιο των καταναλωτικών δανείων σταθερού επιτοκίου από 1-5 έτη διαμορφωνόταν στο 8,49% στην Ελλάδα, έναντι 8,92% στην Ισπανία, 8,5% στην Ιταλία, 13,07% στην Πορτογαλία και 6,46% στη Ζώνη του Ευρώ. Το χαμηλό επιτόκιο στη ΖτΕ διαμορφώνεται κυρίως από το χαμηλό

Οι ελληνικές τράπεζες και η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση

επιτόκιο στη Γερμανία (5,15%), στη Φιλανδία (5,06%, στην Αυστρία (5,1%) και στη Γαλλία (6,47%). Η Ελλάδα και πάλι έχει χαμηλότερο επιτόκιο από τις χώρες με τις οποίες συγκρίνεται η οικονομία της.

γ) Η Ελλάδα έχει υψηλότερο επιτόκιο στα καταναλωτικά δάνεια μέσω υπεραναλήψεων κυρίως λόγω των καταναλωτικών πιστώσεων μέσω πιστωτικών καρτών που έχουν υψηλό πιστωτικό κίνδυνο και χρησιμοποιούνται για δανεισμό περισσότερο στην Ελλάδα από ό,τι σε άλλες χώρες της ΖΤΕ.

δ) Όπως προαναφέρθηκε το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων απαιτήσεων των τραπεζών έναντι καταναλωτικών δανείων ανερχόταν ήδη στο 8,2% στο τέλος του 2008 στην Ελλάδα, έναντι πολύ χαμηλότερου ποσοστού στις άλλες χώρες της Ζώνης του Ευρώ.

Τέλος, η ανωτέρω εξαιρετικά θετική συμβολή των ελληνικών τραπεζών στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας στις προηγούμενες δεκαετίες δεν αντισταθμίσθηκε ούτε στο ελάχιστο από τις αρνητικές επιπτώσεις της πρόσφατης παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσεως, αφού οι ελληνικές τράπεζες εξήλθαν αλώβητες από αυτή την κρίση και μάλιστα χωρίς την παραμικρή επιβάρυνση των Ελλήνων φορολογουμένων.

Η εξέλιξη αυτή ήταν αντίθετη με ό,τι συνέβη στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου, όπου η ανάγκη διασώσεως των ΧΙ απαίτησε ήδη πολύ υψηλό δημοσιονομικό κόστος τόσο με τη μορφή των άμεσων επιχορηγήσεων των τραπεζών από τον προϋπολογισμό για την κάλυψη των πολύ υψηλών ζημιών από τις επενδύσεις τους σε υποτιμημένα και μη ρευστοποιήσιμα στοιχεία ενεργητικού, όσο και των αναγκών των τραπεζών σε ίδια κεφάλαια και για την εγγύηση έναντι μελλοντικών ζημιών ενός μεγάλου μέρους του ενεργητικού τους. Σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες το δημόσιο χρέος τους αναμένεται να αυξηθεί κατακόρυφα σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας της στηρίξεως των τραπεζών από το κράτος. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο το δημόσιο χρέος αναμένεται να ανέλθει άνω του 81,7% του ΑΕΠ το 2010, από 44,2% του ΑΕΠ το 2007. Στη Γερμανία, στο 78,7% του ΑΕΠ το 2010, από 65,1% του ΑΕΠ το 2007. Στην Ιρλανδία στο 79,7% του ΑΕΠ το 2010, από 25% το 2007. Στις ΗΠΑ στο 91,1% το 2010, από 63,1% το 2009.

Στην Ελλάδα, το δημόσιο χρέος αναμένεται επίσης να αυξηθεί στο 108% του ΑΕΠ το 2010, από 94,8% του ΑΕΠ το 2007, αλλά αυτό οφείλεται στην υπέρμετρη αύξηση των ελλειμμάτων της γενικής κυβερνήσεως, χωρίς επιβάρυνση από τις τράπεζες. Αντίθετα, οι τράπεζες στην Ελλάδα συνέβαλαν στη συγκράτηση των ελλειμμάτων του Δημοσίου και του δημοσίου χρέους για τους ακόλουθους λόγους: Πρώτον, διότι με τη χρήση του προγράμματος ενισχύσεως της ρευστότητας της οικονομίας, οι τράπεζες συνέβαλαν στην αύξηση των δημοσίων εσόδων κατά € 500 εκατ. περίπου. Δεύτερον, διότι με τη μαζική συμμετοχή τους στα προγράμματα αναχρηματοδότησεως του χρέους του Ελληνικού Δημοσίου, συνέβαλαν στη σημαντική μείωση του spread του Δημοσίου όπως προαναφέρθηκε. Χωρίς τη συμβολή των ελληνικών τραπεζών, η αναχρηματοδότηση του χρέους του Ελληνικού Δημοσίου το 2009 θα πραγματοποιείτο με επιπρόσθετο κόστος πολλών εκατοντάδων εκατομμυρίων Ευρώ.

Οι τράπεζες στην Ελλάδα συνέβαλαν στη συγκράτηση των ελλειμμάτων του Δημοσίου και του δημοσίου χρέους για τους ακόλουθους λόγους: Πρώτον, διότι με τη χρήση του προγράμματος ενισχύσεως της ρευστότητας της οικονομίας, οι τράπεζες συνέβαλαν στην αύξηση των δημοσίων εσόδων κατά € 500 εκατ. περίπου. Δεύτερον, διότι με τη μαζική συμμετοχή τους στα προγράμματα αναχρηματοδοτήσεως του χρέους του Ελληνικού Δημοσίου, συνέβαλαν στη σημαντική μείωση του spread του Δημοσίου.

Η επέκταση των τραπεζών και των επιχειρήσεων στη ΝΑ Ευρώπη είχε ως συνέπεια την εντυπωσιακή αύξηση και των ελληνικών εξαγωγών στην περιοχή τα τελευταία έτη. Βοήθησε όσο τίποτε άλλο στην αναγκαία διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Τα ανωτέρω συνέβησαν διότι οι ελληνικές τράπεζες δεν επιβαρύνθηκαν ουσιαστικά άμεσα από την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση για τους ακόλουθους λόγους:

(α) Είχαν οριακή έκθεση στα προβληματικά, σημαντικά υποτιμημένα και μη εξυπηρετούμενα («τοξικά») στοιχεία ενεργητικού που δημιουργήθηκαν από την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση στις περισσότερες τράπεζες στον κόσμο. Δεν είχαν τέτοια στοιχεία διότι επένδυσαν στη χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας και δευτερευόντως τα τελευταία έτη και των οικονομιών των χωρών της ΝΑ Ευρώπης.

(β) Είχαν σχετικά μικρή εξάρτηση από τις χονδρικές αγορές χρήματος και κεφαλαίων, καθώς και ικανοποιητικούς δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας και μοχλεύσεως, λόγω της πολιτικής που είχαν προνοητικά εφαρμόσει στα προηγούμενα έτη. Είχαν (και έχουν) όπως προαναφέρθηκε την εμπιστοσύνη των πελατών τους τόσο στην πλευρά του ενεργητικού τους όσο και στην πλευρά του παθητικού τους. Η προσπάθεια των ελληνικών τραπεζών ήταν να καλύπτουν επιμελώς και να τιμολογούν σωστά τους πιστωτικούς και άλλους κινδύνους που αναλάμβαναν. Επίσης, επιδίωξή τους ήταν και η διατήρηση ενός σχετικά υψηλού βαθμού ρευστότητας για αντιμετώπιση των αντίστοιχων κινδύνων, σε σχέση με τις τράπεζες άλλων χωρών. Αυτές οι πολιτικές ήταν εκείνες που τους έδωσαν τη δυνατότητα να ανταπεξέλθουν με επιτυχία στα προβλήματα που πράγματι έθεσε η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση.

(γ) Είχαν διευρύνει το φάσμα των δραστηριοτήτων τους και τη γεωγραφική τους βάση, προκειμένου να αξιοποιήσουν τις οικονομίες κλίμακας και εύρους δραστηριοτήτων και να διασπείρουν τους κινδύνους. Η επέκταση των ελληνικών τραπεζών στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης αποτελεί σήμερα ένα μεγάλο πλεονέκτημά τους, πολύ περισσότερο διότι η επέκταση αυτή πραγματοποιήθηκε σε συνδυασμό με την επέκταση στην περιοχή των ελληνικών επιχειρήσεων γενικότερα. Η επέκταση των τραπεζών και των επιχειρήσεων στη ΝΑ Ευρώπη είχε ως συνέπεια την εντυπωσιακή αύξηση και των ελληνικών εξαγωγών στην περιοχή αυτή τα τελευταία έτη. Βοήθησε όσο τίποτε άλλο στην αναγκαία διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Τέλος, οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης είναι μεταξύ εκείνων στις οποίες η ανάπτυξη μετά την παγκόσμια κρίση θα ανέλθει και πάλι σε υψηλά επίπεδα με ταχύ ρυθμό, διότι οι παραγωγικές ευκαιρίες που διαθέτουν είναι ακόμη πολύ μεγάλες.

ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ

ΠΡΟΪΟΝ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ (ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές) (σταθερές τιμές 2000)

	2007	2008	2009*	2010*
ΑΕΠ	4,5	2,0	-0,5	0,5
Ιδιωτική Κατανάλωση	3,3	2,3	-0,7	0,5
Δημόσια Κατανάλωση	8,4	0,6	3,1	-1,0
Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου	4,6	-7,4	-7,8	-1,3
-Κατοικίες	-8,6	-29,1	-17,2	-9,5
-Λοιπές Κατασκευές	2,5	2,2	5,5	1,0
-Εξοπλισμός	20,9	6,3	-10,5	1,5
Επιχειρηματικές επενδύσεις	16,6	5,3	-1,0	2,0
Εγχώρια Τελική ζήτηση	5,2	1,5	-2,4	-0,4
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	7,1	0,2	-15,3	-1,8
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	5,8	4,0	-12,6	1,5

* Εκτιμήσεις και προβλέψεις ΔΟΜ.

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Οκτώβριος 2009.

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΕ ΚΥΡΙΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ ΔΕΙΚΤΕΣ (ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές ή όπως άλλως ορίζεται)

	2007	2008
Αποπληθωριστής ΑΕΠ	2,9	3,4
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος	3,5	3,9
Αμοιβές εξηρημένης εργασίας	8,7	5,9
Πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	0,5	-1,2
Έλλειμμα γενικής κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-3,6	-5,6
Χρέος γενικής κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	95,6	99,2
Αποταμίευση ιδιωτών (% ΑΕΠ)	13,0	13,3

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Οκτώβριος 2009.

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ (σωρευτικά στοιχεία σε εκατ. Ευρώ)

	2007	2008	2008 8μηνο	2009 8μηνο
Εμπορικό Έλλειμμα	-41.499,2	-44.048,8	-30.056,1	-20.596,0
-Εισαγωγές	58.944,8	63.861,7	43.256,9	30.609,7
-Εισαγωγές χωρίς καύσιμα και πλοία	38.892,2	41.158,1	27.442,7	20.501,8
-Εξαγωγές	17.445,5	19.812,9	13.200,8	10.013,8
-Εξαγωγές χωρίς καύσιμα και πλοία	12.132,8	13.976,5	9.056,8	7.478,6
Ισοζύγιο Αδήλων Συναλλαγών	13.570,3	13.159,0	11.198,9	5.359,1
Πλεόνασμα Αδήλων Συναλλαγών/ Εμπορικό Έλλειμμα (%)	32,7	29,9	37,3	26,0
-Ταξιδιωτικό Συναλλάγμα (εισπράξεις)	11.407,2	11.662,3	8.695,9	7.545,2
-Μεταφορές (εισπράξεις)	16.939,3	19.188,3	13.192,8	9.065,3
-Εισπράξεις από την ΕΕ	8.762,6	4.678,8	3.639,5	2.962,4
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών με κεφαλαιακές μεταβιβάσεις	-27.928,9	-30.889,9	-18.857,1	-15.236,8
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών με κεφαλαιακές μεταβιβάσεις (% ΑΕΠ)	11,4	12,7	7,8	6,2
Καθαρή επενδυτική θέση	-214.467,7	-183.944,1		
Καθαρή επενδυτική θέση (% ΑΕΠ)	94,0	98,2		

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ
(σε χιλιάδες)

	2007	2008	2009*
Πληθυσμός	11.192,8	11.237,1	11.236,2
Ενεργός πληθυσμός (15-64 ετών)	7.208,1	7.232,0	7.280,4
Εργατικό δυναμικό	5.108,7	5.084,7	5.115,2
Συνολική απασχόληση	4.701,8	4.706,9	4.641,0
Άνεργοι	406,9	377,8	474,2
Ποσοστό ανεργίας	8,0	7,4	9,3

* Εκτιμήσεις ΔΟΜ

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Οκτώβριος 2009.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΚΙΑ

	2007	2008	Αυγ. 2009
Καταθέσεις επιχειρήσεων και νοικοκυριών*	13,1	15,0	13,5
Πιστωτική επέκταση προς ιδιωτικό τομέα*	21,5	15,9	6,0
(α) Επιχειρήσεις	20,6	18,7	7,3
(β) Νοικοκυριά	22,4	12,8	4,7
Καταναλωτική πίστη	22,4	15,5	4,4
Στεγαστικά δάνεια	21,9	11,5	4,8
Χρέος νοικοκυριών στις εγχώριες τράπεζες (% ΑΕΠ)	45,6	48,2	48,0
Χρέος νοικοκυριών στη Ζώνη του Ευρώ (% ΑΕΠ)	59,1	59,4	62,6
Επιτόκιο καταθέσεων έως 1 έτος**	3,95	4,9	3,6
Επιτόκιο χορηγήσεων βραχυπρόθεσμων δανείων προς επιχειρήσεις**	7,36	7,5	5,7
Επιτόκιο καταναλωτικών δανείων έως 1 έτος**	7,70	8,7	8,4
Επιτόκιο στεγαστικών δανείων (άνω των 10-ετών)**	4,61	4,8	4,8
Απόδοση 10-ετούς ομολόγου***			
(α) Ελληνικού Δημοσίου	4,50	4,8	4,52 (9ος)
(β) Ζώνης του Ευρώ	4,33	3,0	3,22 (9ος)
(γ) ΗΠΑ	4,02	2,2	3,05 (9ος)

* Ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές, ** Επί των νέων καταθέσεων - χορηγήσεων, μέσοι όροι περιόδου

*** Μέσοι όροι περιόδου

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές, στοιχεία τέλους περιόδου)

	2006	2007	2008	Σεπτ. 2009
Γενικός Δείκτης	19,93	17,86	-65,50	-6,83
FTSE 20	17,73	15,79	-66,12	-9,65
FTSE 40	54,41	19,43	-69,66	-9,72
FTSE 80	40,52	20,08	-60,03	-20,85
FTSE 140	23,68	16,40	-66,39	-9,75
Τράπεζες	23,89	17,79	-73,97	-11,78
Τηλεπικοινωνίες	24,10	11,80	-52,78	-10,46
Βιομηχανία	32,35	20,62	-64,89	-14,62
Κατασκευές	33,76	-10,05	-59,30	2,82
Χρηματιστηριακή Αξία (% ΑΕΠ)	73,8	85,4	27,8	39,9

Πηγή: Alpha Finance.

ΔΕΙΚΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
(σωρευτικά στοιχεία, ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	2006	2007	2008	2009
Βιομηχανική Παραγωγή	1,1	2,3	-4,1	-9,7 (8μηνο)
-Μεταποίηση	2,3	2,2	-4,7	-11,7 (8μηνο)
-Παραγωγή κεφαλαιακών αγαθών	2,8	-1,5	-6,6	-23,0 (6μηνο)
-Ορυχεία-Λατομεία	-2,9	0,1	-4,8	-11,5 (6μηνο)
Παραγωγή Σκυροδέματος	19,7	-7,1	-10,5	-26,7 (6μηνο)
Βαθμός χρησιμοποίησης εργοστασιακού δυναμικού	76,2	77,0	75,9	71,0 (9ος)
Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών στη Μεταποίηση (PMI)	52,4	53,7	50,4	48,5 (9ος)
Όγκος Οικοδομών (άδειες)	-19,5	-5,0	-17,1	-28,7 (7μηνο)
Όγκος Λιανικού εμπορίου	8,0	2,3	-1,4	-9,8 (7μηνο)
Χονδρικό Εμπόριο (σε αξίες)	11,4	11,4	9,4	-12,4 (6μηνο)
Εισπράξεις ΦΠΑ	12,0	9,8	8,4	-10,1 (6μηνο)
Αυτοκίνητα ΙΧ για πρώτη φορά σε κυκλοφορία	0,5	4,3	-7,0	-17,9 (8μηνο)
Τιμές κατοικιών (σύνολο αστικών κέντρων χώρας)	12,2	4,6	2,6	-2,9 (6μηνο)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΣΥΕ.

ΔΕΙΚΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΔΟΚΙΩΝ
(μέσα επίπεδα περιόδου)

	2006	2007	2008	Μάρτ. 2009	Σεπτ. 2009
Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (Σύνολο χώρας) 2006=100	103	108,4	89	42,9	63,8
Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία 1996-2006=100	101,5	102,8	91,9	63,8	80,4
Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στις Κατασκευές 1996-2006=100	91,1	92,5	95,3	59,1	67,6
Στις Ιδιωτικές Κατοικίες	114,6	89,4	36,7	55,0	49,4
Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο 1996-2006=100	110,8	120,8	102,5	60,2	91,4
Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στις Υπηρεσίες 1998-2006=100	103,7	106,6	97,8	66,0	68,4
Στα Ταξιδιωτικά Πρακτορεία	100,1	98,3	61,7	93,4	63,7
Στα Ξενοδοχεία - Εστιατόρια	103,7	84,4	68,4	72,8	98,3

Πηγή: Έρευνες Οικονομικής Συγκυρίας IOBE.

ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ
(12μηνος ρυθμός μεταβολής, %, στοιχεία τέλος περιόδου)

	2006	2007	2008	Σεπτ. 2009
Δείκτης Τιμών Καταναλωτή τέλος περιόδου (ΔΤΚ)	2,9	3,9	2,0	0,7
-Δομικός ΔΤΚ	3,0	3	3,4	2,1
-Αγαθά	2,7	4,3	0,0	-1,2
-Νωπά Οπωροκηπευτικά	9,5	2,0	8,1	5,0
-Υπηρεσίες	3,2	3,3	4,6	3,3
Εναρμονισμένος ΔΤΚ	3,2	3,9	2,2	0,7
Εναρμονισμένος ΔΤΚ στη Ζώνη του Ευρώ	1,9	3,1	1,6	-0,3
Δείκτης Τιμών Παραγωγού Εγχώριας Αγοράς	3,4	9,0	-2,7	-8,1

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ALPHA BANK

Σταδίου 40 - 102 52 ΑΘΗΝΑΙ